

Fra hvit til afrikansk?

*om hvithet og identitet blant
engelskspråklige hvite sørafrikanere*

Madelen Roxman Ueland

Masteroppgave ved Sosialantropologisk institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2012

© Madelen Roxman Ueland

2012

Fra hvit til afrikansk? om hvithet og identitet blant engelskspråklige hvite sørafrikanere

Madelen Roxman Ueland

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Representralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Siden apartheidpolitikens fall i 1994, har Sør-Afrika blitt tvunget ut i en nasjonsbyggingsprosess hvor forsoning og grensekryssing har vært sentrale elementer. Denne prosessen har utvilsomt involvert en reformering av sosiale identiteter blant de fleste gruppene i landene, men kanskje aller mest blant hvite. Politikken som sørget for å holde den hvite identiteten samlet i det gamle Sør-Afrika, med alle privilegiene den innebar, har kollapset, og nye rammer for forståelse har funnet sted.

Der idéen om en regnbuenasjon skulle forene svarte og hvite, engelskspråklige og xhosatalende, oppleves fortsatt omfattende segregering og fremmedfrykt. Regjeringen har ifølge mange innbyggere selv ikke holdt mål i forhold til å jevne ut ulikheter i samfunnet, og hudfarge har i alt for stor grad avgjørende betydning for muligheter og fordeling av ressurser blant befolkningen. Der en av verdens mest progressive grunnlover og omfattende forsoningsprosesser skulle hjelpe undertrykte til likestilling og rettferdighet, oppleves fortsatt stor diskriminering. Til tross for politiske reformer og integreringsprogrammer, er det fortsatt store sosiale og økonomiske ulikheter mellom den svarte og den hvite delen av befolkningen.

Basert på et halvt års feltarbeid blant engelskspråklige hvite sørafrikanere i Cape Town, undersøker oppgaven hvordan hvithet, som viktigste identitetsmarkør, konstrueres og rekonstrueres. I tillegg ønsker jeg å rette søkelyset mot hvite ungdommers posisjon i landet og deres opplevelse av å være en ung, hvit minoritet i postapartheid Sør-Afrika. I behandlingen av en slik tematikk har jeg tatt utgangspunkt i kritiske studier omkring hvithet, ettersom hvithet og hudfarge, basert på min erfaring, fortsatt fremstår som den aller viktigste i identitetsmarkøren for hvite ungdommer i Sør-Afrika.

Forord

Noe av det mest utfordrende ved å skrive denne oppgaven, har vært at menneskene og samfunnet jeg har studert, har vært i konstant endring. Fra å bli møtt med rare blikk da jeg første gangen fortalte om mitt prosjekt, opplevde jeg at mine informanter var med på en reise, like stor - om ikke større, enn min egen.

Litt ute i feltoppholdet oppstod for eksempel en periode hvor jeg følte at fotball-VM var i ferd med å overta mine informanternes virkelighet. Mine informanter gledet seg enormt til verdensmesterskapet som skulle avholdes i landet sommeren 2010, og de kjøpte inn på effekter, drakter, vuvuzelaer og snakket om hvor fint det skulle bli. Hvordan idretten skulle bryte ned skiller og binde nasjonen sammen. For hele landet var det bare ett lag som gjaldt - Bafana Bafana. Fotballen skulle forsones, fotballen skulle gjøre alle som bodde i Sør-Afrika til sørafrikanere. "That's why sports are so important in this country" understreket en av mine informanter; "Sport unites people". Det var som om alt annet mistet betydning. Uansett hva jeg spurte om som omhandlet nasjonalisme, identitet og rase - ble svaret vinklet inn på fotball-VM. World Cup ble etterhvert svaret og løsningen på "alt". Hvis bare alt går som det skal..., og hvite og svarte kommer for første gang til å heie på ett og samme fotballag... det blir som da Sør-Afrika huset rugbyfinalen i 1995 - the game that changed a nation. Forhåpningene var enorme. "You bring up the World Cup and people smile. It's the one thing we can share as a nation, not as a race", sa Rob. "I don't even hope. It will unite all the people. That kind of thing gets the country closer and closer together". Jeg skjønnte hvor betydningsfull denne hendelsen ville bli for mange sørafrikanere. Det unge demokratiet var ikke bare i en nasjonsbyggingsprosess, de var også i ferd med å bygge seg opp en identitet - som sørafrikaner. Jeg oppdaget hvor skjør denne prosessen er, og de stadige utfordringene som møter de unge i Sør-Afrika. Gang etter gang, under mitt opphold i Cape Town, oppstod det situasjoner der mine informanter ikke måtte, men kunne, ta stilling til hvem de var, og viktigst av alt; hvem de ønsker å være. Ved samtidig å bli konfrontert med spørsmål fra en utenforstående, opplevde jeg ungdommer som stadig gjorde seg nye tanker og oppdagelser. Det er denne reisen som danner utgangspunktet, og innholdet i denne masteroppgaven.

Å gjennomføre et feltarbeid og skrive en masteroppgave er en krevende jobb, og uten hjelp og støtte fra familie og venner hadde den prosessen vært adskillig tyngre.

Jeg vil benytte anledningen til å takke dere som på ulike måter har bidratt med interesse for oppgaven, lesing, oppmuntringer og helt nødvendige avbrekk. Til verdens beste jobb, og gode radiokolleger, som har gitt meg ekstra fri i innspurten, men også sørget for at jeg har beholdt en fot igjen i den ”virkelige” verden utenfor lesesalen på Blindern.

Takk til mamma og pappa, som har vært tålmodige og bidratt med flere korrekturlesinger i innspurten. Og til Thomas, som dukket opp og viste stor tro på prosjektet mitt. Til Henning, som gjentatta ganger har vist journalistisk interesse, og minnet meg på temaets viktighet og aktualitet. Takk til verdens beste venninne, Vera, som spedde på med ekstra motivasjon og glede når det sto på som verst (og til sjefen hennes som stilte trykkeren til disposisjon:). Og takk til verdens beste (eks)samboer Birte, for x antall middager og alltid støttende og gode ord. Takk også til alle dere andre som sendte meg en ekstra tanke i innspurten. Dere var alt verdt!

Det skal også rettes en takknemlig tanke til journalist, og tidligere Afrikakorrespondent i NRK, Tømm Kristiansen. Uten hans utallige skildringer og unike innsikt i det sørafrikanske samfunnet, hadde jeg sannsynligvis aldri oppnådd den enorme interessen jeg opplever for dette folket idag. Og til veileder Susanne Brandsdatter, for å ha introdusert meg for, og åpnet øynene mine, for det utrolig spennende feltet som ”hvithet” er.

Den største takken går likevel til nye venner og bekjentskaper, og alle jeg var i kontakt med i Sør-Afrika. Det er dere som har åpnet dere opp for meg, introdusert meg for vanskelige problemstillinger og har gitt meg nye perspektiver og utfordringer, både faglig og personlig. Dere gjorde tida i Sør-Afrika til en flott og lærerik tid, som har etterlatt meg med mange gode og kjærlige minner.

Takk!

Madelen R. Ueland

Oslo, mai 2012

Innhold

Sammendrag	V
Forord	VII
Innhold	IX
1 Introduksjon	1
Tema og problemstilling	1
Bakgrunn og kontekstuelle rammer	2
Hvorfor er studier av hvite og hvithet relevant i Sør-Afrika?	3
Oppgavens struktur	4
Cape Town	5
Terminologi.....	7
Teoretiske rammer.....	8
Tidligere litteratur	13
Metode.....	18
2 Rase & hvithet. Før og nå	25
Et historisk tilbakeblikk	26
De hvites ankomst	27
The Great Trek. En gryende hvit nasjonalisme.....	28
Boerkrigene	29
Å være hvit under apartheid	30
Å passere som hvit	32
Det "nye" Sør-Afrika. Hvithet i endring	32
Antropologiske bemerkninger:.....	33
3 Tanker om identitet	34
Intervjuer om identitet.....	34
Inspirasjonskilder	36
Som hvit diaspora.....	37
Dobbelt statsborgerskap	38
Grenser mot de andre	40
Likheter og ulikheter	41

Regnbuebarna og regnbuens paradoks	44
When white is not a colour of the rainbow nation?.....	45
4 (Re)konstruksjon av hvithet.....	48
De hvite forstedene – Den hvite rammen	48
Boligmønstre og det offentlige rom	49
That Little White Bubble.....	51
Avgrensede arenaer : fysiske og symbolske grenser.....	51
Dagliglivet i suburban	52
Grenser og "de andre"	53
Politisk korrekthet	55
De fysiske grensenes økonomiske innvirkninger.....	56
Innbilte grenser.....	57
Frykt og ubevisst rasisme	61
Skolen som en arena i endring	62
Westerford High School.....	63
Skole og universitet som kulturelle møteplasser.....	64
UCT.....	65
Lekende grensekryssing	66
Finnes det en hvit kultur?	69
Hvithet som uttrykk for modernitet og status.....	70
Språk som prinsipp for differensiering.....	71
Språk som identifikasjonsfaktor.....	73
5 Black Rights - White Fears. Når identitet blir politikk.....	74
Affirmative action	76
Julius Malema	81
Kriminalitet	85
6 Avslutning.....	87
Tilskrivning og selvtilskrivning av identitet	88
Er en felles identitet mulig?	89
7 Epilog	92
8 Litteraturliste	93

1 Introduksjon

Tema og problemstilling

Basert på et halvt års feltarbeid blant engelskspråklige hvite sørafrikanere i Cape Town, undersøker oppgaven hvordan hvithet, som viktigste identitetsmarkør, konstrueres og rekonstrueres. I tillegg ønsker jeg å rette søkelyset mot hvite ungdommers posisjon i landet og deres opplevelse av å være en ung, hvit, minoritet i postapartheid Sør-Afrika.

Siden apartheidpolitikken fall i 1994, har Sør-Afrika blitt tvunget ut i en nasjonsbyggingsprosess hvor forsoning og grensekryssing har vært sentrale elementer. Denne prosessen har utvilsomt involvert en reformering av sosiale identiteter blant de fleste gruppene i landene, men kanskje aller mest blant hvite. Politikken som sørget for å holde den hvite identiteten samlet i det gamle Sør-Afrika, med alle privilegiene den innebar, har kollapset, og nye rammer for forståelse har funnet sted. Det politiske og sosiale presset for dekonstruksjon av hvite privilegium innad i landet har vært en spesielt brutal realitet for hvite sørafrikanere som på mange måter har blitt fratatt sin ære, og tvunget til å rekonstruere sin identitet innenfor et nytt rammeverk.

I tilnærmingen av mine informanter har jeg valgt å ta i bruk kritiske studier av hvithet og analyser av hvordan hvithet – bestående av kunnskap, ideologier, normer og spesielt praksiser, fortsetter å være av betydning både for hvite i Sør-Afrika, og samfunnet for øvrig. Jeg vil argumentere for at hvitheten som har blitt konstruert opp gjennom historien også i dag påvirker hvordan hvite sørafrikanere tenker om rase, identitet og sin rolle i det nye Sør-Afrika. Jeg vil i tillegg se på ulike strategier som tas i bruk for en vedvarende produksjon av et kulturelt fellesskap blant de engelskspråklige hvite.

Opgavens problemstilling impliserer en forståelse av identitet, hvithet og kultur som prosessuelle og *skiftende kategorier*. Hvithetens komplekse sammensetning innebærer derfor at det er en skiftende kategori som aktualiserer ulike nivåer av etnisitet, nasjonalitet og rase, og belyser at disse kategoriene er problematiske å skille fra hverandre analytisk. Begrepet (re)konstruksjon viser i så måte til en identitet og kulturproduksjon som både er preget av rekonstruksjon gjennom gamle strukturer og tolkninger, og en spesifikk produksjon preget av

den sosiopolitiske konteksten den produseres i. Med utgangspunkt i mine data, vil jeg argumentere for at hudfarge fortsatt er den viktigste identitetsmarkøren i Sør-Afrika. Slik blir hvithet den viktigste identitetsmarkøren for mine informanter. Oppgaven kan dermed også leses som en tematisering av rase, men dette forutsetter utvidede og pragmatiske rasedefinisjoner.

Bakgrunn og kontekstuelle rammer

Til tross for at mange politiske og sosiale endringer har funnet sted siden 1994 betegnes hvite mennesker i Sør-Afrika fortsatt som særlig privilegerte. Som et av de siste fyrtårn i Afrikas kolonihistorie, er Cape Town den byen i Sør-Afrika som er kjent for å være mest multietnisk og liberal, men i kjølevannet av dette, også byen som sliter mest med integrering og ettervirkninger av fortiden. Befolkningen i og rundt Cape Town er sammensatt av fargede, svarte og hvite mennesker, som grovt sett kan sies å tilhøre tre forskjellige grupper, som snakker forskjellige språk og bor i adskilte områder. Det er blant disse at man finner gruppen med engelskspråklige, som fortsatt skiller seg ut som den mest privilegerte, hvite folkegruppen. Denne gruppen består av komplekse, hybride identiteter; formet over lang tid, med røtter i kolonitiden – gjennom apartheid, og som nå opplever en rekke interessante utfordringer i konstrueringen av en ny, hvit post-apartheid identitet. Felles for disse er at de ikke har en felles opphavshistorie, annet enn at de er født i Sør-Afrika og anser seg selv for å være sørafrikanere. Å definere en hvit engelskspråklig sørafrikaner, er derfor en vanskelig oppgave. Mange antropologer vil hevde at dette skyldes at gruppen er alt for sammensatt og diffus. De sørafrikanske sosiologene Salusbury og Foster (2004) mener at dette ikke bare skyldes at andre sosiale grupper er mer tydelig definerte, men også en sterkere definert kultur hos den andre hvite gruppen; afrikanerne. De engelskspråklige hvite har hatt, og har fortsatt, en tendens til å definere seg ikke med hvem de *er*, men snarere i forhold til hvem de *ikke er*, noe som også ”hvit” og ”engelsk” i navnet tilsier. Slik kan man si at engelskspråklige hvite regner seg selv som ”ikke-svart” og ”ikke-afrikaans”.

Det er afrikanerne (også kjent som boere) som utgjør majoriteten av Sør-Afrikas hvite befolkning. Disse kom hovedsaklig som bønder til det afrikanske kontinentet så tidlig som på 1700-tallet, og har i løpet av historien utviklet sitt eget språk, religion og kultur. De engelskspråklige utgjør Sør-Afrikas nest største hvite folkegruppe. Da jeg først kom til Sør-Afrika oppdaget jeg raskt et vesentlig skille mellom de engelskspråklige jeg ble kjent med, og

den hvite afrikanderen. Jeg bestemte meg derfor for å fokusere kun på de engelskspråklige for å prøve å forstå hvordan en ny generasjon av en tidligere elite, nå kjemper for å finne sin plass som en hvit minoritet.

Kolonialismens fall, etterfulgt av kollapset av den hvite dominans, har etterlatt de hvite i Sør-Afrika med en usikker fremtid. Sjelden har så få mennesker dominert så mange andre i så lang tid. Og sjelden har en dominerende minoritet, så dramatisk overgitt sin makt til dem de tidligere undertrykte. Som sørafrikanere, jobber de hvite nå med finne måter å leve med det svarte flertallet, som har helt andre tradisjoner og vaner, enn dem selv. De aller fleste hvite sørafrikanere har lite eller ingen tilknytning til sine opprinnelige ”hjemland”, i motsetning til for eksempel amerikanere, som ofte har vist en tendens til å beholde en slags sterkere “symbolsk” etnisitet (Waters 1990). Det har likevel vært en stor andel hvite sørafrikanere som har valgt å emigrere de siste tiårene. Spesielt har tendensen vært synlig blant engelskspråklige hvite som har hatt lett for å tilpasse seg den britiske, hvite kolonidiaspora, både språklig, kulturelt og i næringslivet, i land som England og Australia. Likevel er det slik at hvite sørafrikanere, med sterke økonomiske interesser, vil fortsette å prege den historiske kursen i Sør-Afrika. Dette i motsetning til mønsteret i andre afrikanske land, hvor de fleste hvite, har returnert til sine opprinnelige områder etter dekolonialiseringen.

Hvorfor er studier av hvite og hvithet relevant i Sør-Afrika?

I Sør-Afrika har store deler av middelklassen, uavhengig av hudfarge, unngått den store rasediskursen i årene etter apartheid. Rasebegrepene har blitt stadig mer tabu, og passer ikke inn i dagens illusjon om regnbuenasjonen. Den historiske prosessen som Sør-Afrika har vært gjennom gjør det forståelig at landet vegrer seg for å ta diskusjoner om rase, etnisitet og kultur. Men om gamle rasistiske institusjoner skal demonteres, er en tilnærming som tar til etterretning de langsiktige virkningene av kolonialismen og rasepolitikken, helt avgjørende. Med så store forskjeller som fortsatt finnes mellom hvite og svarte, blir det viktig å belyse forskjellene mellom gruppene - og hvordan disse fortsetter å reproduseres. Å late som om rase ikke eksisterer vil, etter mitt syn, snarere forsette å undergrave og ødelegge den nye sørafrikanske regjeringens løfter om menneskelig likeverd, menneskerettigheter og friheter. Der svarte sørafrikanere har behov for å løsrive seg fra institusjonaliserte virkninger av undertrykkelse, som for eksempel avhengighet, har hvite sørafrikanere ikke muligheten til å gå videre, med mindre nye forventninger formes gjennom asymmetriske maktforhold. Dette

er viktige momenter som pekes på i flere kritiske studier av hvithet, hvor det hevdes at en for tidlig forvisning av rase som analytisk rammeverk, vil være med å forsterke undertrykkelsen. Melissa Steyn påpeker i sin studie "White Talk" (2003), hvordan hvitheten, på bakgrunn av tidligere privilegium knyttet til det å være hvit, ikke bare fortsetter å ha betydning, men samtidig fortsetter å rekonstruere seg selv. På denne måten fortsetter de hvite å dominere samfunnet. Hun ser hvitheten som problematisk, og i veien for, et likestilt og antirasistisk Sør-Afrika. Der kolonialismen skulle ført til slutten av dominansen av hvithet, vedvarer hvithet som et latent ideal (Lopez 2005). På bakgrunn av dette kan man si at den politiske transformasjonen, som Sør-Afrika i dag gjennomgår, er svært avgjørende for hvite sørafrikaneres identitet, samtidig som den tilbyr en enorm mulighet til å påvirke fremtidens hvithet i Sør-Afrika.

Oppgavens struktur

Oppgaven kommer i hovedsak til å bli delt inn i tre deler. I første del av oppgaven vil jeg prøve å gi en deskriptiv beskrivelse av hvem den hvite sørafrikaneren er og hvor han kommer fra. I dette ligger det å tydeliggjøre hvordan hvithet har blitt formet og konstruert opp igjennom årene. Samtidig vil jeg forsøke å redegjøre for hvordan idèen om rase har vært en avgjørende faktor i denne konstruksjonen. Hoveddelen av oppgaven vil ta utgangspunkt i mine informanternes hverdagsliv i de hvite bydelene, og hvordan både fysiske og innbilte grenser her er med på å opprettholde og rekonstruere hvithet. I sluttsatsen presenterer jeg noen få utfordringer i det "nye" Sør-Afrikas transformasjons- og nasjonsbyggingsprosess, og hvordan mine informanter plasserer seg i forhold til disse utfordringene. Avslutningsvis ønsker jeg å vise hvorfor disse prosessene er viktige for mine informanter og hvordan disse også påvirker deres oppfattelse av seg selv og egen identitet. Oppgaven er ikke ment som et forsøk på å lage brede generaliseringer verken om hvithet eller engelskspråklige hvite i Sør-Afrika. I stedet er den ment som et bidrag til en bredere forståelse av hva det vil si å være hvit sørafrikaner.

Cape Town

Oppgaven baserer seg hovedsaklig på feltarbeid i Cape Town våren 2010. Cape Town er med sine rundt tre millioner innbyggere den tredje mest folkerike byen i Sør-Afrika, og er en flerkulturell by som er kjent for å ha den største etniske sammensetningen i landet. I dag har rundt 44 % av befolkningen afrikaans som førstespråk, 29 % xhosa og 28 % engelsk. Fargede utgjør omtrent 44% av befolkningen, fulgt av svarte afrikanere med 35 %, hvite 19 % og asiater/indian 2 % (Tall fra 2007¹). På grunn av byens milde klima, storslåtte natur og godt utbygde infrastruktur, er Cape Town ikke bare det mest populære internasjonale reisemålet i Sør-Afrika, men også det mest attraktive reisemålet i Afrika som helhet. Byen har flere kjente turistattraksjoner som tiltrekker seg alle typer turister og studenter, og fremstår for mange som mulighetenes sted, preget av heterogenitet, frihet, uforutsigbarhet og forandring. Det er i disse omgivelsene, og med disse rammene, at mine informanter former sine liv, og sine identiteter.

Fram til The Group Areas Act ble innført under apartheid, var Cape Town den minst segregerte byen i Sør-Afrika. Cape Towns Southern Suburbs var på den tida bare delvis hvit, med en stor arbeiderklasse av blandet befolkning. Da Cape Town i 1957 implementerte The Group Areas Act, ble hele Southern Suburbs, (bortsett fra lower Wynberg), offisielt en bydel kun for hvite (Besteman 2008: 47). De ikke-hvite som bodde i området, ble tvangsflyttet ut til "sine" områder, enten i Cape Flats eller de svarte townshipene – hvor størsteparten av Cape Towns innbyggere i dag bor². Disse områdene er fortsatt avsperrret fra de hvite områdene med brede motorveier, store ubrukte områder og strømstasjoner.

De aller fleste engelskspråklige hvite sørafrikanerne bor i utkanten av de store byene, og som bymennesker kan de også på mange måter regnes som kosmopolitter, eller internasjonallister. Afrikanere derimot, knyttes fortsatt til utkantstrøk, til gårder og de store vinregionene. I Cape Town står det usynlige "boerewors-beltet"³ som en

¹ www.statssa.gov.za

² Konsekvensene av denne loven var størst i byer og tettsteder, fordi landsbygda i stor grad allerede var segregert. I teorien skulle dette i positiv forstand gi befolkningsgruppene mulighet til å utvikle seg selvstendig på egen premisser. Tvangsflyttingen ble praktisert helt frem til 1980-tallet.

³ Boerewors = pølse på Afrikaans. Begrepet "boerewors-beltet" syboliserer skillet mellom afrikanerne/de afrikaansspråklige forstedene, og resten av byen.

skillelinje mellom de hvite engelskspråklige forstedene, og de afrikaansspråklige forstedene . De aller fleste av mine informanter kommer fra de sørlige bydelene, fra Rondebosch gjennom Claremont, Newlands og Bishops court til Constantia.

Jeg besøkte Cape Town første gang som backpacker i 2004, og da jeg reiste tilbake i 2010 hadde jeg trodd at folk skulle være mer sosialt blandet. Fortsatt er det dessverre sjelden man ser hvite og svarte hygge seg rundt samme cafébord i Cape Town. Dette bekreftet en av mine informanter etter en tur til den administrative hovedstaden Pretoria; “I went to Pretoria recently. You see black and white people chilling, same level, at an expensive restaurant, having dinner. Intellectual basis, talking a lot of shit. You go to the Western Cape, none of that is happening. White people go live in Constansia, black people live in Kayelitsha.”

Til tross for at Cape Town er den mest multietniske byen i Cape Town, er den også kjent for å være den mest rasistiske. En av mine svarte informanter, Ayanda, forteller meg at han har sluttet å gå ut i Cape Town, fordi han hele tiden frykter rasistiske bemerkninger. Ayanda er student ved Universitetet i Cape Town, og er en av få svarte som har en rekke hvite omgangsvenner. Disse har han fra tida da han studerte i Johannesburg, hvor alt, ifølge ham, er mye mer avslappet. Johannesburg har siden apartheid opplevd en voksende gruppe av rike svarte, og ”ingen” reagerer lenger på hvite og svarte som går ut og tar seg en øl sammen. I Cape Town opplever han å ikke komme inn på flere utesteder.

Western Cape-provinsen skiller seg fra resten av Sør-Afrika på mange måter, men blir som oftest trukket frem som mer urban enn de andre provinsene. Til tross for at byen har rykte på seg for å være mest rasistisk, blir Cape Town helst omtalt som ”den liberale byen”. Dette henger historisk sammen med britenes dominans under kolonitida, og deres relativt sett mildere styre, sammenlignet med boere-republikkene i innlandet. I tillegg skiller Western Cape seg ut som den eneste provinsen i Sør-Afrika der opposisjonspartiet Democratic Alliance, og ikke regjeringspartiet ANC, har størst oppslutning. Western Cape har den lengste historien av hvit okkupasjon og dominans i Sør-Afrika, og eiendomsforholdene i provinsen er om mulig enda mer knyttet til hvite, enn andre steder i landet. På grunn av den store fargede befolkningen er situasjonen spesielt kompleks. Det kan bli interessant fremover å se om den store fargede befolkningen kan fungere som en slags brobygger mellom svarte og hvite, og slik tilby flere muligheter for grensekryssing. Kan den fargede identiteten for

eksempel tilby en vei mot en ikke-rasistisk fremtid ved å dekonstruere rasemessige grenser?

Terminologi

Jeg kommer i oppgaven til å bruke raseterminologier som er vanlige i Sør-Afrika, inndeling i "rasene" "Black", "White", "Coloured"⁴ og "Indian". Også "African"⁵ er en terminologi som brukes. Det betyr at jeg legger til grunn at apartheidkategoriene hvit, svart, farget og indisk fortsatt har verdi i form av å bli oppfattet som ulike raser. Med det baserer jeg avhandlingen på at også hvite mennesker har rase, på samme måte som fargede har det, og svarte har det. Under apartheid ble terminologien "black" også brukt mye som en samlebetegnelse på alle som ikke er hvite. Jeg velger her å bruke betegnelsen ikke-hvite. Til tross for at dikotomien hvit/ikke-hvit ikke er politisk korrekt i dag, er den relativt presis i beskrivelsen av apartheids rasepolitikk, som var veldig skiftende og diffus. I denne sammenheng er det også viktig for meg å understreke at mine informanter sjelden selv tar i bruk begrepet "hvithet", selv om de identifiserer seg selv som "hvit". Mange hadde også problemer med å definere hva det innebar.

Gjennom observasjoner, intervjuer og samtaler fikk jeg et klart inntrykk av at mine informanters etniske identitet satte preg på hvordan de oppfattet sin sosiale verden og de kategorien de handlet i lys av. Informantene delte i hovedtrekk sin (sosiale) verden inn i distinkte kategorier etter hudfarge, bestående av kategoriene hvit, svart, farget og afrikansk når de snakker, det vil si at de i liten grad brukte termen asiater.⁶ Dette var forenklede inndelingskategorier som helt klart ga mening for dem og som folk handlet på bakgrunn av.⁷

Når jeg snakker om hvite sørafrikanere skiller jeg mellom afrikandere, afrikaans people som snakker afrikaans, og white English speaking South Africans. De hvite afrikaanstalende i Sør-Afrika identifiseres som regel som afrikandere eller "boere" (fra afrikaans; bonde). Men i Sør-Afrika finnes det også mange, blant annet fargede, som snakker afrikaans og som ikke er afrikandere. Derfor vil den mest nøytrale måten å beskrive denne gruppen på være som

⁴ Cape coloured/ Malay, mixed, Khoisan, og diverse sør- og sørøst-asiatisk avstamning

⁵ Xhosa, Zulu etc.

⁶ Dette har nok en naturlig sammenheng med at det i Cape Town er et flertall av fargede og få asiater.

⁷ Det at mange, spesielt hvite, likevel har et alternativ om å til en viss grad distansere seg fra denne virkeligheten, er knyttet nettopp til deres posisjon i samfunnet, og spesielt det hvite privilegium.

afrikaanstalende hvite. Jeg vil i denne oppgaven likevel bruke betegnelsen afrikander som en generell term for de afrikaanstalende hvite, ettersom det er den mest generelle, hverdagslige og brukte definisjonen i Sør-Afrika. Når jeg snakker om hvite mer generelt, inkluderer det både engelskspråklige hvite og afrikaanstalende hvite, og ellers de som regnes for å tilhøre den hvite gruppen i Sør-Afrika.

Alle terminologiene vil heretter bli brukt som de brukes i Sør-Afrika og uten gåseøyne. På norsk bruker jeg en direkte oversettelse til svart, hvit, farget, afrikansk, afrikaans- og engelskspråklige hvite, men har enkelte steder valgt å beholde de originale engelske terminologiene hvor jeg mener det er hensiktsmessig i forhold til flyt og presisjon. Det skal likevel understrekes at befolkningen i Sør-Afrika i dag offisielt *ikke* kategoriseres i raser, og at kategoriene er basert på folks egen måte å oppfatte selv på. Jeg vil i kapittel 2 gå nærmere inn på hvorfor rasebegrepene fortsatt er nyttige i sørafrikansk sammenheng, og problematisere bruken av slik terminologi. Samtidig vil jeg minne leseren på at alle terminologiene er konstruerte og foranderlige, og understreke at denne oppgaven ikke vil gå dypere inn på en diskusjon om hvorvidt rase er en *riktig* måte å kategorisere på eller ikke.

Når mine informanter omtaler seg selv og andre, brukes også kategorier som ”conservative” og ”liberal”. Dette er også diffuse betegnelser, som det som antropolog er vanskelige å avgrense og forholde seg til. Jeg ser det likevel som nyttig å bruke disse kategoriene i oppgaven, ettersom dette er kategorier som sørafrikanere selv forholder seg til og som får konsekvenser for samhandling gruppene imellom. Kategoriene er også nyttige fordi de sier noe om ulike personers politiske sympatier og oppfattelse av seg selv og andre.

Teoretiske rammer

Min oppgave føyer seg inn blant en rekke andre studier av hvite og identitet i Sør-Afrika. Mye av litteraturen er imidlertid hovedsaklig skrevet av journalister og andre samfunnsvitere, og antropologer har i liten grad satt sitt preg på disse resultatene. Mesteparten av forskningen som omhandler hvite sørafrikanere som individer, har dessuten vært begrenset til å omhandle afrikandere og deres utfordringer rundt å bygge opp en antirasistisk postapartheid identitet. I skyggen av denne gruppen, har de engelskspråklige hvite sørafrikanerne, som hevder at de ikke må assosieres med afrikandere, ofte blitt tilsidesatt.

Av de få etnografiske beskrivelsene som finnes av hvite i Sør-Afrika, vil jeg spesielt trekke fram Trond Berges "Svart i hvitt" (1991). Hans fokus ligger spesielt på grensene mellom hvite og svarte, slik de var påvist av hvite nasjonalister, under hans feltarbeid på slutten av 80-tallet. Jeg vil også nevne to hovedfagsoppgaver av Kårstad (1996) og Århus (1999) som begge beskriver endringer som har skjedd i de hvite afrikandernes kollektive identitet, deres selvoppfattelse og relasjoner til "de andre" som følge av de omfattende sosiopolitiske endringene. Kårstad (1996) konkluderer blant annet med at på tross av at hun ikke kunne finne en felles "afrikanderkultur", var det en generell oppfatning om at de var forskjellige fra "de andre". Kårstad mener det har skjedd en endring fra at afrikanderidentiteten var en imperativ identitet til at den fungerer som en situasjonell identitet med større rom for valg. Hun konkluderer også med at endringer på det lokale nivået først og fremst har funnet sted i skolen og kirken, og ikke i hjemmesfæren hvor grensene til de ikke-hvite fortsatt blir vedlikeholdt og reproduisert. Kårstads feltarbeid ble, i likhet med mitt eget, gjennomført i et byområde, men på et mye tidligere tidspunkt enn mitt eget. Til forskjell, fokuserer både hun og Århus (1999) også bare på afrikandernes identitet, og ikke de engelskspråklige – som altså er kjent for tilhøre et forholdsvis mer "liberalt" miljø.

Identitet, rase og etnisitet

Et individs identitet involverer et komplekst samspill av en mengde sfærer og systemer. Disse sfærene og systemene fungerer dynamisk ved siden av hverandre, og skaper mening til et individ. Stuart Hall (2000), og de fleste identitetsteoretikere, mener at identiteter er konstruert gjennom ulikheter og at det er i forhold til *de andre* at identitet formes (Hall: 17). Gjennom identifiseringsprosesser skapes det tilhørighet til grupper eller kategorier av mennesker. Det kan være grupper eller kategorier som er etablert på bakgrunn av spesifikke interesser, språk, hudfarge, religion, lokalitet, etnisitet eller lignende. I den sørafrikanske konteksten har rase og hudfarge hatt stor betydning for definisjon av identitet og etnisk tilhørighet. Antropologers måte å se på rase som en sosial konstruksjon, er helt avgjørende for å forstå hvilken betydning rase har på ulike aspekter og områder av det sørafrikanske samfunnet og sørafrikaneres identitet. Innenfor samfunnsvitenskapen er det generelt akseptert at rase, sammen med etniske og nasjonale identiteter er *konstruksjoner*, det vil si at de er historisk konstituert og konstruert, og vedlikeholdt. Anderson kaller denne typen fellesskap for "forestilte fellesskap" (Anderson 1991), tatt i betraktning at de fleste medlemmene av en slik enhet ikke kjenner

hverandre, eller noen gang vil møtes.

Rase og etnisitet har lenge vært kriterier for kategorisering i Sør-Afrika. En kategorisering som for ikke-hvite har vært av en nedverdiggende og stigmatiserende art, hvor hvite ble privilegert på alle felt. En slik kategorisering har også gitt føringer for selvtilskrivning av identitet (Barth 1969, Jenkins 2008). Barth er en pioner innen studiet av etnisitet og hevder at de trekk som brukes for inklusjon eller eksklusjon fra fellesskap, er trekk som aktørene anser for å være signifikante (1994). Et eksempel på en slik klassifisering er når mine informanter skiller mellom "hvite" og "ikke-hvite", grenser basert utelukkende på utseende. Hylland Eriksen (2003: 141) peker på at etnisk identitet også kan være *imperativ*. Det vil si ha en overordnet status i den forstand at man sjelden kan kvitte seg med den helt, som for eksempel hudfarge. Dette gjelder for mine informanter, som selv om de sjelden følte at de ble vurdert ut fra hudfargen alene, følte at de ofte ble tilskrevet en identitet først og fremst på grunnlag av hudfarge⁸. Selv om den hvite befolkningen i Sør-Afrika på ingen måte er homogen, har de likevel hvithet som en viktig fellesfaktor. Hudfarge oppstår som en avgjørende identitetsfaktor først når forskjellene blir uungåelige. Med andre ord blir hvithet først synlig i møte med noe ikke-hvitt, og man kan si at bare ikke-hvithet kan gi hvithet substans.

I den sørafrikanske konteksten er det også verdt å merke seg at termene "etniske grupper" og "nasjoner" ikke bare er blitt brukt i vitenskaplig forstand, men at de også ble brukt aktivt av apartheidregimet til å legitimere apartheidsystemet. Bak visjonen om apartheid var det ikke bare en idé om å holde ulike raser adskilt, men også en forestilling om at befolkningen i Sør-Afrika bestod av segmenter av etniske grupper som gjennom egne territorier kunne utvikle sitt indre potenssiale, og dermed bli suverene nasjoner. Mange antropologer har av den grunn påpekt vanskeligheter med å studere det sørafrikanske samfunnet, nettopp fordi apartheidregimet i så stor grad brukte de samme begrepene som antropologer og andre samfunnsvitere (Crapanzano 1985). I takt med utviklingen innenfor samfunnsvitenskapen, har man også i Sør-Afrika, beveget seg bort fra begrepene "rase" og "stamme", til å begynne å snakke om "etniske grupper" og "kultur".

⁸ Dette var noe mange syntes var irriterende, fordi de følte at det overskygget andre sider ved deres identitet.

Hvit vs. hvithet

Jeg vil i denne avhandlingen argumentere for at hvithet, mer enn noe annet, har status som en dominerende kategori. Derfor er det viktig å understreke at hvithet ikke er synonymt med det å være "raset" som hvit. Mens begrepet "hvit" viser til en rasemessig indikasjon, og termene rase og hvit har hatt betydninger som eksplisitte påstander om "naturlig" superioritet, refererer begrepet "hvithet" til en historisk, strukturell og rasebasert overlegenhet (Martin, Nakayama 1999). Dette begrepsskiftet, pekt på av de amerikanske kommunikasjonsteoretikerne Martin og Nakayama, har ført til et fokus bort fra raseteorier og over til perspektiver som anser, og forsøker å forstå, hvite menneskers kontinuerlige dominans. Denne dominansen ses i sammenheng med større historiske og internasjonale rasediskurser som har hatt stor materiell og ideologisk påvirkning på måtene vi lever våre liv på i dag. Diskurser som har posisjonert oss på måter som gjør at vi ofte uten å vite det *reproduserer hvithet* gjennom praksiser, normer, kulturelle perspektiver og historieforståelser (Fredriksen 2001). Martin og Nakayama mener det ikke er enkelt å utfordre disse praksisene eller å snakke om hvithetens dominans, spesielt for dem som ofte uten å vite om det har tjent på hvithetens diskurser. Men for å forsøke å gjøre om på hvithetens institusjonaliserte og reproduserende makt, må man, ifølge dem, først forstå hvordan den virker.

Med andre ord, kan det å være hvit ses på både som en rent beskrivende term og en mer ideologisk ladet hvithet. Trond Berge skriver i sin magisteroppgave "Svart i hvitt" (1989) hvordan nasjonalistene i Sør-Afrika på slutten av 80-tallet konstruerte hvithet ved å påvise grenser til ikke-hvite andre. Tanke systemet er sentrert om de binære opposisjonene svart og hvitt. Dette gjør at en ser "de andre" gjennom "seg selv" i et slags speilbilde: "hvite ser svarte gjennom seg selv og seg selv gjennom et fordreid bilde av de svarte, med det resultatet at "hvitheten" konstrueres som en hvithet – ikke – svarthet, -eller hvithet – ikke – ikke – hvithet (og svartheten som en svarthet – ikke- hvithet)" (Berge: 321).

Situasjonen under Berges feltarbeid synes å være preget av klare grenser mellom svarte og hvite, en situasjon som imidlertid har endret seg noe etter apartheid. I tillegg til at segregeringspolitikken er opphevet, har en rekke politiske kvoteringsystemer og reformer bidratt til at mennesker av ulike raser har krysset grenser. Begreper som

”coconut”⁹ er i bruk i Sør-Afrika i dag, og viser hvordan hvithet også kan *tilskrives*. Svarte som har vokst opp i hvite bydeler, anklages gjerne for å være hvite, mens svarte menn som ikke kan danse, situasjonelt kategoriseres som hvite. Dette beviser at enkeltindivider kan tilegne seg selv rasemessige identiteter som ikke i første omgang virker så åpenlyse.

Rase vs. klasse

Mange middelklasse sørafrikanere drar paralleller mellom det å være hvit og det å tilhøre ”middelklassen”. Alle mine informanter plasserte seg i gruppen ”middelklasse” til tross for at alle har høyere utdanning og kommer fra relativt velstående familier. Da jeg spurte dem om hva som var grunnen til at de så på seg selv som middelklasse, ble det fort klart for meg at middelklassebegrepet nesten like gjerne kunne vært byttet ut med ”white English speaking”.

”Actually, I think we are more than one class. I think there is one super wealthy class, you know people going to Bishop Court, living in Constansia, money is just endless. And then there is an upper middle class. Money is not an issue, they have everything, but still aware of their spending. Then there is another upper middle class which is slightly more aware. And then there is the people who will work really hard and still don't have money to do whatever they want, and you know, shop at places like Mr.Price and Checkers. So when I think about it, I'm actually more like an upper middle class to people compared to the people that don't have anything. We have money to spend on whatever we want, we travel overseas whenever we want, we have cars...” (Sara, 23)

Flere av vennene til Sarah bor i området rundt Constansia, og hennes egen bror går på Bishop courts, som er skolen for dem hun kategoriserer som "super wealthy". Som en kontrast i dette bildet trekker Layla fram folk som jobber veldig hardt, men fortsatt ikke har råd til å gjøre alt de ønsker. Det interessante er at selv om vennegjengen til Sarah kommer fra familier med ulike økonomiske forutsetninger - og fra hele dette spekteret, regnes de alle som en del av middelklassen. Dette skyldes hovedsaklig, som de selv sier, at de har gått på de samme skolene, har biler og penger å bruke. ”We just have a lot in common”, presiserer hun.

Det har vært diskutert om det i det hele tatt er mulig å bruke klassebegreper i dagens Sør-

⁹ svart utenpå, hvit inni

Afrika. Raseteoretiker John Rex (1986) er en av dem som tar til orde for at situasjonen mellom gruppene i Sør-Afrika er alt for kompleks til å bestå av klasseformasjoner alene. I likhet med mine egne observasjoner, viser Kårstad (1996) hvordan klassifikasjoner i Sør-Afrika også blir gjort på grunnlag av språk, kulturelle og andre karakteristikker, og at klassene like gjerne kan deles på basis av slike kriterier. Rex hevder at klassesystemet derfor må brukes i en utvidet betydning i Sør-Afrika. Han viser til at klasse og rase kan overlape hverandre, mens rase like gjerne kan gå på tvers av klasse. Jeg kommer ikke til å gå inn på en videre diskusjon om hvorvidt jeg oftere kunne tatt i bruk klassebegreper istedenfor rase, men vil til enhver tid bruke de betegnelser som mine informanter selv bruker når de snakker om seg selv og andre.

Tidligere litteratur

I et faghistorisk overblikk viser Martin og Nakayama (1999) hvordan teoretiseringer av raser inntil 50-tallet tenderte mot å bli betraktet som naturalistiske kategorier, mens 60- og 70-tallet var preget av at raser ble teoretisert som sosialt konstruerte forestillinger ut fra politiske kontekster. 90-tallets fokuseringer på rase, og framfor alt hvithet, har imidlertid litt andre utgangspunkter. *Whiteness* ble, som påpekt, til noe annet enn *white*. Kritiske studier av hvithet – og det hvite mennesket, “Whiteness studies”, oppstod i USA på 90-tallet og er med det et relativt nytt fagfelt innen akademien. Den amerikanske sosiologen Ruth Frankenberg hevdet da at vår manglende evne til å fargelegge hvite mennesker gjør at vi fortsetter å anse hvite mennesker som transparente, fargeløse eller nøytrale. Frankenberg forklarer ”whiteness”-begrepet på følgende måte; "First, whiteness is a location of structural advantage, of race privilege. Second, it is a "standpoint" a place from which white people look at ourselves, at others and at society. Third whiteness refers to a set of cultural practices that are usually unmarked and un-named" (Frankenberg 1993: 1). Med dette mener hun at den hvite identiteten på mange måter har blitt usynlig, i den forstand at mange hvite ikke tenker over effekten det å være hvit har i deres hverdag. Mine observasjoner fra Sør-Afrika støtter opp rundt denne påstanden og viser hvordan mange hvite har en tendens til å regne sin identitet som en naturlig standard, som alle andre blir målt opp imot. Ettersom hvite sørafrikanere alltid har sittet på mest kulturell og økonomisk kapital, regner de på mange måter seg selv som et ideal, mens ”andre” streber etter å komme opp på ”deres nivå”. Mens svarte afrikanere kan synes å være både "raset" og bærere av generaliserte

kulturelle representasjoner, synes hvite mennesker i større grad å se seg selv som bærere av internasjonale kulturelle representasjoner og individualitet. Frankenberg (1993) mener at hvis denne skjevheten ikke analyseres, fortsetter vi en form for asymmetri som har preget mange kritiske analyser av raseformasjoner og kulturelle praksiser. Det vil da fremdeles bare være "de andre" som er raset eller som "har" en kultur. I boka "White women, race matters" (1993) hevder hun at hvite "live racially structured lives" og poengterer at hvite mennesker er "raset" på samme måte som menn er "kjønnet". Frankenberg hevder også at kritisk oppmerksomhet rundt hvithet kan danne grunnlag for undersøkelser av andre rasemessige og kulturelle posisjoner (Frankenberg 1997).

Hvithet som et analytisk objekt, er altså etablert som et mektig middel for kritikk av reproduksjon og opprettholdelse av systemer av rasemessige ulikheter. Til tross for at det meste av den kritiske forskningen rundt hvithet, inkludert Frankenberg, baserer sine resultater på forskning i USA, kan mye overføres til det afrikanske kontinentet. Som forsker så jeg det som naturlig å tilnærme meg mine informanter gjennom studier av hvithet. Ved å belyse deres "hvithet" håper jeg at andre grensemekanismer, kultur og identitet vil fremstå klarere. Samtidig er det kun gjennom forsiktig komparativ og historiske studier, med likheter, forskjeller og indre nyanser innen og mellom ulike kontekster, at en forståelse av den virkelige kompleksiteten i hvitt herredømme kan forstås. Med mindre vi studerer hvithet på en kontekstuell måte, risikerer vi å stå igjen med konstruksjoner av hvithet som har utspring kun fra det vestlige "sentrum" av hvitheten selv. Relativt lite arbeid har blitt gjort på hvite diaspora, som foruten å være interessante i seg selv, også kan kaste lys over en større "rasemessig" dynamikk.

I denne forbindelse viser hvitheten i Sør-Afrika et klart postmoderne aspekt, et aspekt som kan bli mer synlig når fundamentet for en vestliggjort hvit identitet, og hvite institusjoner, blir utfordret. I en slik situasjon er det rimelig å forvente at betydningen av hvithet vil gjennomgå betydelige endringer. En vesentlig forskjell – og et av de mest interessante aspektene ved hvithet i Sør-Afrika, er at hvithet her aldri har vært framstilt som noe "usynlig" som for eksempel i Europa, eller i USA. Både i dag, og under apartheid, visste hvite sørafrikanere at de var "raset", og posisjonert annerledes i forhold til andre. Mange hvite kan gjenfortelle historier der de først ble klar over at de var hvite, som en motsetning til "de andre". Det som

har blitt tatt for gitt, var det “naturlige” ved at det var dem som var overlegne. Hvithet i Sør-Afrika er heller ikke en tilstand som “alle andre” nødvendigvis streber etter. Å være hvit er derimot en veldig synlig “andre” til det svarte afrikanske flertallet, som i økende grad former det sosiale landskapet på nye måter.

Det som har skjedd i Sør-Afrika er spesielt interessant fordi vi har sett en plutselig og avgjørende desentralisering av hvithet i samfunnet, fra en politisk definert posisjon hvor hvite fordeler var lovlig forskanset, til en hvithet som mer aktivt må holdes ved like. Vi har også sett at desentraliseringen av hvit makt er ulik i form av sosial kapital. Hvite har mistet politisk makt, men har for det meste beholdt sin dominerende rolle økonomisk. Og fordi vestlige kulturer fortsatt har respekt i kraft av å være “vestlige” og dermed oppfattes som nøkkelen til modernitet, sitter de fortsatt på stor kulturell kapital. Med andre ord er deres posisjon absolutt ikke marginalisert, selv om gamle sosiale relasjoner av hvithet er under stadig press og rekonstruksjon. Hvite har derimot blitt tvunget til å finne nye narrativer for å forklare hvem de er, hva de gjør i Afrika og hvilket forhold de har til de afrikanske folkene og til kontinentet. Noen av narrativene forsøker å resirkulere de gamle “master narrativene” på en slik måte at de fortsatt bevarer sin privilegerte samfunnsposisjon, mens alle narrativene må posisjonere seg i forhold til den gamle konstruksjonen av hvithet.

Melissa Steyn, som arbeider ved sosiologisk institutt ved Universitetet i Cape Town, bruker rase og farge som innfallsvinkler når hun skriver om hvite sørafrikanere, og er også en av få som spesifikt har inkludert hvite engelskspråklige sørafrikanere i studiene sine. I boka ”Whiteness just isn’t what it used to be” (Steyn 2001) skiller hun mellom fem ulike narrativer om hvithet i Sør-Afrika etter apartheid:

1. ”Still Colonial After All These Years”, den koloniale, med subnarrativene a) hardliners, som holder fast ved at hvite må fortsett å lede de svarte etter apartheidmodellen og b) den altruistiske versjonen som fastholder at hvite har en lederrolle, men at den skal brukes til å løfte svarte ut av fattigdom.
2. ”This, Shouldn’t Happen to a White”, fastholder hvites formynderrolle, men mener at en er fratatt muligheten til å utøve den. Den kan derfor beskrives som en offermentalitet, med

subnarrativene a) afrikander; som fastholder at de er et utvalgt folk i Afrika og b) engelsktalende; som sidestiller sivilisasjon med hvithet.

3. “Don’t Think White, It’s All Right”. Denne narrativen omhandler marginalisering og relativisering av hvithet. Fra å være den dominerende og normgivende identiteten er hvithet kun en minoritet blant mange andre. En kan skille denne i to strategier, a) hvite hjelper seg selv, som forsøker å beskytte hvithet gjennom minoritetsrettigheter, «volkstaat» eller emigrasjon. b) Vi kan fikse det, som aksepterer hvithet som en av mange farger i regnbuenasjonen og kan regnes som en multikulturell narrativ.

4. “A White Shade of White”. Fornektelse av hvithet og rasistisk uskyld hovedsaklig fra engelsktalende, ved fire argumentasjoner: a) de er sørafrikanere, ikke hvite, b) rasisme og diskriminering blir begrenset til apartheidsystemet, c) hvithet er afrikanderhet og engelsktalende har derfor ingen selvoppfattelse som hvite, d) en er individer og vil ikke bli definert etter rasebegrepet. Dette er derfor en historisk unnvikelse.

5. “Under African Skies, or White but Not Quite”. ”Nye selv” er et forsøk på brudd med det gamle grunn-narrativet om hvithet i Sør-Afrika. Dette er en dekonstruering av hvithet som tar tre former; a) ambivalens og dualitet preger den første formen. En er glad for at svarte fikk stemmerett og at hvite måtte gi fra seg privilegier, men samtidig oppleves dette som et tap og at situasjonen for hvite har blitt vanskelig på flere områder, b) andre opplever hvithet som en belastning, kun forbundet med skam og moralisme. En omfavner i stedet det svarte og romantiserer det som om det var mer i kontakt med natur og følelser. En forkaster hvit rasjonalitet og snur det koloniale verdihierarki på hodet. c) Den siste narrativen, hybridisering, mener at en ikke kan flykte fra sin hvithet og at hvithet også inneholder negative aspekt. I stedet for å flykte kan en utvikle en hybrid identitet i møtet med andre sørafrikanske kulturer.

Jonathan D. Jansen (2009: 39-41) gjør en tilsvarende inndeling når han deler afrikanderne inn i minst tre grupper i forhold til deres oppfattelse av fortiden, transformasjonen og måter å se på framtiden på. Han bruker følgende nyttige inndelinger;

1. ”Nothing Happened”, om den gruppen afrikandere som hevder at ingenting galt virkelig

hendte; hva hvite oppnådde var på grunnlag av eget hardt arbeid og gjennom overlegne ferdigheter.

2. ”Something happened – Now Get Over It”, om gruppen som innrømmer at noe av det som foregikk under apartheid var galt, men at en må slutte å dvele ved fortiden og komme seg videre. Dette er ingen liten og ubetydelig gruppe av hvite sørafrikanere, spesielt ikke blant afrikanderne. Dette er gruppen som benytter anledningen når den byr seg til å peke på de ”virkelige problemene” i Sør-Afrika (som fattigdom og mangel på mat) og syns mange av forandringene som har blitt gjort i form av bytte av navn på bygninger, veier og flyplasser etc, fra afrikaans, er bortkastet i denne sammenheng. ”Use the money for the poor, or you make yourself the new perpetrators, the new ones guilty of wrong. Whatever you do, there will be no more apologies” (Jansen: 40).

3. ”Terrible Things Happened”. Denne gruppen er delt inn i tre undergrupper av de som mener det har skjedd noe forferdelig; the activists, the gradualists og the confessionalists. Aktivistene er en liten gruppe av hvite som aktivt jobbet mot apartheidregimet (også under apartheid, hvor flere ledet offentlige protester og ble fengslet). Denne gruppen innrømmer at de er privilegerte som et direkte resultat av å være hvit, og måten svarte har blitt behandlet. Deres eneste dilemma, ifølge Jansen, er at de av og til glemmer at de selv fortsetter å dra nytte av disse privilegiene, og inkluderer dem som tror at de ikke gjorde noe galt (spesielt engelskspråklige hvite), ettersom de ikke støttet nasjonalistpartiet. The gradualists er de som har først etter 1994 har forstått hva som har foregått. De anerkjenner den forferdelige fortiden, men foretrekker å ikke snakke om den forferdelige fortiden. De vil ofte arbeide målbevisst for å rette opp urett, støtte affirmative action og andre utjevningsprogram og uttrykke betydelig følsomhet overfor svarte. Den siste gruppen er de som kan føle direkte på kroppen hvordan deres handlinger førte til smerte, og kanskje død. Denne gruppen ønsker å konfrontere demonene i seg selv og skape dialog og fred med dem de har såret.

Ut ifra disse narrativene kan man stille seg spørsmålet om det i det hele tatt er mulig å si noe generelt om hvithet og engelskspråklige hvite sørafrikanere i en masteroppgave. Alle narrativene som både Steyn og Jansen her beskriver, kjenner jeg godt igjen fra mitt eget feltarbeid, og de beskriver godt mangfoldet av tanker de hvite har om seg selv og sin posisjon

i samfunnet. Med utgangspunkt i min egen empiri, har denne avhandlingen likevel som mål å belyse, synliggjøre og bemerke nettopp hvithetens mangfoldige betydninger i Cape Town i dag. Steyn, som selv representerer en hvit sørafrikaner, har fortalt meg at hun har møtt motstand flere steder med sine arbeider, blant annet av forlag som har vært redde for å publisere bøkene hennes. Dette bekrefter at temaet er ømt for mange i Sør-Afrika, men også at det er viktig å fortsette å belyse nettopp hvithet og sosial dominans, for å forstå hvordan strukturene opprettholdes.

Metode

Datainnsamlingen ble først og fremst gjort ved hjelp av deltagende observasjon. I tillegg til uformelle samtaler - og observasjoner av unge sørafrikanere jeg kom i kontakt med, danner cirka 20 mer strukturerte intervjuer hovedgrunnlaget for feltarbeidet mitt. Flesteparten av disse er gjort med mine nære engelskspråklige informanter, selv om jeg også gjennomførte et gruppeintervju med noen jevngamle afrikaanske ungdommer, samt noen få svarte informanter. Som bakgrunn for min avhandlingen ligger også en god del utdrag fra aviser, politiske møter og debatter, samt mine egne informanters uttrykk gjennom sosiale medier.

Feltarbeidet

Mine informanter fant jeg stort sett ved hjelp av “snøballmetoden” (Wikan 1996 : 183). Gjennom mine første kontakter traff jeg andre, og gjennom disse ble jeg kjent med nye. Ettersom jeg bosatte meg i et bokollektiv med jevngamle hvite sørafrikanere, var jeg heldig og fikk mye “gratis” hjelp i disse. Etter hvert satt jeg igjen med et nettverk av rundt 20 informanter som jeg vil karakterisere som nære, altså mennesker jeg møtte regelmessig. I tillegg til de tre jeg bodde sammen med, var det spesielt en vennegruppe, jevnt fordelt av jenter og gutter, som skulle vise seg å være et viktig nettverk for meg. Det er den daglige samhandlingen med disse som ligger til grunn for mine analyser.

Informantene

Av mine informanter bodde flertallet av ungdommene fortsatt hjemme hos foreldrene, og de fleste er i tjueårene. Av dem som bodde hjemme, gikk ingen med umiddelbare planer om å flytte ut, mens noen få leide egne leiligheter eller bodde i kollektiv sammen med jevnaldrede. At så mange av mine informanter bodde hjemme, forklarer ungdommene selv med lave lønninger, samt at få hvite sørafrikanere tar opp

studielån. Det er vanlig at foreldrene betaler for barnas utdanning, og alle mine informanter tok høyere utdanning i sin egen hjemby. Det bodde tre personer i kollektivet da jeg flyttet inn. Disse vil jeg karakterisere som hovedinformanter. På mange måter ble disse oppgavens "hovedpersoner" og mange av observasjonene, intervjuene og samtalene sirkler rundt dem, deres venner og familier.

- Mark, er 25 år og huseieren. Han driver med forskjellige aktiviteter som for eksempel kunstmaling, yoga og surfing.

- Rob, er 24 år og i sin første jobb som journalist og webansvarlig for et sportsmagasin. I tillegg dekker han hver lørdag engelsk fotball for et amerikansk nettsted. Rob har høyere utdanning innen "property studies" fra Universitetet i Cape Town.

- Katie, er 22 år og er eneste jenta i kollektivet, i tillegg til meg. Hun studerer til lærer gjennom nettstudier. Tyler er ansatt som au pair for en familie med to små barn og bruker mye av tiden sin hos denne familien. Tyler forteller meg at grunnen til at hun må jobbe så mye, og studere ved siden av, er fordi hun ikke får noe hjelp fra foreldrene sine. Hun synes foreldrene er strenge, men synes det er bra, og vet at de gjør det for at hun skal lære å klare seg selv.

Når det gjelder valg av informanter, er det viktig å presisere at mange av mine informanter stammer fra samme type miljø og nettverk, og på mange måter deler sosial rang. Fellesnevneren for alle mine hovedinformanter er at de er studenter eller ferdig nyutdannede på jakt etter, eller i sin første ordentlige jobb. De er relativt like i alder, sosial rang og klasse, og kategoriserer seg, som tidligere nevnt, som "white middel class". Ingen av mine informanter inngår dermed i den såkalte kategorien "poor whites", eller av dem selv gjerne omtalt som "white trash". Blant mine informanter er det også noen få ikke-hvite og afrikaanstalende hvite, men disse må regnes som biinformanter, i den forstand at informasjon fra dem hovedsaklig baserer seg på intervjuer alene, og hadde en mer supplerende hensikt. For best mulig data, burde jeg som antropolog naturligvis ha gjort intervjuer både med unge og eldre, så vel som enda flere afrikandere, svarte og fargede, men med masteroppgavens tidsbegrensninger, var jeg avhengig av å ta noen valg i forhold til avgrensning. Studier av eldre har sine fordeler ettersom de kan måle endringer over tid, men når jeg har valgt å studere generasjonen som har vokst opp etter apartheid, er det nettopp fordi jeg ønsker å

forstå hvilke forandringer som faktisk har skjedd. Voksne personer vil alltid ha vanskeligere for å omstille seg, og de unge menneskene jeg har blitt kjent med er et resultat av disse voksne menneskenes vilje og evne til transformasjon. En annen grunn til at jeg valgte å studere unge voksne er fordi det også er en sentral gruppe i Cape Town, der 50% av befolkningen er under 25 år¹⁰, og en viktig gruppe i Sør-Afrikas framtid.

Foreløpig har jeg referert til hvite uten å nyansere for mange skillelinjer mellom dem. Når jeg videre benytter fellesbetegnelsen hvite, er det viktig å understreke at mine data er samlet inn blant engelskspråklige hvite, og at det er gjennom deres øyne – og ikke afrikandernes - at jeg legger grunnlaget for mine analyser.

Metodiske refleksjoner

Macclancy (1993) er en av mange som er kritiske til antropologers måte å studere andres ”identitet” på. Han hevder at identitet har blitt en ”catch-all term of our times. (...) an empty vessel which can be filled with almost any content” (Macclancy 1993 : 84). Han sier videre at antropologer bruker identitet som et generelt rammeverk for en overraskende variasjon av etnografisk data. Det kan virke som om rekken av mulige emner kun er begrenset av forestillingsevnen til samleren, mener han. Macclancy beskriver faren ved at beskrivelsen av andres liv blir fremstilt tilfeldig, og helt avhengig av antropologen. Det som er spesielt med samfunnsforskning og som ofte har implikasjoner rent praktisk i forskningsprosessen er at samfunnsvitenskapen forholder seg til hverdagslivet som sitt råmateriale, og samtidig tolker og forstår det samme hverdagslivet på andre måter. Vi som samfunnsforskere får innblikk i den sosiale verden gjennom interaksjon med sosiale aktører, og tolker da informasjon som allerede er tolket av våre informanter. I den forstand kan det sies å oppstå en form for ”dobbelt hermeneutikk” (Giddens 1991:374) ”(A)s theorists and researchers, we are never neutral, dispassionate observers of behavior but are always heavily implicated in the construction of the narratives (petit and grand) that provide insight into the social reality that we inhabit.” (Mumby 1993)

Som antropolog kan jeg ikke annet enn å erkjenne at en hver form for representasjon er påvirket av meg som formidler, som i en hver situasjon sitter med makt til å forme det som blir formidlet. Å snakke om andre objektivt er ikke mulig (Rosaldo 1989), noe som har vært

¹⁰ www.statssa.gov.za

en sentral bekymring i postkolonial tid. For å unngå å operere mellom interne og eksterne synspunkter, vil jeg derfor ta utgangspunkt i – og legge vekt på - hvordan informantene presenterer det de opplever som sin kultur. Jeg kommer til å bruke mye sitater trykket i intervjuform, for ikke å frata mine informanter sin selvstendige og usikre stemme. De fleste sitatene kommer også til å være på engelsk. Jeg kunne selvfølgelig ha valgt å oversette sitater til norsk, men av samme grunn og av respekt for mine informanter, vil jeg la mine egne oversettelser og analyser gå utenom og rundt mine informanters stemmer. Flere ganger under mitt feltopphold var det folk som fortalte meg at de var glad for at det endelig var det noen som ville fortelle deres versjon, og at det “alltid var de svarte som var i fokus”. Mitt ideal for presentasjonen av mine data er derfor i tråd med normen om å presentere verden slik som den ser ut for aktørene jeg har studert. Etersom mange av mine informanter ikke uten videre selv ville definert seg som en homogen gruppe, og på ingen måte heller tilhører noen form for etnisk gruppe, er det viktig at jeg som antropolog heller ikke lar meg friste til ta denne snarveien.

Antropologer må være bevisste sin oppdagelsesferd inn i andre menneskers liv. Det har alltid vært en fare at antropologer analyserer andres liv, eller deler av andres liv, som ikke nødvendigvis sier noe om hvordan personene ser på seg selv. Å finne symboler der det ikke er noen, eller levere fremstillinger av mennesker som de ikke kjenner seg igjen i, kan være metodiske feilgrep. Derfor vil jeg i denne oppgaven ikke følge noen spesielle tekniske definisjoner av identitet eller kultur, men heller ta i bruk begrepene som antropologisk redskap der de er nødvendige. I den forbindelse er det viktig for meg å understreke at ingen av mine informanter brukte tekniske begreper som “diaspora” eller "hvithet" for å beskrive sine egne sosiale praksiser, og "kultur" var fortrinnsvis noe “de andre” hadde, og gjerne afrikansk. Mine analyser tar utgangspunkt i informantenes egne refleksjoner rundt identitet, og målet er å undersøke hvordan identitet blir definert og erfart av ungdommene selv. Disse refleksjonene mener jeg man kan trekke noen slutninger fra.

Det er videre en problemstilling at jeg selv er hvit og er et produkt av såkalte vestlige, hvite privilegier. Jeg har som forsker utgangspunkt fra et hvitt akademisk miljø og en ”hvit” fortolkning av virkeligheten. Jeg ønsker likevel at innholdet i denne masteroppgaven, gjennom mine fortellinger om hvithet som identifikator, kan være med å påvise konstruksjoner av hvithet i en bestemt kontekst. Oppgaven er utelukkende min historie om

mine informanternes historier om identitet og hvithet, som jeg igjen vil forsøke å sette inne i en større sammenheng. Konklusjonene vil avhenge av de metodene og midlene jeg har hatt til rådighet, og kunne med andre utgangspunkt og andre faglige spørsmål sett annerledes ut. Samtidig er det viktig å huske på at dette er fortellinger fra en liten gruppe informanter som bor i en viss del i Cape Town, og som jeg har studert i en begrenset periode. Dette gjør at man må være forsiktig med å trekke konklusjoner for langt, samtidig som jeg mener å ha fanget noen forskningsmessige sider ved dette temaet i min oppgave.

Å gjøre feltarbeid i storby

En av styrkene til sosialantropologien er feltarbeidet, med stor grad av deltakende observasjon, noe som innebærer at antropologen så langt det lar seg gjøre skal dele informantens dagligliv. Gjennom å gjøre dette vil man få innsikt som intervjuer, samtaler og andre metoder har vanskelig for å gi. Å gjøre feltarbeid i en storby, medfører som antropolog en rekke dilemmaer. Kathinka Frøystad (2003) peker på at en av de største utfordringene ved å gjøre feltarbeid i komplekse samfunn, er at "byantropologen" går glipp av frynsegodene man lettere får i landsbyuniverset, fordi jo større befolkningen er på feltstedet, jo mindre kan antropologen regne med å treffe på, eller høre om. Man får rett og slett ikke så lett oversikten over "hele" feltet som man lettere får i mindre sammenhenger, og man kan fort ende opp med å bare se deler av et større felt. Hylland Eriksen peker på at feltet en by utgjør fort kan bli oppsplittet og uoversiktlig, og at empirien derfor kan ende opp med å bli *fragmentert* og *dekontekstualisert*. Det innebærer at man samler inn mengder av informasjon som er uten indre sammenheng, eller spredte informantutsagn og hendelser som ikke kan knyttes til overordnede sammenhenger (Hylland Eriksen 2003: 59). Ettersom mine informanter alle var fra samme bydel og sto hverandre veldig nært, opplevde jeg det likevel ikke som vanskelig å få til langvarige og nære relasjoner med informantene. Jeg brukte de muligheter jeg hadde til å følge informantene på flere arenaer, selv om jeg naturligvis skulle ønske at jeg kunne følge dem enda mer. Flesteparten av informantene opererte innenfor et ganske lite geografiske område, så jeg fikk ganske raskt en god oversikt over flere arenaer, formelle og uformelle, og hvor de bevegde seg. Jeg tilbrakte i tillegg det meste av tida da mine informanter var på skole og jobb, på universitetet i Cape Town. Der fikk jeg adgangskort til African Studies Library, et sted som ble min "base" og "arbeidsplass", men også et gyllent utgangspunkt for observasjon, under hele feltarbeidet. På den måten tilegnet jeg meg innsikt i studenters daglige liv på universitetet.

Temaets begrensning

Jeg opplevde det som tidvis vanskelig at temaene jeg tar opp i denne oppgaven fortsatt er veldig kompliserte, og vanskelige å snakke om for mange i Sør-Afrika. Verken rase eller hvithetes privilegier var vanlige samtaleemner blant mine informanter, og mye er heller ikke lett å observere i dagligdagse gjøremål. Jeg var derfor til en hver tid helt avhengig av mine informanters åpenhet og ærlighet. Ettersom mine informanter foretrakk å bevege seg i sine hvite komfortsoner, var også mulighetene for krysskulturell observasjon begrenset. Jeg var også bevisst på mine informanters behov for å fremstille seg som “politisk korrekte” i mange anledninger, da det forventes av dem som “dannede” og “liberale” mennesker.

Min rolle i felten

I og med at hovedinformantene mine snakket engelsk, gjorde det deltagende observasjon relativt lett. Jeg forsto hva som ble sagt omkring meg, noe som gjorde meningsfull kommunikasjon mulig, uten at informasjon falt bort på grunn av språklige misforståelser. Slik fikk jeg innblikk i samhandlingsmønstre, samtaletemaer, relasjoner og så videre blant informantene. Den kulturelle distansen mellom meg og mine informanter følte mange ganger ikke særlig stor. Vi hadde mange felles referansepunkter både når det gjaldt musikk, film og litteratur. Jeg opplevde tidvis at mennesker jeg snakket med, hadde vanskelig for å forstå hvorfor deres liv var interessante som etnografisk materiale for meg. Mange mente at jeg heller burde studere fargede, eller afrikandere. Dette bekrefter nettopp at mange av mine informanter anser sitt eget kulturelle ståpunkt som nøytralt. Derimot opplevde jeg aldri at svarte jeg var i kontakt med fant mitt valg av studie merkelig. Ved enkelte anledninger oppdaget jeg at folk trodde de visste hva jeg ”var ute etter”. ”Du burde dra til Stellenbosch”, kunne de si, og legge til at ”da vil du få ordentlige rasistiske uttalelser. Spesielt hvis du jatter med og utgir deg for å være på deres side”.

Selv om mine informanter var bevisst min rolle som forsker, ble jeg nok oppfattet som en ”venn” i vanlige sosiale settinger, med unntak av da de strukturerte intervjuene ble gjennomført. For at informantene mine skulle slappe mest mulig av, ble alle disse intervjuene utført i uformelle, kjente sfærer. Jeg brukte lydopptaker under intervjuene, for å kunne fokusere mest mulig på samtalen, og med et mål om at informantene ikke skulle føle at de ble intervjuet. De aller fleste intervjuene ble gjennomført to og to, eller gruppevis. Dette for at

settingen skulle være minst mulig skremmende for mine informanter, etter at flere ga uttrykk for at de foretrakk å bli intervjuet sammen med en venn/venninne. Min erfaring var også at disse samtalene førte til mer fruktbare diskusjoner og ærligere samtaler. Jeg er likevel klar over at dette kan ha påvirket svarene jeg fikk, og at svarene sannsynligvis ville blitt annerledes om jeg hadde plassert andre mennesker i rommet. Jeg er også usikker på om informantene forstod min rolle som feltarbeider fullt ut, og må derfor gjøre mitt ytterste for at informasjonen de har gitt, vil være anonymisert i avhandlingen.

2 Rase & hvithet. Før og nå

“Cultural identities come from somewhere, have histories. But, like everything which is historical, they undergo constant transformation (...) identities are the names we give to the different ways we are positioned by, and position ourselves within, the narratives of the past”. - Stuart Hall, Cultural Identity and Diaspora (1993)

Opprinnelsen til idéen om rase er omstridt. Vanligst er det kanskje å tenke at idéen oppstod innenfor vitenskapen i Nord-Europa på 1700-tallet, og at den oppstod innenfor den fysiske antropologien. I dag er det vanlig å fornekte den gamle idéen om rase som biogenetiske realiteter, men det skal vanskelig gjøres å ikke se hudfargens betydning i Sør-Afrikas historie, gjennom kontroverser om rase. Nesten refleksivt fylles idéen om rase med ideen om ”kultur”, noe som reiser nye spørsmål. Hvis rase i hovedsak er kulturelle identiteter, hva skiller rase fra kultur? Hva er det rase bærer med seg, som ikke kan bæres av kultur uten hjelp av rase? Vi kan se farge, og tenke rase. Vi kan tenke rase, og gjøre antagelser om kulturelle identiteter som kilde til politiske allianser. I mangel på en felles kultur, har sørafrikanere, verken hvite eller svarte, kunnet produsere en altomfattende felles identitet, fordi de verken har felles myter om en felles avstamning, eller deler samme kulturelle vaner. Da hvite ledere under apartheidregimet kategoriserte forskjellige kulturelle grupper inn i raser, ble det aldri gitt noen tydelige svar på hva som gjorde at mindre kulturelle grupper til sammen utgjorde en større rase. For å forstå hudfargens og rasens vedvarende betydning i Sør-Afrika i dag, er det derfor nødvendig å se tilbake på historien, og hvordan livsskjebner i stor grad har vært (og fortsatt er) avhengig av ens "rasemessige" opphav. I dette kapittelet vil jeg redegjøre for hvorfor man ikke kommer utenom rasebegrepet når man snakker om identitet i Sør-Afrika, og hvorfor kategoriene ”hvit”, ”svart” og ”farget” fortsetter å gi mening.

Å være hvit, i motsetning til europeisk, sier lite om kulturelle tradisjoner, politiske, sosiale og økonomiske praksiser, eller hvem hvite i det hele tatt er. Hudfargen har i Sør-Afrika likevel identifisert hvite, fordi andre mennesker *ikke* er hvite. Det skyldes at særtrekkene som til en hver tid tilskrives hvite, delvis vil være skapt av et identitetskonstituerende samspill med en svart kontrast som fremhever hvitheten. Det vil hele tida være fordommer og forventninger som er med på å utgjøre grensene i denne

fortløpende fortolkningsprosessen. Først og fremst vil dette kapittelet omhandle forhold i historien som jeg mener har betydning for mine informaners opplevelse av seg selv, og sin posisjon i dagens Sør-Afrika. I dette ligger det også å tydeliggjøre forskjellene mellom afrikandere og engelskspråklige hvite sørafrikanere, som altså begge går under den "hvite rase". Tradisjonelt har de engelskspråklige vært regnet for å være afrikandernes signifikante motpol, selv om skillelinjene mellom dem ikke alltid er like tydelige. Crapanzo (1985), som har studert forholdet mellom de to hvite grupperingene i landet, argumenterer for at det har foregått et identitetsspill mellom de to. I dette identitetsspillet var de svarte ikke-signifikante andre, fordi de ble sett på som grunnleggende forskjellige fra de hvite og dermed usammenlignbare. I enkelte tilfeller, opplevde Crapanzo at svarte ble regnet som så primitive, at de ikke en gang ble regnet som mennesker. Dette er en påstand som ikke stemmer med egne observasjoner i dagens Sør-Afrika, ettersom jeg nå opplever svarte som de hvites signifikante andre. Dette kan skyldes at hvite i dag opplever svarte som en større trussel. Dessuten passer heller ikke negative beskrivelser av svarte inn i den offentlige diskursen som foregår i Sør-Afrika i dag. Selv om det fortsatt finnes hvite som mener at svarte er grunnleggende forskjellige fra dem selv, så oppleves nok svarte for de aller fleste som en signifikant andre på grunn av den hvite manns usikkerhet, og fordi den svarte staten for disse oppleves som en trussel. Til tross for at jeg i dag vil regne svarte som de hvites signifikante andre, pekes det fortsatt – av begge hold – på kontraster og forskjeller også mellom de to hvite gruppene.

Jeg vil videre ta for meg forhold i historien som har påvirket tankesettet til mine informanter, hvordan de forklarer seg selv og andre, og forhold som har gitt næring til det rasedelte samfunnet vi ser i dag.

Et historisk tilbakeblikk

Med fare for å generalisere, kan man si at det er to hovedfaktorer som har bidratt til å forme hvithet i Sør-Afrika. Den første er tilstedeværelsen av ikke-hvite. Hvithet i Sør-Afrika har til en hver tid blitt konfrontert med en ikke-hvit "trussel", hvor frykten for å bli kulturelt overkjørt, frykten for dominans, for å miste sin overlegne posisjon, har vært tilstede. Den andre faktoren som har påvirket hvithet i Sør-Afrika, er at den har blitt delt motvillig, mellom to store grupper av hvite; de engelskspråklige og de afrikaansspråklige. Selv om de disse

deler mange fellestrekk og privilegier, er det betydelige forskjeller i hvordan deres hvithet har vært konstruert og rekonstrueres i post-apartheid Sør-Afrika.

De hvites ankomst

Den hvite historien i Sør-Afrika føres normalt tilbake til i 1652, da Det nederlandske Øst-India kompaniet opprettet en handels- og forsyningsstasjon i Cape Town. Stasjonen skulle forsyne båter på vei til koloniene i Øst-Asia med fersk mat og drikke, og fikk raskt navnet ”Kapp det gode håp”. Handelsstasjonen ble starten på en stadig økende innflytting av europeere med nederlandsk, tysk og fransk opprinnelse til Kapp-området, som slo seg ned som bønder (boere). Boerne begynte raskt å importere slaver fra afrikanske land i øst, Guinakysten og Angola, men også fra østindiske land og Asia. Deres blod mikses med europeiske, med slaver fra andre steder og med det opprinnelige Khoi- og Sanfolket. De er verken europeere eller afrikanere, verken svarte eller hvite, og det er resultatet av disse menneskene som i dag inngår i den etniske kategorien ”farget”.

Rundt 1800-tallet fattet også britene interesse for landet på sørspissen av Afrika. Storbritannia okkuperte Kapp i 1795, for senere å gi territoriet til den Batavianske Republikk, og så på ny okkupere det i 1806 (Århus 1999: 20). Britiske nybyggere ble oppfordret til å komme til landet, noe som førte til en stadig økende britisk bosetting i Kapp. I motsetning til de nederlandske bøndene, hadde britene fått med seg 1700-tallet hjemme i Europa - med en begynnende industri, liberalisme og demokratiske tanker. Man kan si at afrikandernes tidlig etablerte hvithet på dette tidspunktet ble utfordret av en mer kompleks engelsk form for hvithet, som var mer påvirket av internasjonale tanker som var endret over tid.

Mens de to hvite gruppene i varierende grad, på ulike tidspunkter, har gjenkjent en mer enhetlig form for hvithet, har de gjennom historien aldri "ønsket" å være hvite på samme måte. Dette har resultert i at hvite sørafrikanere aldri samlet seg under en felles identitet - en felles hvithet, slik som for eksempel i USA, der det ikke foregikk en slik indre kamp mellom de ulike etniske gruppene. Men selv om både engelske og afrikaansspråklige hvite gjennom historien har opprettholdt sine etniske særpreg, har begge gruppene definert seg primært i forhold til ikke-hvite etniske grupper. I de neste avsnittene skal vi se hvordan den kristne afrikandernasjonalisemen oppstod og formet seg, og hvordan den ble uløselig knyttet til deres unike form for hvithet.

The Great Trek. En gryende hvit nasjonalisme

Fra 1820 begynte de britiske nyinnflytterne å presse grensene nordover. Engelskmennene begynte å organisere sine små samfunn, og Kappstaden og de sørafrikanske byene ble til. Britiske lover ble innført, og den avgjørende dråpen sies å være forbudet mot slaveri i 1834, som spesielt rammet bøndene hardt. Boerne så på forbudet som en fornærmelse mot en gudgitt orden, og store grupper av boere migrerte derfor østover – og nordover. Med det lille de eide vandret de, som i ettertida har blitt omtalt som Voortrekkerne, gjennom ørkenen med oksevogner (ossewa) og bibelen i hånda, for å komme seg unna de engelske lovene. Denne utvandringen har i ettertid blitt omtalt som The Great Trek (Det store trekket) – en vandring som oppfattes som svært sentral i afrikanderens historie- og identitetsbyggingsspross. Underveis på sin vandring traff boerne nemlig på flere bantutalende folkegrupper, og ferden førte til mange konfrontasjoner med lokale stammer som forsøkte å beskytte sine jordområder. Like viktig som trekket i seg selv var for dannelsen av afrikanderidentiteten, var også disse løpende konfliktene med forskjellige innfødte grupper på veien. Ingen konflikt er regnet å være mer sentral i prosjektet med å fastsette afrikanderidentiteten, enn konfliktene mot zuluene i dagens Natal. Spesielt gjelder dette slaget ved Blood River, hvor det er generelt akseptert blant afrikanderne at voortrekkerne inngikk en pakt med Gud som sa at dersom de vant slaget, skulle de bygge en kirke på stedet og minnes begivenheten for all fremtid. Denne pakt med Gud etablerte afrikanderne som et valgt folk i deres øyne, med en ubestridt og eksklusiv rett til landet, så lenge de forble lydige mot Gud og fulgte hans lover, og opprettholdt rasemessig renhet (Kårstad 1996: 33). Mange afrikandere ser fortsatt på perioden mellom begynnelsen av det store trekket og etableringen av boerrepublikkene, som en periode med moralsk renselse gjennom lidelse. Denne renselsen ble sett på som å være en handling der Gud etablerte afrikanderne som et spesielt og utvalgt folk hvis skjebne var forutbestemt. Afrikanderens kalvinistiske tro er en viktig innfallsvinkel til å forstå denne tankegangen, og Berge (1991) peker på hvordan afrikanderne organiserer seg rundt nettopp disse historiske beretningene. ”Historien forankrer Afrikanderne i felles referanser som angivelig er forskjellige fra eller andres. Det binder Folket til bestemte opplevelser som spleiser individene sammen, samt skiller dem fra utenforstående. I lys av fortiden blir Afrikanderne forenet i en unik folkegruppe” (Berge: 72).

Hvorvidt begivenheter gir varige virkninger, avhenger av deres relasjon til rådende omstendigheter. Dette illustrerer Marshall Sahlins (1985) med distinksjonen mellom

hendelser og begivenheter. ”Begivenheter skiller seg fra andre hendelser ved at de medfører endringer av eksisterende kulturelle skjemaer, og dels fordi det passer inn i disse skjemaer. Nyskapende begivenheter er fortolkede hendelser” (Sahlins: 154). Historiske hendelser vil dessuten også hele tiden justeres, etter sin sosiale tid, og alt etter hva som ønskes av meningsfylte fortolkninger. På denne måten kan man si at historien i dag består av en rekke begivenheter som gir mening til denne nåtiden. Man kan derfor si at en historisk fremstilling samtidig er en beretning om nåtiden og framtiden. Fredrik Barth forklarer det slik; ”What happend” continues to be eternally contestable, and any convergence of understanding achieved today may be invalidated tomorrow, as people revert to their memories of past events and thus not only rewriting history, but literally changing the causes of the present” (Barth 1990: 20).

Boerkrigene

Sakte men sikkert mistet vortrekkerne båndene med Europa, og identifiserte seg mer og mer med Afrika. Jo lenger inn i Afrika de beveget seg, jo sterkere ble identitetsfølelsen, og jo svakere ble båndene til Europa, handelsselskapet og Kapp. Mest av alt var de ute etter land, for å slå seg ned. Rundt 1850 dannet afrikanderne de to boerrepublikkene Transval (Pretoria) og Oransjefristaten (Bloemfontein). Her levde de, uten stor innblanding fra britene, på store gårder som lå langt fra hverandre. Det fantes ingen politistyrke, ingen stående hær, og svært få skattebetalere (Kårstad: 33). Svarte og fargede hadde ingen borgerrettigheter i disse republikkene¹¹. Ettersom britene raskt ønsket seg kontroll over boerterritoriene, oppstod det kriger også mellom britene og afrikanderne. I den andre Anglo-Boerkrigen (1899-1902) led afrikanderne et sviende nederlag, og krigen har derfor blitt stående som en viktig historisk hendelse i hvite sørafrikaneres øyne. Bakgrunnen for krigen var forekomstene av gull og diamanter i de nye boerrepublikkene, som både britene og kapitalistiske storselskaper ønsket kontroll over. Britene vant denne krigen, som tok livet av mer enn 26 000 kvinner og barn som døde av sykdommer i britiske konsentrasjonsleirer (Goodwin 1995: 187). Krigen mot britene sveiset boerne enda mer sammen, og den hvite boeridentiteten sto nå enda sterkere. De hadde en felles sak og en felles fiende.

I årene etter boerkrigen kom det derimot til en gradvis forsoning mellom de to hvite gruppene,

¹¹ En slik "fristat" finnes fortsatt den dag i dag; Orania.

og i 1910 ble Unionen Sør-Afrika dannet som en selvstyrende dominion i det britiske samveldet. Ikke-hvite sørafrikanere ble fullstendig utelatt, og hvithet for hvite sørafrikanere betydde rett til jord (og alt det innebar). I 1913 ble Land Act vedtatt, som ga hvite rett på 93% av jorda. Det var frykten for å miste privilegier og rikdom, frykten for politisk dominans og frykten for kaos, som samlet de hvite i den grad vi kan snakke om en mer enhetlig hvit identitet. Men på dette tidspunktet var mange afrikandere sterkt undertrykte og marginaliserte, og mange ufaglærte måtte konkurrere med svart, afrikansk arbeidskraft i gruvene. Depresjonen på 1920-30-tallet ga derfor gode vekstvilkår for den gryende nasjonale bevisstheten blant afrikanderne. For å mobilisere til fellesskapsfølelse ble det fokusert på et felles språk, felles religiøs overbevisning, felles røtter og sentrale myter om fortidens bragder og helter. Hatet mot britene var fortsatt stort blant mange afrikandere, og beviset på at afrikanderne hadde lyktes i å skape en kollektiv identitet, ga politiske resultater etter andre verdenskrig. De var da over dobbelt så mange som britene, og kunne virkeliggjøre drømmen om å leve uten å ha andre folkegrupper tett innpå. Nasjonalistpartiet, afrikandernasjonalistenes eget parti, vant valget i 1948 og drømmen om apartheid¹² kunne realiseres. Alliansen hadde vunnet et par stemmer fra engelskspråklige hvite som på dette tidspunktet var misfornøyde med The United Party, og selv om ikke alle likte det som skjedde, eller var enige med nasjonalistene, kunne de vanskelig finne noe alternativ. De fleste hvite var enige om at det fantes få brukbare kompromiss mellom apartheid og svart majoritetsstyre som ville tilfredsstille majoriteten av den hvite velgermassen. Til tross for at de svarte kjempet for et antirasistisk demokrati, visste de hvite at det kun betydde én ting; et svart majoritetsstyre - og det var de fortsatt ikke klare for.

Å være hvit under apartheid

Selv om hvit makt allerede hadde blitt institusjonalisert økonomisk og politisk i den sørafrikanske unionen, var det først da apartheid ble innført i 1948, at det ble fokusert på hvithet som sådan. Ved hjelp av lover ble det satt en effektiv begrensning på den ikke-hvite befolkningen. Alle svarte over 16 år måtte bære pass, og det ble dessuten strenge regler for hvor de ulike rasene hadde lov til å bo og oppholde seg. Hvis grunnlaget for hvit overlegenhet ble undergravd, søkte de hvite til naturen for å rettferdiggjøre sin overlegenhet, og forsvarte sin politikk gjennom både biologi og antropologi. Bak apartheidlovene lå det en

¹² Apartheid er afrikaans og betyr "adskillelse"

ideologi, en visjon om hva Sør-Afrika var, og burde være. Apartheid skulle stanse forskjellsbehandlingen, og ingen gruppe skulle sette seg over en annen. De skulle derfor bo adskilt – og styre sine egne hjemland. Kontakt mellom gruppene ville bare ødelegge deres utvikling og mulighet til å nå eget selvstyre (Kristiansen 1996: 109).¹³

Under apartheid mottok de hvite innbyggerne spesifikke privilegier i forhold til den store ikke-hvite befolkningen. De var sikret god utdanning, stipender, jobbmuligheter, økonomisk støtte, gode landområder og bosted. For å beskytte afrikanderne, ble afrikaans innført som administrasjonsspråk, i deler av utdanningssektoren og i medier. Kristne verdier, helligdager og normer ble fremmet, og nasjonale symboler var først og fremst tatt fra afrikanderes egen historie. Subsidier og et velfungerende utdanningssystem sørget slik for at også fattige, ressurssvake hvites levekår holdt en minstestandard. Ved å reservere statlige jobber til hvite, økte også den økonomiske og kulturelle posisjonen til afrikanderne. Før apartheid ble kulturer gjerne assosiert med etnisitet, og ikke med raser. Kulturelle institusjoner som kirker, ekteskap, språk, skoler, aviser, litteratur og kunst var først og fremst lokalisert i ulike kulturer og ikke rasebaserte samfunn. Hvite var elever enten ved engelske skoler eller afrikaansspråklige skoler, hvor de ble sosialisert videre inn i engelske eller afrikaansspråklige ”verdener”. Apartheidpolitikken i Sør-Afrika sidestilte derimot rase med kultur og natur. Hvite hadde én kultur - og afrikanere en annen, og politikken insisterte på at de to ble holdt adskilt. Slik kan man på mange måter si at hvite under apartheid nærmet seg en enhetlig form for hvithet. Man kan tenke seg at dikotomien engelskspråklig vs. afrikaansspråklig ble noe nedtonet, selv om den aldri sluttet å ha betydning. Afrikanderne og de engelskspråklige hadde fortsatt hver sine “samfunn”, med egne skoler og universiteter, kirker, medier og næringsliv, og de fleste fortsatte å gifte seg innenfor sine miljøer. Konfliktene mellom de to gruppene var også vedvarende, og tidvis intense. Apartheidregimet reserverte statlige jobber for hvite - men ble beskyldt for å ansette afrikandere til å fylle dem. Trond Berge beskriver på 80-tallet forholdet mellom engelskspråklige hvite og afrikandere som sterkt ambivalent.

¹³ Statsminister Daniel François Malan hadde derfor ingen moralske problemer med å innføre apartheid. Han utvidet, når alt kom til stykket, bare strukturene som allerede hadde ligget der i århundrer – med velsignelse fra kirken.

Å passere som hvit

Nasjonalistpartiet møtte tidlig på utfordringer i prosessen med å institusjonalisere segregering. Spesielt oppstod det problemer når mennesker verken var hvite eller svarte, men fargede. I motsetning til svarte som generelt kunne bli identifisert med stammeområder, og i teorien ble segregert dit, var fargede mer mikset med hvite, både genetisk og geografisk. Partiet ønsket ikke å behandle fargede som hvite, fordi mange fargede var mer svarte enn hvite, noe som gjorde det vanskelig å skille mellom fargede og svarte. Ikke overraskende førte politikken til at en rekke fargede personer prøvde å passere som "whites" eller "Europeans", og med makt til å identifisere og klassifisere befolkningen, utviklet Race Classification Board seg til å bli et genetisk politi. De vurderte hvem som var hvite, hvem som var svarte, hvem som var farget, hvem som var indere. Kinesere og japanere var flinke med elektronikk og penger, og oppførte seg ordentlig. De fikk betegnelsen "æreshvite" og kunne til en viss grad ta for seg av de samme privilegiene (Kristiansen 1996: 113). I mangel på DNA-teknologi eller andre identifikasjonsmidler, baserte dommerne sine avgjørelser utelukkende på hudfarge, nese- og leppefarging og hårtype. Til og med blyanttesten ble tatt i bruk. Hadde man så mye krøller at blyanten ikke falt ut, var man "neger" med krushår (Kristiansen 1996: 114). Det ble forbud mot seksuelt samkvem mellom folk av ulike raser, og i enkelte tilfeller skilte kategoriseringen familier. I flere uker bølget debatten om en svart hushjelp som skulle med toget for å bringe sin hvite arbeidsgivers barn til Johannesburg. Skulle hun sitte i vogn for hvite eller svarte? Resultatet ble at hushjelpen ble kastet av toget, mens ungen ble sittende gråtende igjen, i den hvite vogna. I 1956 ble en hvit gutt utvist fra togkupéen for hvite fordi han var blitt solbrent på stranda. I 1967 skriver Sunday Times at elleve år gamle Sandra Laing, som var hvit og som så var erklært farget, var blitt nyklassifisert som hvit. I 1990, en måned etter Mandelas løslatelse, kunngjorde raseklassifiseringskontoret at 369 svarte det siste året hadde skiftet til farget, to fargede var blitt svarte, ti indere hvite, to hvite var blitt kinesere og sytten indere var blitt malaysiere (Kristiansen 1996: 114).

Det "nye" Sør-Afrika. Hvithet i endring

Valget i 1994 står igjen som et vendepunkt i den sørafrikanske historien, og som starten på det nye, demokratiske Sør-Afrika. Den nasjonalistiske ideologien kommer tydelig til uttrykk i grunnloven som ble vedtatt i mai 1996, hvor det garanteres flertallsstyre og like rettigheter for hele befolkningen. Siden dette har flere reformer blitt innført, tidligere "hvite" stedsnavn blitt

endret og nytt flagg heist. For å understreke likestillingen mellom etniske grupper har hele 11 språk blitt erklært offisielle, der de to tidligere offisielle språkene, engelsk og afrikaans, inngår på lik linje med de andre språkene. Alle disse endringene har vært svært nyttige ved at de symbolsk har markert overgangen til "det nye Sør-Afrika", samtidig som de har hatt stor følelsesmessig betydning både hos motstandere og tilhengere. Siden 1990-tallet har flere hundre tusen hvite sørafrikanere valgt å emigrere fra Sør-Afrika. Mange skylder på høy kriminalitet, opplevelser av korrupsjon, eller at de ikke ser en framtid for hvite i Sør-Afrika. Til tross for dette har andelen hvite i landet holdt seg ganske stabilt, fordi flere hvite, spesielt fra England og Zimbabwe, har flyttet til landet. I 2005 anslo man at det bodde over 200 000 britiske statsborgere i Sør-Afrika, et antall som kan ha steget til 500 000 (Eyewitness News : "Britons living in SA to enjoy royal wedding" 28/4/2011). Den store emigrasjonen av hvite sørafrikanere vekker oppsikt fra mange hold, og i 2009 rapporterte The Institute of Race Relations at flere hundre tusen unge hvite sørafrikanere har emigrert.¹⁴

Antropologiske bemerkninger:

Det er viktig å minne om at historien, slik jeg har fortalt den her, er den generelle historien, slik den presenteres i historiebøker og oppslagsverk. Også denne historien er sett gjennom hvite øyne. Spesielt gjelder dette hendelser som møter mellom de ulike folkegruppene og årsaker til hendelser. Det er først i dagens endrede situasjon at "mytene" til afrikanderne blir satt spørsmålsteget ved, der krav om en historie som innlemmer de svartes syn har blitt fremsatt. Historien jeg har presentert her er historien de hvite "tell about themselves" (Geertz 1973 : 448), men er likevel vesentlig for å få en forståelse av hvordan for eksempel afrikanderne oppstod som etnisk gruppe, og hvorfor mine engelskspråklige informanter ikke identifiserer seg som en av dem.

¹⁴ 90% av disse regnes for å være afrikandere i følge digitaljournal.com/article267776.

3 Tanker om identitet

”Når jeg som en hvit engelsktalende sørafrikaner bruker pronomenet ”oss”, om hvem taler jeg da?” –Nadine Gordimer

Intervjuer om identitet

For å kunne sette hovedinformantenes bruk av rase og hvithet i sin sosiale identifikasjon inn i en større kontekst, vil jeg i dette kapitlet ta for meg hvilke oppfatninger informantene har av seg selv og sin identitet. Ved å se på hvordan de ser på seg selv og sin plass i samfunnet, er det lettere å skjønne relevansen av de kategoriseringene de gjør, og som utgjør grunnlaget for deres strategier for sosial identifikasjon. Å snakke om identitet var uvant for mine informanter. Kanskje i motsetning til hos afrikanerne, der eksistens og tilstedeværelse har blitt diskutert aktivt av nasjonalister siden 1920-tallet (Goodwin 1995: 46). Som tidligere påpekt er den engelskspråklige hvite gruppen i Sør-Afrika sammensatt av en rekke komplekse identiteter. Det er naturlig å tenke seg at disse av den grunn ikke har definert seg som en gruppe, først og fremst fordi de ikke opplever å ha en felles historie. Mange stammer fra England, men blant dem er også et stort jødisk samfunn, og engelskspråklige fra andre europeiske folk. Engelskspråklige hvite sørafrikanere har heller ingen offisielle kulturelle organisasjoner som samler dem, og det finnes ingen kirker eller andre instanser som har til hensikt å fremme hvit engelskspråklig identitet eller interesser. De kan heller ikke samles rundt et historisk øyeblikk, der de måtte stå sammen og definere seg selv som et folk (i motsetning til for eksempel afrikanerne og den hvite engelskspråklige befolkningen i Zimbabwe). Det innledende sitatet fra forfatter Nadine Gordimer setter derfor ord på en opplevelse mange av mine informanter knytter til det å være hvit, engelskspråklig sørafrikaner, nemlig at gruppen ikke er en tydelig etnisk gruppe og å sette ord på opplevelsen av egen identitet, er derfor vanskelig for mange av mine informanter. Jeg vil likevel argumentere for at engelskspråklige hvite sørafrikanere i tillegg har noen felles referansepunkter. De har et felles språk, felles erfaringer, felles kunnskaper og felles verdier – alle viktige elementer i et kulturelt fellesskap. Ettersom de fleste av mine informanter hadde vanskelig for å sette ord på sin selvfølelse av identitet, brukte jeg mye av tida under intervjuene til å snakke om identitet og kultur sammen med mine informanter. Alle sammen

sa til meg etterpå at de synes disse intervjuene var veldig interessante, mest av alt fordi vi snakket om ting som de ikke hadde tenkt så mye over tidligere.

"If I could choose, I would choose South African"

Da jeg spurte mine informanter om hvordan de ville identifisere seg, svarte de aller fleste "sørafrikansk" først, etterfulgt av "hvit" og så "middelklasse". Men selv om mine informanter først og fremst regnet seg som sørafrikanere, kom det under mine intervjuer fram at mange opplever at det ofte er den hvite hudfargen som ble vektlagt i mange møter med andre. - "I consider myself white. Even if you don't want to, everything here is about race. If I could choose, I would choose South African. You don't choose to identify as white. But you're conscious about it all the time".

Som i alle andre samfunn, fungerer kroppen som meningsbærende og statusbærende tegn for alle mennesker. I dette eksempelet demonstrerer en av mine informanter hvordan den "hvite kroppen" er umulig å unngå i Sør-Afrika. Ved første øyekast er det hudfargen som avgjør "hvem man er" i møte med andre. I følge Mead er identitet ikke en egenskap man kan ha, men det "selvet" man etablerer i kontrast til det som er annerledes i omgivelsene rundt en. Mead pekte på at det å bli tilskrevet en bestemt identitet, ikke bare handler om innholdet i denne identiteten, men mest om hva den impliserer med tanke på sosial samhandling overfor andre. Å bli tildelt en identitet innebærer ofte medlemskap i en gruppe og ikke-medlemskap i en annen. I følge Mead trenger en etnisk gruppe ikke nødvendigvis å dele noe som helst, og innad i en slik gruppe kan det eksistere store kulturelle forskjeller og konflikter mellom medlemmene. Gruppens medlemmer trenger ikke å ha noe spesielt til felles annet enn at de er enige om at de er "annerledes" fra de samme "andre" (Mead 1934). Alle mine informanter var enige om én ting; at en engelskspråklig sørafrikaner må defineres vis-a-vis de afrikaansspråklige og svarte og fargede. Man kan grovt sett si at deres identitet har utviklet seg på skillelinjene mellom hudfarge i forhold til ikke-hvite, og språklig i forhold til afrikandere. Jenkins mener at både selvidentifisering og andre menneskers identifisering, slik det fremkommer gjennom kategorisering, betegnelser og oppførsel, er med på å bidra til utvikling av sosial identitet;" (...) refers to the ways in which individuals and collectivities are distinguished in their social relation with other individuals and collectivities. It is the systematic establishment and signification, between individuals, between collectivities and

between individuals and collectivities, of relationships of similarity and difference" (Jenkins 1996: 4) Han mener også at den sosiale identiteten alltid vil være multipleks ved at den består av flere lag av identifikasjoner gjort av selv (intern) og andre (ekstern). En av mine informanter kan for eksempel ha roller som blant annet både ungdom, datter, student og hvit samtidig. Selv om man opplever at man har noe til felles med andre personer eller grupper, vil man samtidig oppleve at man er forskjellig fra de samme personene eller gruppene på andre områder. Mine informanter hadde en tendens til å tenke at de ikke hadde noen "kollektiv identitet" eller egen "kultur" som engelskspråklig gruppe.

"I don't think we have an English culture. We don't have common roots, we just come from here. Maybe we don't really fit in? We're quite a minority. There are more Afrikaans people, I think... Maybe we have adopted a lot of the Afrikaans cultures, like braais. I'm struggling to find things we have in common. We don't really have any roots, that's the problem. Even though I'm fourth generation South African". (Mark, 25)

Inspirasjonskilder

"Kultur" var et begrep som ungdommen brukte i dagligtalen, og som de syntes det var lettere å forholde seg til, enn både "identitet" og "hvithet". Da jeg spurte mine informanter om de kunne beskrive sin egen kultur, falt alle på begrepene "engelsk", "amerikansk" eller "europeisk".

Lauren: "It's a bit hybrid. Borrowed, sort of. Borrowed from, maybe England and America".

Me: "What makes you say that, what is it that you have borrowed?"

Lauren: "Values, middleclass values, you know. The way the family is structured, not living with grandparents – and that sort of thing. A capitalist mentality, individualism".

Michelle: "Also things we enjoy, like movies, fashion, things we like to identify with, come from British and American origins. So I identify maybe more with an American or British culture than African or a Khayelitsha-culture. But I still think of myself as a part of the South African population. Our culture is still part of the many different cultures within South Africa".

Også Daniel bruker ordet "lånt", når han skal forklare sin kultur. Samtidig påpeker han at han tror kulturene i Sør-Afrika er mye likere enn mange tror.

“A lot of it is borrowed from European and western culture. We live exactly like English people. Our lives aren't influenced by African cultures at all. Like you live at home till you're 18, then you go to university, your parents help you out, you live at digs, and then you get a job and a family. But I think the cultures are more similar than you think. Your parents will fuss over you etc. It's a lack of knowledge of the other cultures, that makes you think that your culture is different. Since I don't know how it is to live in a township, I think that our lifestyle is very different. Of course it is, because we live in a house, and life is nice and chilled, but that's just a different environment. We just don't know how they live, so we think we are European”.

Som hvit diaspora

Som det kommer fram i sitatene over, har ungdommene selv en oppfattelse av sin kultur som noe annerledes enn andre kulturer i landet. MacDonald (2006: 41) som har skrevet om rase og Sør-Afrika, har tidligere pekt på hvordan hvite ved å omtale seg selv som ”europaisk”, identifiserer seg med noe positivt, mens de ved å definere seg som ”hvit”, definerer seg som en kontrast til det andre, det svarte - det negative. Samtidig understreker informantene at deres kultur, som de mener har utspring andre steder i verden, også hører hjemme i Sør-Afrika. Melissa Steyn (2001) påpeker at det kan være nyttig å se de engelskspråklige hvite sørafrikanerne som en diasporagruppe. Det er moderne imperialisme og vandringer som har plassert dem der, langt fra sine opprinnelige hjemland. En imperialistisk diaspora er, ifølge Kenny, en diaspora med utgangspunkt i erobringen av land eller keiserlig ekspansjon. I den sørafrikanske post-koloniale kontekst, er det denne type diaspora som kan assosieres med det tidligere britiske imperiet. Ifølge Kenny (2003) vil en slik gruppe på en eller annen måte relatere seg, enten symbolsk eller praktisk, til deres opprinnelsesland. Samtidig vil disse søke å overskride grensene for nasjonalstaten, og være opptatt av å overleve som et avgrenset samfunn (Kenny: 142). Disse vil også ha institusjoner som reflekterer noe av hjemlandets kultur og/eller religion. Cliffords (1994) hevder at diasporagrupper slik konstruerer en kollektiv identitet under disse forholdene (Cliffords: 305). Identitetsteoretikeren Kumar (2003) mener at den engelske identiteten på mange måter "oppstod" på denne måten. Der *britisk* nasjonalitet ble formet gjennom en rekke vesentlige forskjeller (fra andre), viser han hvordan *engelsk* identitet nærmest ble formet på et helt motsatt grunnlag;

“Not exclusion and opposition, but inclusion and expansion, not inwardness but outwardness, mark the English way of conceiving of themselves. The English saw themselves in the mirror of the larger enterprises in which they were engaged for most of their history. They found their identity as constructors of Great Britain, creators of the British empire, pioneers of the world’s first industrial civilisation”. (Kumar 2003: introduksjon)

Kumar mener at den engelske identiteten er en slags ”missionary identity” uttrykt gjennom en slags imperialistisk nasjonalisme, som er karakteristisk forskjellig fra den som uttrykkes i klassisk nasjonalisme. Da nasjonalismen ble en mektig faktor mot slutten av det 18. århundrets Europa, oppstod det ifølge ham, et dilemma for den engelske befolkningen som ikke kunne hengi seg i nasjonalistisk stolthet, og som måtte finne andre måter å samle seg rundt engelsk storhet. De som befant seg utenfor Storbritannias landegrenser, kopierte derfor "seg selv", bar med seg språket, sin kultur, sine institusjoner og industri (Kumar: 189). Kumar mener at imperiet - akkurat som rase, klasse og nasjonalisme - ble en fundamental del av engelsk kultur og identitet. Young (2008) beskriver det på denne måten; "Englishness was created for the diaspora - an ethnic identity designed for those who were precisely not English, but rather of English descent (...) Englishness was constructed as a translatable identity that could be adopted or appropriated anywhere by anyone who cultivated the right language, looks and culture" (Young: 1). Et utvidet identitetsbegrep innebar at ”engelsk” ikke begrenset seg til grensene av sitt eget lille land. Lokaliseringen av engelskhhet rundt om i koloniene betydde at grensene opphørte. "England" hadde ikke lenger noe "inne" eller "ute" - de var overalt (Young: 190). Young forstår altså engelsk identitet som en global rasemessig og kulturell identitet, og det er denne globale identiteten som danner det sentrale utgangspunktet og posisjonen som jeg mener hvite engelskspråklige sørafrikanere i dag har okkupert. Det er også denne posisjonen som utfordres i den politiske transformasjonen, og den pågående offentlige debatten om hvites posisjon og tilhørighet i Afrika.

Dobbelt statsborgerskap

I løpet av feltarbeidet mitt ble det klart at overraskende mange av mine informanter hadde to statsborgerskap. Grunnen til at dette kom som en overraskelse hver gang, skyldes at ingen av mine informanter noen gang nevnte dette under samtaler hvor vi snakket om identitet og tilhørighet. Etter hvert som jeg skjønnte at dette var vanlig, begynte jeg å spørre om dette i intervjuer, og det skulle vise seg at dette var et større

tema blant flere av dem som ikke hadde et annet europeisk pass, enn dem som hadde. Spesielt gjaldt det dem som kun hadde sørafrikansk pass, og som i tillegg hadde reist en del, eller hadde et ønske om å dra ut av Sør-Afrika. Jeremy, som er manager for flere lokale artister i Cape Town, er en av dem som fortalte meg hvor slitsomt og urettferdig det kunne føles å være kun "sørafrikaner" av og til. I et av bandene som han er manager for, har alle medlemmene europeiske pass, i tillegg til sine sørafrikanske. Han forklarer det slik;

- "This is how funny it is; Paul has two. His surname is Italian, but he doesn't speak Italian at all. His dad was actually born in England. So him and his brother both have British passports. And he's Jewish. Our guitarist has a German passport. And our bassist has a British passport as well. I could have had one. My great grandpa was British and came to South Africa after World War One. But my grandpa was never interested in getting a British passport, so that's why my family don't have British passports. Something I'm really upset about. I really wish I had one. Having a European passport gives you such a big opportunity. It's really tough having a little green South African passport and getting places. It's tricky. You need to get visas everywhere". (Jeremy, 25)

Ettersom mange hvite sørafrikanere emigrerte landet under, og i årene etter apartheid, har mange slektninger boende "overseas", som de selv kaller det. Mange har tanter og onkler og søskenbarn i andre engelskspråklige land som England, Irland, Australia og New Zealand. Dette er slektninger de ikke nødvendigvis har mye kontakt med, selv om dette selvfølgelig er lettere i dagens internettsamfunn. Mange av mine informanter valgte likevel å legge sine "gap year" i disse landene, og flere har arbeidet i London enten for noen måneder, eller få år. Fram til 2008 kunne alle sørafrikanere få såkalt "working holiday visa" i England, noe som var svært populært, og som mange hvite ungdommer benyttet seg av. Flere av mine informanter har gitt uttrykk for at de synes det er dumt at de ikke lenger har denne muligheten.

"Before we could travel to England on our South African passport and live there for months without a visa. But they cancelled that. And then they cancelled the working holiday visa. It was running when I was eighteen, so I got to go there and work legally. But now, my sister

can't go work anywhere. There's pretty much no where she can go. We are quite stuck here. But I'm still proud to be South African. When I go overseas, I miss home a lot".

Jeremy får støtte av Paul. "Here in South Africa it's such a valuable thing to have a European passport. It's easy to go everywhere; Australia, Europe, America. And you can work and live everywhere. I lived in UK in 2005. Both the friends I was travelling with had British passports. Even friends in South Africa that have never been overseas, near to Europe, have a British passport". (Paul, 25)

På bakgrunn av dette, støtter jeg Steyn i at det kan være hensiktsmessig å tilnærme seg engelskspråklige hvite sørafrikanere som en diaspora. Dagens hvite sørafrikanere er et resultat av tidligere imperialister, og posisjonerer seg i dag annerledes enn mange andre sørafrikanere, ettersom deres hvithet binder dem til moderne sentre for internasjonal makt, både når det gjelder økonomi, kultur, politikk og sosialt sett. Likevel vil jeg understreke at det er mye som skiller dem fra diasporagrupper flest. De hvite i Sør-Afrika er eksempelvis verken malplasserte eller eiendomsløse, som mange andre diasporagrupper. Og selv om mange fortsatt har to pass, har de ingen andre "hjemland" å "reise hjem" til. Ettersom prosessen knyttet til identitetsformasjon alltid vil finne sted innenfor sosiopolitiske og kulturelle kontekster, må vi som antropologer, ifølge Kokot, Tölölyan og Alfonso (2004: 7), være villige til å se på ulike og skiftende identifiseringsnivå. I en diasporakontekst er situasjonen spesielt kompleks, ettersom medlemmer av disse samfunnene konfronteres med et mangfold av andre identiteter, som de hele tiden posisjonerer sin identitet opp mot (Kokot/Tölölyan/Alfonso 2004: 7). Ethvert studie av en diaspora, må derfor ta for seg et mangfold av identiteter, hvorav diasporaidentiteten kun er én av mange. Der identiteten til hvite under apartheid langt på vei ble bestemt av hudfargen, har mine informanter i dag tilgang til en rekke identiteter. Det er denne situasjonen som forsterker oppfatningen av hvithet i dagens samfunn som uttrykk for en naturlig diaspora.

Grenser mot de andre

Gjennom å fokusere på grensene mellom etniske grupper, kan man få verdifull innsikt i prosesser som fører til at grenser blir opprettholdt og hvilke kulturelle trekk som gjøres relevante i møte med andre. I "Ethnic Groups and Boundaries" (1969), kritiserte Fredrik Barth tidligere perspektiver på etnisitet for å fokusere for mye på det kulturelle innholdet, i

studiet av etniske grupper. I dette innflytelsesrike bidraget til etnisitetsdebatten argumenterte Barth for å rette fokuset på grensene rundt de etniske gruppene, på deres grense- og rekrutteringsprosesser. Han slo fast at spesifikke kulturelle trekk ikke er nok for å skape etnisitet, men at det er nødvendig med en grupperelasjon. De kulturelle trekkene som får betydning i møte med representanter for andre etniske grupper, er ifølge Barth, de spesifikke trekkene som skiller gruppene fra hverandre.

Likheter og ulikheter

En av hovedforskjellene, og det mest kategoriske kjennetegnet som gjør at de ulike gruppene i Sør-Afrika har vanskelig for å identifisere seg med hverandre, er språket. Jeg sitter i stuen, sammen med Lauren, Michelle og Rachel, og jeg har akkurat blitt servert en kopp te, når jeg spør om de kan forklare meg hva som er de største forskjellene mellom dem og afrikanderne.

Lauren: "Language, firstly, but also schools and geographic location".

Michelle: "They speak Afrikaans, and they are conservative – much more conservative.

Rachel: "More racist. Much less liberal".

Michelle: "Not in their behaviour necessarily, but in attitude and thinking. They're just different".

Rachel: "They're more small-minded".

Michelle: "I don't have a lot of Afrikaans friends. I have some Afrikaans people in my class, at UCT, and of course I'm friends with them, but as a group, ja, they're different to English.

Lauren: "I sort of forget that there are the large groups of Afrikaans people out there.

Because when I started working in the restaurant, there were four or five Afrikaans people.

And I was sort of surprised to see Afrikaans people, you know, working at a restaurant at Waterfront. So I don't really come across Afrikaans people. They're just not around, really".

Michelle: "The English speaking's are the dominant, maybe that's because we don't notice them so much".

At jentene føler at afrikanderne ikke er så synlige, ble for meg spesielt interessant, ettersom det senere i samme samtale viste seg at både faren til Lauren, og kjæresten til søsteren hennes er afrikandere. Det er naturligvis heller ikke slik at alle konservative og rasister er afrikandere, og alle engelske liberale. Heller oppdaget jeg

noe diffuse linjer, hvor mine engelskspråklige informanter plutselig kunne si at de ”egentlig” var afrikandere og afrikandere som snakket med like ”engelsk” aksent, som de engelskspråklige. I tillegg møtte jeg mange hvite engelskspråklige sørafrikanere med afrikaanske navn, som ikke kunne snakke afrikaans.¹⁵ Flere av mine informanter, blant annet Rachel, har et veldig utpreget afrikaans etternavn. Ingen en de nære vennene hennes hadde av den grunn gjettest at hun hadde nær afrikansk opprinnelse.

Lauren: “My dad is Afrikaans”.

Michelle: “Really?”

Lauren: “He grew up in the Karoo. He went to a full on Afrikaans boarding school and speaks fluent Afrikaans. My grand is English, but my opa is full Afrikaans”.

Michelle: “Haha, that’s funny”.

Rachel: “Yeah, I would never know your dad was Afrikaans”.

Lauren: “No?”

Michelle: “He sounds English”

Lauren: “I think it’s because my grand speaks with an English, a South African English accent. But he went to boarding school from six years old, till 18. Then he went to the army, which is Afrikaans”.

Michelle: “My family are all from Pretoria. English speaking. But my aunt married an Afrikaans guy”.

Lauren: “My sister’s boyfriend is Afrikaans, actually (ler)”

Rachel: “Hahah, “where are all these Afrikaans people”? haha”

Michelle: “That’s what I mean, as individuals you don’t notice the stereotypes, but as a group, the stereotypes stick out more. The stereotypes are at the back of my mind when I meet them, not that I’m gonna judge them on that, but I do still think them, the stereotypes are still there”.

Sarahs far er også afrikander. Heller ikke hun har noen venner som er afrikandere. - "We live in different suburbs, and I can't speak Afrikaans very well, and they can't even speak English. I mean how can they not? Afrikaans is such a minority language in the world!" Sarah har

¹⁵ På samme måte møter man gjerne svarte sørafrikanere, eller afrikandere for den saks skyld, med engelske navn, som har vanskelig for å snakke engelsk).

selv aldri hatt intensjoner om å lære seg afrikaans, og mener også at det er store kulturforskjeller mellom dem som engelskspråklige og afrikanderne. "The Afrikaans culture in itself, in terms of everything, not just race, is far more narrow minded. The way they think about religion, marriage, bring up their family, men's and women's role within family and society. Everything is just more conservative".

Som påpekt tidligere har det å være hvit gjerne vært sett på som et "nøytralt" utgangspunkt, i kontrast til de andre rasegruppene som oppfattes som "etniske". På samme måte ser man at hvitheten i Sør-Afrika har utviklet seg i to "retninger" hvorav den ene oppfattes som "god" og den andre som "mindre god" eller "dårlig". Der de engelskspråklige ungdommene ser på seg selv som representanter for en universell, liberal form for hvithet, har den andre hvite gruppen posisjonert seg som en "etnisk gruppe", med en hvithet som mine informater gir uttrykk for har "utgått på dato", i den forstand at de oppfattes som konseravtive og trangsynte. Julia tror ikke at det går ann å snakke om en overordnet hvit kultur i Sør-Afrika.

Julia: "I think white people's culture is unidentified. We got Afrikaans – pure blood, and we got Afrikaans mixed with Germans, Afrikaans mixed with Dutch people that are here. I'm mixed between Afrikaans and British blood, but I'm white. And then you also got English mixed with other European countries or whatever, but they're still considered white. So ja, I think white people are a little bit unidentified, compared to black people. You speak to the boere, like a typical Afrikaans guy from Stellenbosch, and he'll say our culture is; every friday night, we get together - sports on tv, braai, brandy, whiskey, beers, you know. That's their culture. But that's not ours. Although we're still white, you know what I mean? So I don't think white people in general have one particular culture. Black people are more culturalised".

I sitatet over skiller hun selv mellom den identiteten som skapes, og den man er født med. Selv om hun sier hun er en miks av afrikaans blod og engelsk, velger hun å likevel å legge vekt på den engelsk, og identifiserer seg ikke i det hele tatt med den typiske afrikanerkulturen. En annen ting, og kanskje det mest interessante i dette sitatet, er måten Julia snakker om denne uidentifiserte hvite kulturen som bare dè har. Den hvite kulturen hun snakker om er mindre tydelig enn den afrikaanske, samtidig som hun tar avstand fra en ikke-hvit identitet. En identitet som i større grad enn hos de mer tradisjonsbundne afrikanderne, skapes på tvers

av identiteter og kulturer, gjennom sosialisering og samhandling. En ny, sørafrikansk identitet, som så mange spesielt engelskspråklige hvite, gir uttrykk for å være en del av.

Regnbuebarna og regnbuens paradoks

”Race is very important either if you are racist or not. You are not oblivious to race as South African. When people say they don't see colour that's bullshit. Race is thrown in our face all the time. We are always confronted with white people and black people and differences”.
(Daniel, 23)

Å gjøre et samfunn som i flere tiår var så basert på makt fordelt etter rase, fargeblindt, har vist seg å være en enorm utfordring. Ikke bare er rasekategoriene nødvendige å tenke med for å kunne måle endring, og i det hele tatt gjennomføre politikk og kvoteringsordninger, men konsekvensen har blitt at også det ”nye” Sør-Afrika er basert på gammel raseideologi. Begrepet ”regnbuenasjon” som først ble tatt i bruk av Erkebiskop Desmond Tutu for å beskrive det nye, post-apartheid Sør-Afrika etter det første demokratiske valget i 1994, er et eksempel på det. Metaforen ble raskt tatt i bruk av media, av befolkningen selv, og av turister som ønsket å fremstille Sør-Afrika som en kulturell smeltedigel, der svarte og hvite og fargede, lever lykkelig side om side. Men hva den visuelle termen i teorien gjorde var å ”akseptere” rasekategoriene. ”In denying the official status of race, non-racialism acknowledges the unofficial role of race” (MacDonald 2006: 178). Ved å akseptere regnbuemetaforen, aksepterte man samtidig de ulike ”rasene” eller ”fargene” som regnbuen består av. En av mine svarte venner sa det på denne måten; "I think the rainbow nation is a weird concept. You know, the rainbow is full of different colours that doesn't mix. You never see the rainbow mixing. I think it's just South Africans trying to rush things again. But it's a nice colourful term that worked. I don't identify with it though, I'm new generation. Not rainbow nation". Dette var ikke en tanke mange av mine hvite informanter hadde gjort seg. Alle mine hovedinformanter likte å identifisere seg med regnbuemetaforen. ”I think it's great! It's very illustrative, a positive light I identify with. This hope of uniting people, be united, is what we should strive for", understreker Mark stolt. På mange måter kan man si at "non-racialism" i praksis har blitt til "multi-racialism", hvor man har fortsatt å akseptere rasemessige ulikheter, men der det i prinsippet ikke er normative skiller mellom dem. Som et resultat av dette har sørafrikanere flest fortsatt å omtale seg selv og sine naboer med begreper

som "oss" og "dem" - og "svart" og "hvit". (Selv om grensene varierer noe, står kategoriene like fullt og helt igjen.)

Når "hvit" ikke er en del av regnbuen?

Me: "Do you feel African?"

Julia: "No".

Rachel: "There are definitions of African. African can be a definition for who you are, how you're brought up, and the cultures you have – which is like, I'm not African then. But African as from where you come from and where I live, then obviously I'm African, because biologically I'm African".

Julia: "For me, when people say African I think of a Xhosa lady with their traditional uniform things".

Rachel: "That's what everyone thinks when they think of Africa. But I am an African, because I have lived here my whole life. I was born here and I was raised here. And this is my country.

Julia: ..just as much as it is an African person's".

Rachel: "But what everyone thinks is a traditional African's country is just as much my African country. No one can sit down and define me as an African. For me anyone who lives in South Africa and has taken on the culture, and absorbed the beauty of Africa is African".

Julia: "I would say I'm South African. I'm not African. I don't come from the entire continent (African to me carries more, you know, African cultures. A different way of life, a different community).

Lauren : "African to me would be, you're black. It's more about your heritage. South African is my identity now, in the modern understanding of identity, but African, that word, it applies more to a culture, like a tribal culture. Ja, your heritage. So if I'm an African? No, I wouldn't say I'm African. I don't feel African. But I don't feel, you know, like this isn't my home. Like I belong in Europe. I'm definitely not European either. I'm either one".

Sarah forteller meg at hun har tenkt på dette noen ganger. Hun forteller at hun alltid blir irritert når hun fyller ut skjema og må krysse av for "europeisk" - bare fordi hun er hvit. Selv ser hun seg selv som afrikansk, selv om hun tror mange vil synes det er rart, siden hun ikke er svart. "But I'm South African, South Africa is in Africa, I'm African. I'm not European, because I'm not from a European country".

"I think that....we are in between. We are a very special, unique group. Not set African. And not European. But more African than European. It doesn't really carry much value to me. But if someone told me I didn't belong here I would get insulted. But I don't think the majority thinks that way, even though there is definitely a want to feel accepted". (Paul, 24)

I tida etter apartheid, og kanskje spesielt i tida da Mbeki var president, har ANC ledet en stat hvor nasjonsbygging har vært spesielt viktig. Dette prosjektet kan ses i forlengelse av den store "black consciousness"-bevegelsen som oppstod i landet på midten av 60-tallet. Ifølge Chipkin (2007) har nasjonsbyggingsprosessen i tida etter apartheid båret preg av å idealisere det afrikanske, og det har vært de som har kunnet assosieres til dette idealet - afrikansk av afrikansk opprinnelse, som har blitt assosiert med "ekte borgere", eller "ekte" afrikanere (Chipkin: 16-17). Mange av mine informanter tror derfor at mange svarte afrikanere tenker at de er mer afrikanske enn dem.

Daniel: "A lot of black people likes to think that they are more African than you, and in an ideal world, you know, they are. Because they have the skin colour black and they have their cultures rooted here in South Africa. But I never feel that I have to prove or justify myself".

Michelle: "I have. They feel more African. I don't think they are. But I think they think that they are".

Rachel: "Their ancestors come from here, so they have more African heritage. Their traditions come from Africa, while ours come from Europe. Like you know, celebrating Christmas and stuff. But I still consider myself African, I've grown up in Africa".

Michelle legger til at hun flere ganger har møtt amerikanere som får helt "sjokk" når hun sier at hun er fra Afrika, og bor i hus, og ikke i stråhytter. "I think a lot of people, for example in America, haven't been exposed to white South Africans. That's sad" Dette håper ungdommene vil endre seg med verdensmesterskapet i fotball. "All the eyes in the world are gonna be at South Africa. People will see that there are actually normal houses, white people living here, not only small villages, people living in huts. I'm from South Africa, not from Africa. People sometimes put us in one big category", sier Jerney. Han skjønner egentlig ikke hva som er så viktig med hele "Afrika-greia". "Nationality always goes first. Just like you. You see yourself as Norwegian, not European, right?" Han tror dette er link til

kolonitida, som henger igjen. At alle ser alle i Afrika som ett folk. Han tror likevel at søstera ser seg selv som mer "afrikansk" enn ham. "She's travelled to Tanzania and seen more of Africa than me. I see myself as South African, living a chilled life here".

4 (Re)konstruksjon av hvithet

Hvitheten i Cape Town formes og vedlikeholdes av en hel rekke sosiale institusjoner. (Som individer, og gruppe, påvirket av hvithet, påvirkes og formes igjen disse institusjonene.) Dermed er hvitheten også i stadig i utvikling som en respons til sosiale krefter, og hvilke mennesker som til en hver tid regnes som hvite. Som påpekt handler ikke hvithet bare om hudfarge, men involverer alt fra språklige, kulturelle, sosiale, politiske og institusjonelle systemer. Jeg har derfor ikke som mål å si noe absolutt om hvithet, men med utgangspunkt i min empiri vil jeg gi noen eksempler på hvordan hvithet forstås av mine informanter. Kan man i det hele tatt påstå at den hvite hudfargen fungerer som organiserende prinsipp for samhandling, eller er det andre faktorer som spiller inn? Thomas Hylland Eriksen fremhever at det er på hverdagsnivå etnisiteten skapes og opprettholdes gjennom sosiale situasjoner og møter, samt gjennom menneskers strategier for å hankses med livets krav og utfordringer (Eriksen 1994: 10). Jeg vil derfor rette fokus mot sosiale arenaer, hvor jeg vil argumentere for at kulturelt fellesskap skapes, og opprettholdes. Ingen av disse arenaene er selvfølgelig ekskluderende hvite; stadig flere ikke-hvite har krysset grensene, når de har blitt gitt muligheten, og tatt opp plass i de tidligere hvite bydelene. Likevel er grensene rundt fortsatt veldig synlige, og av vesentlig betydning. Alle disse arena kan sees på som ulike (diaspora-rom, eller) “hvite sfærer”, der hybride former for identitet er konstituert og representert.

De hvite forstedene – Den hvite rammen

Hvør søndag, gjennom hele sommerhalvåret arrangeres sommerkonserter i Kirstenbosch. Den store nasjonalparken ligger ved foten av Table Mountain, i utkanten av Newlands – en av de finere hvite bydelene som er kjent for sine store villaer og flotte natur. Omringet av nydelige trær og fargerike blomster, skal det ikke mye mer til for å overbevise en hver om at scenen i den botaniske hagen må være en av verdens aller fineste konsertarenaer – noe byen har sett å utnytte. Hver søndag fylles parken opp med sosiale og mer eller mindre musikkinteresserte sørafrikanere, som kommer for å se alt fra Soweto Gospel Choir, til Johnny Clegg og Elton John, til mindre ukjente lokale band og musikere. Hva som fremføres er i det hele tatt ikke så viktig, så lenge en er i godt lag og har med seg noe godt i piknikkurven. Likevel er det ikke alle som er representert i parken. For å komme hit er en

avhengig av å ha bil, og i tillegg er inngangspris og konsertpris med på å ekskludere størstedelen av Cape Towns befolkning fra å være her. Jeg ser meg rundt, og i skråningen rundt meg ser jeg få svarte og fargede sørafrikanere. I Kirstenbosch er man omringet av hvite. Helg etter helg.

En søndags ettermiddag i Kirstenbosch representerer på mange måter det hvite livet i Cape Town. Avslappende og tilsynelatende idyllisk - innenfor behagelige rammer, i den såkalte hvite "suburben". Med utgangspunkt i dette landskapet, vil jeg først i dette kapittelet argumentere for hvordan geografi og boligmønstre setter rammen for mine informanternes identitet, og danner grunnlaget for ungdommens interesser og verdier.

Boligmønstre og det offentlige rom

De geografiske forskjellene og forholdene til eiendom, er fortsatt de aller synligste forskjellene mellom hvite og ikke-hvite i Cape Town. Bosettingsmønstrene i og rundt byen står igjen som en kritisk arv etter apartheid og bærer preg av tydelige grenser. I de hvite bydelene rundt Kirstenbosch er gatene brede og asfalterte, og selv om murene rundt husene er høge, bærer blomster og allèer preg av renhet og velstand. Her levde jeg, sammen med informantene mine og deres familier, rolige liv - med hage og svømmebasseng, i sterk kontrast til blikkskurene i townshipene bare noen få mil unna.

Cape Towns forsteder er delt i to; de nordlige og de sørlige. Forstedene langs den sørlige jernbanelinjen som strekker seg fra bykjernen i Cape Town og hele veien ned til Simonstown¹⁶, er hovedsaklig hvite områder, selv om mange av disse bydelene får flere og flere innflyttere av fargede og svarte. Disse forstedene regnes som de sørlige forstedene og inkluderer Rondeboch, Claremont, Plumstead, Diep River og Fish Hoek. Jo nærmere fjellet du kommer, jo "finere" og "hvitere" er området. Disse områdene er spesielt Constantia, Bishops Court og Newlands. Det er i dette området jeg har gjort mitt feltarbeid, og alle mine informanter kommer fra. Deres verden er sentrert om livet her, både familiært, sosialt og karrieremessig. Her lever de med sine kjøpesentre, store grønne parker og idrettsanlegg, og går kledd i de samme moteklærne og de samme hårfrisyrerne, som i Europa. Når man snakker om de nordlige forstedene snakker man vanligvis om de hvite boligområdene rundt

¹⁶ Det at samferdselen mot hvite bydeler er bedre bygget ut enn ut til townshipene er også med på å oppbrettholde grenser.

Durbanville, Bellville, Goodwood, Parow, Edgemead og Bothasig – områder som regnes for å være afrikaansspråklige og sterkt influert av afrikanderkulturen. ”Afrikaans people just tend to stick to the Northern Suburbs, and English to the Southern Suburbs. And their neighborhoods just look different. All their house are like little boxes, and they got these funny little fences that are about -this- high”, sier Rachel og demonstrerer et lavt, lite gjerde. ”Like the pictures of your parent’s house, from the seventees and the eightees! That’s exactly what all the houses in Bellville look like”, skyter Rob inn. ”Ja, even in Johannesburg, the Afrikaans areas look like Bellville. You don’t get a gate higher than this. Funny”.

Informantene mine skiller altså selv mellom Southern Suburbs og Northern Suburbs, Cape Flats (befolket hovedsaklig av fargede) og townshipene. “Suburbs” og “Township” er begge reelle begreper for mine informanter. Men hvor mye kontakt har egentlig ungdommene med andre ungdommer og voksne fra den de andre bydelene, og hvordan danner de seg et bilde av dem som bor der? Hvordan fremstilles “de andre” og hvordan ser mine informanter på sitt forhold til dem?

Douglas (1978) mener at den sterkeste effekten av å bo i grupper, finner man når en person er inkorporert med resten av gruppen på nesten alle områder ved livet; ved å bo i samme boligområde, ved å ha like typer jobber, tilbringe fritida sammen og ved å utøve kontroll over ekteskap og slektskap. Fellesskapsfølelsen til de engelskspråklige sørafrikanerne kan derfor, grovt sett, bunne hovedsakelig i et felles språk, og en felles oppvekst i de hvite forstedene. Mange samfunnsforskere i dag tilnærmer seg studiet av lokalsamfunn ved å ta utgangspunkt i individene, og se på dialektikken mellom samfunnets strukturer og individenes mening og handling (Bourdieu 1993). I en slik setting blir gjerne begrepet “community” benyttet når man snakker om mindre lokalsamfunn. Men selv om community ofte betegner stedbundne samhandlingssystemer, kan det imidlertid også bety fellesskap som ikke har felles lokalisering (Århus: 108). Gullestad (1978) forslår derfor å oversette begrepet med “fellesskap”, og videre spesifisere dette til å bety “lokalfellesskap” eller “lokalsamfunn”, hvis fellesskapet er stedbundet (Gullestad: 38). Begrepet baserer seg altså på en antakelse om et fellesskap mellom mennesker som bor, og kanskje også arbeider på samme sted. Mine informanter bruker selv begrepet “community” når de skal demonstrere et slikt skille mellom *seg* og andre grupper. Samtidig tillegger de det territorielle fellesskapet en svakere posisjon i deres egne liv.

“I think white English speakings are a lot less community based than other cultures in South Africa. White people, I mean white English speaking, are very seperated in their own life . They don't sort of care about the area. You got your house, go to your school, do your thing. You are not sort of actively involved in what's going on around you. Both Afrikaans and black communities are more community based.” (Rob, 24)

”Black people and coloured people know everyone in their street. I don't know my neighbours. You don't know your neighbours. It's just like you live in your bubble. Your bubble is good and your bubble is chilled”. (Mark, 25)

That Little White Bubble

Som det gis uttrykk for her, utspilles det meste av sosiale aktiviteter i de sørlige bydelene seg i private institusjoner - i private hjem, ved skolene, eller på mer eller mindre lokale møtepunkter som puber og kjøpesentre. Særlig hjemmet og hagen, står sentral som sosial arena, og ikke sjelden rundt god mat og drikke. Her har de fleste rom nok til å samle nær familie og venner til sosialt samvær. Selv om jeg bodde i samme hus under hele mitt feltopphold, så jeg aldri noe til naboene mine. Jeg visste ikke hvordan de så ut, men jeg hørte dem en og annen lørdag når de koste seg ved bassenget i hagen. Jeg kunne høre at det vendte inn mot vår hage, men kunne ikke se dem. Den høge muren var toppet med et elektrisk gjerde og grønne busker. På denne måten kan folk selv kontrollere hvem de omgås i sitt sosiale daglige liv, og grensene mellom offentlig og privat sfære blir enda sterkere.

Avgrensede arenaer : fysiske og symbolske grenser

I det moderne, vestlige samfunn har kjernefamiliens hjemmesfære fått en svært privat karakter. Det er forventet at denne delen av familiens liv respekteres som privat, og besøk blir vanligvis regulert ved hjelp av avtaler. Marianne Gullestad beskriver hvordan grensene mellom den private og den offentlige sfære gjerne markeres med blant annet dørklokke, entrèdør, låser og navneskilt (Gullestad 1989). I mine informanternes verden, har grensene mellom den private og offentlige sfære oftest et langt mer ekstremt uttrykk. Gitter foran dører og vinduer preger de fleste hus i og rundt Cape Town, enten det er de store luksusvillaene i de sørlige bydelene eller de mer sentrumsnære ”slumområdene”. De sørlige forstedene skiller seg likevel ut som spesielt beskyttende, da det i tillegg til gjerder og vindusgitter, er helt

vanlig å forsterke sikkerheten med elektroniske porter, dyre alarmsystemer og hunder for å beskytte seg mot (ikke-hvite) inntrengere og uønsket besøk. Ifølge Gullestad har grensen mellom den private og den offentlige sfære både en symbolsk og en praktisk funksjon, samtidig som den fungerer som et vern. Det er den høge kriminaliteten som skaper en utrygg atmosfære, og mine informanter er enige om at gjerdene først og fremst fungerer som et vern mot det farlige kaoset utenfor den private sfæren. Et kaos en av mine informanter mener har blitt forsterket i årene etter apartheid. "The crime is just getting worse. Last night a pizza man was robbed while delivering a pizza in my street. When I was younger, it was not like this, but the situation is just getting worse. People don't feel safe anymore". Slik kan man også argumentere for at det mest grunnleggende, å føle seg trygg i sitt eget hjem, også er i ferd med å bli et privilegium forbeholdt de hvite i suburbanen - de som har råd til å sikre seg med dyre porter og alarmsystemer.

Dagliglivet i suburbanen

Det daglige livet i de sørlige bydelene preges av rutiner. De fleste har skole eller arbeid som opptar mesteparten av dagen. Ved hjelp av bil kommer de hvite seg fra den ene avgrensede arenaen til en annen, som hver for seg utgjør små trygge enklaver i et ellers tvetydig landskap. Noe av det første jeg fikk høre i Sør-Afrika var at jeg burde holde meg unna bussene, de lokale taxiene, og spesielt toget. Mer enn at kollektivtilbudet er lite og dårlig, er det ødelagt av frykt og skremselshistorier. Kidnappingshistoriene er like mange som bussene, og gjør det vanskelig for folk å vite hva de skal tro. I tillegg tas bilen i bruk av rent praktiske årsaker, da Cape Town er preget av spredt bebyggelse med forholdsvis store avstander mellom bosted, arbeid og butikker. Å bruke bil er derfor en nødvendighet i samfunnet, og alle mine informanter eier sin egen bil. Men selv om bilen tas i bruk av rent praktiske grunner, er bilen også en måte å vise symbolsk avstand fra svarte, som ofte ikke har tilgang til bil, eller som må bruke de mindre attraktive minibussene.

Den store ufaglærte arbeidsløsheten blant den svarte befolkningen gjør at det er billig med arbeidshjelp til hus og hage. Maiden vår, Kaya, tok seg av husvask, rydding og vask av klær. Vi hadde bare besøk en dag i uka, men da var det vanlig at oppvasken ble stående flere dager når dagen hun skulle komme, nærmet seg. Mange av mine informanter husker spesielt gode minner med hushjelpen fra de var barn. Mange har hatt den samme maiden i flere år og har et nært forhold til henne. Ettersom vi alle var unge og studenter hos oss, var vi sjelden hjemme

da Kaya vår var på arbeid, og slik sett var det ingen spesiell nærhet mellom oss. Mark og Rob pleide å bytte på å plukke Kaya opp på bussholdeplassen tidlig om morgenen, og da vasket hun til seint på ettermiddagen¹⁷. Kaya hadde tidligere vært hushjelpen til Mark, som var svært fornøyd med henne, og benyttet enhver anledning til å skryte av henne når han var ute blant venner og kjente. Kaya gjorde jobben sin og var til å stole på, i motsetning til ”mange andre”. Jeg fikk inntrykk av at maiden hele tiden ble kontrollert og vurdert som suspekt. Som om hun i utgangspunktet ikke var til å stole på, men måtte bevise det. Ved bruk av hushjelp, eller maids, viderefører hvite mennesker en slags hvit overlegenhetsideologi. Å ha hushjelp, gir et stort uttrykk for hvithet – spesielt ettersom hushjelpen i tillegg alltid er svart.

Grenser og "de andre"

En grensekryssende erfaring

Vi møtes på Pick'n Pay i Observatory, bydelen like ved universitetet. Herfra skal vi kjøre i kolonne til Gugulethu, townshipen hvor vi skal feire Michelles 24årsdag, 15km sørøst fra Cape Town sentrum, en tur som skal ta i underkant av 15. minutter. Vi havner som den bakerste bilen og det tar ikke lang tid før vi mister de andre på den brede motorveien. Stemningen i bilen synker betraktelig når guttene begynner å mistenke at vi har kjørt for langt. Nå har vi blikkskur på begge sidene av bilen. "This area is so dangerous, man!" bryter den ene gutten i framsetet ut og gir uttrykk for at han synes dette er ubehagelig. "Mmm", de andre er enige, "we shouldn't be driving here". En av guttene ringer opp en av de andre for å få hjelp til å finne veien, og i mens får vi andre beskjed om å låse dørene. Det viste seg at vi skulle ha kjørt til venstre i et kryss litt lengre framme. Vi snur, og er ikke lenge etter framme dit vi skal være. Mzoli's. Stedet ligger på hjørnet, og er lett å finne. Ingen har vært her tidligere, men alle har hørt om stedet. Man plukker kjøttet man vil ha fra en disk, og så grilles det på en diger grill. Michelle har forberedt oss, og vi har fått beskjed om å ta med bestikk, og det tilbehøret vi har lyst på. Jentene har stelt i stand og drar fram både salat og bestikk, plastikkglass og tallerkener. Øl mens vi venter, får vi kjøpt ulovlig hos en nabo. Vi er foreløpig de eneste hvite menneskene å se på mils avstand, rundt oss sitter bare svarte mennesker og en del coloureds. Michelles kjæreste, Aron, er coloured. Han er med oss i dag, men mest fornøyd er Michelle over at også Arons foreldre dukket opp. De hadde nemlig takket nei tidligere da Michelle hadde fortalt hvor hun ville feire bursdagen sin. "They are so

racist. It's unbelievable” sier hun, og understreker at det er mye mer rasisme mellom fargede og svarte, enn hvite og svarte. “Coloured people think black people are lazy. They call them chickens. But black people are getting better jobs than the coloureds, thats what they are fighting about, sier hun, som for å vise at hun forstår. The ANC empower black people. Siden Mzoli's åpnet i 2003 har det gått fra å være en lokal kjøttbutikk i en av Cape Towns svarte townshiper, til å bli en av byens kanskje mest spennende og eksotiske restauranter. I 2006 ble mer enn 30 personer, inkludert en gruppe turister og en Democratic Alliance-rådgiver, arrestert for å drikke alkohol offentlig utenfor restauranten. Heller ikke den gang solgte Mzoli's drikkevarer, og eieren Mzoli Ngcawuzele måtte forklare politiet at han ikke kunne stoppe folk fra å ta med sin egen drikke. Hendelsen fikk stor oppmerksomhet i den lokale pressen og etter at Jamie Oliver på toppen av det hele besøkte stedet, har restauranten vært en populær “turistattraksjon” for mange turister og ungdom, på jakt etter en ny opplevelse. Noen timer senere kommer maten vår. I en stor bolle. Der ligger det boerewors og store kjøttstykker. Jeg forsyner meg på en av de medbrakte tallerkenene, men dropper bestikket – for å få den riktige opplevelsen. Maten smaker nydelig. I mellomtida har det kommet haugevis med folk. Klokka er nå to på ettermiddagen og det er lang kø. Folk har rigget seg til med bord og stoler utover gata og folk står som sild i tønner for å få en plass i skyggen under blikktaket. En Dj har rigget opp et gigantisk høgtaleranlegg midt i gata, og det dunker i housemusikk og kwaito utover hele townshipen. Folk danser, drikker og er glade. Når vi er ferdige med å spise tar Paul og jeg en spasertur rundt. Jeg måtte lete etter et do, og han lot meg ikke gå alene. Jeg betaler noen småpenger og får tisse på den lokale barneskolen, en enkel rød enetasjes brakkebygning. På vei tilbake blir vi invitert inn i et hus av ei gjestfri middelaldrende dame. Det er et simpelt hus, men av fin standard sammenligna med de andre husene i denne delen av Gugulethu. ”Please, come inside!” Hun viser stolt frem huset sitt - som de har bygget helt selv, og familiebildene i stua. Jeg ser at Paul er imponert. Selv om han er oppvokst bare en 15 minutters biltur unna, har han aldri vært inni et township-hus tidligere. Jeg hadde lyst å gå en liten spasertur og kikke litt rundt i området, men Paul ville tilbake og danse. Jeg bestemmer meg for å ta noen runder likevel, på egenhånd, mot Pauls vilje. Men jeg rekker ikke å gå langt før den første kvinnen stopper meg og spør om jeg har gått meg vill? Jeg forklarer at jeg har spist på Mzoli's og at jeg bare går en liten tur. Like etterpå blir jeg stoppet igjen. Hva jeg gjør her? Jeg forklarer igjen at jeg bare er ute og går en liten tur, og blir stående å snakke med dem. Jeg får beskjed om at jeg ikke må gå lengre, den veien, og peker i retningen jeg går. “It's dangerous”. Jeg våger meg

til å spørre hvorfor, og uten å tenke meg om legger jeg til "is it because I'm white?" Der ler – men svarer ikke på spørsmålet mitt. Jeg finner det best å gå tilbake til de andre, og den ene mannen bestemmer seg for å følge meg. Da jeg kom tilbake til Mzoli's var alle bekymra for meg og Paul var irritert. Jeg hadde bare vært borte noen minutter, men solen gikk snart ned og de hadde alle begynt å se etter meg. "We have to leave before it gets dark". Klokka nærmet seg seks, og det tok ikke mange sekundene før hele Mzoli's var helt folketomt. Stedet som en halvtime i forveien hadde vært stappa fullt av festglade og dansende mennesker i alle farger og aldrer. Sola går fort ned i townshipen, tenkte jeg stille, i det vi svingte ut på motorveien.

Jeg lærte fort hvor jeg kunne, og hvor jeg ikke kunne bevege meg. Hvordan jeg skulle komme meg rundt, og når jeg ble ansett for å være uansvarlig og naiv. Med unntak av denne turen, oppholdt jeg meg aldri i noen township under mitt feltarbeid. Det undret meg at jeg kunne oppholde meg så lenge i landet, uten å knytte direkte nærhet til de andre befolkningsgruppene i byen. Men hvis jeg prøvde å planlegge en tur "over grensene", for å kikke, og kanskje snakke med folk, møtte jeg raskt skuffende blikk og spørsmål om jeg var gal? "You just don't GO there", "What are you gonna do?" "It's dangerous there".

Politisk korrekthet

Denne reisen, over til det fremmede, er på mange måter beskrivende i forhold til de aller fleste hvites forhold til det "svarte". Både når det kommer til menneskene, og stedet de bor. Redsel og frykt for kriminalitet, og de ukjentes sfærer. Reisen er i første omgang et glimrende eksempel på hvordan den "svarte verden" oppleves som skremmende for mange, selv om de ofte er påpasselige med hvordan de uttrykker det. Reisen er også et eksempel på at mine hvite informanter kanskje ikke er like liberale og tolerante som de gjerne vil gi uttrykk for å være. Ved å se på hvordan mine informanter taklet det å krysse en slik grense, over til det ukjente og svarte, så jeg også hvor mye av den "liberale" identiteten som ligger i ordene, mer enn i kroppen. Dette fikk jeg bekreftet flere ganger, da jeg fra flere hold i løpet av feltarbeidet fikk høre historier om hvordan folk fra Cape Town var kjente for å opptre veldig "politisk korrekt". Spesielt fikk jeg høre dette da jeg beveget meg ut av Kappregionen, og pratet med mennesker fra andre steder i landet. En annet interessant moment ved dette caset, er beboerne i townshipens egne reaksjoner på at de møtte en hvit kvinne som spaserte "tur" i nabolaget. Når også de påpeker at jeg må snu, at det er farlig for meg, viser det hvor

utbredt – og akseptert – disse negative holdningene til townshipen er. For ikke å snakke om hvordan jeg, bare i det av å være hvit, ikke hadde noe der ”å gjøre”, og derfor måtte ”passes på”. Det at Michelle i det hele tatt velger å feire bursdagen på akkurat denne restauranten er i seg selv også interessant. Selvsagt representerer stedet noe eksotisk og populært, men samtidig viser hun med det en tydelig vilje til å utfordre systemet, sine egne grenser og spekter. Ved å krysse grensene og feire bursdagen i townshipen presenterer hun seg som nettopp moderne og tolerant, og handlingen kan i seg selv oppfattes som “politisk korrekt”.

De fysiske grensenes økonomiske innvirkninger

Disse geografiske grensene trukket rundt de ulike rasene som et resultat av regjeringens politikk og apartheid, har også en ren økonomisk innvirkning på reproduksjon av hvithet. Hvite mennesker i Sør-Afrika har lenge hatt fordelen av en boligpolitikk som oppfordret til kjøp av eiendom. Under apartheid ble hvite mennesker både oppfordret og assistert i å kjøpe hjem i forsteder, og da apartheidregimet sto for fall, fikk flere ”fattige hvite” en ”siste sjanse” til å kjøpe seg inn i boligmarkedet. I ettertid har disse kunnet fortsette prosessen med å samle eiendeler. I boka “Transforming Cape Town” (2008) beskriver antropolog Catherine Besteman boligpolitikkenes kjerneproblem. Siden slutten av apartheid har eiendomsverdien i de sørlige forstedene steget enormt. Hun beskriver hvordan et hus i Newlands har steget i verdi fra rundt 270.000 rand i 1990, til rundt 2 millioner i 2003 (Besteman: 53). Folk som ikke hadde lov til å bo i hvite nabolag under apartheid (eller dem som ble tvunget til å selge hjemmet sitt under Group Areas Act, da området skulle reserveres hvite) har i tida etter apartheid ikke kunnet flytte tilbake, på grunn av slike helt avgjørende markedsfaktorer. Fargede som oppnådde en komfortabel livsstil under apartheidårene, men ikke hadde mulighet til å kjøpe eller beholde eiendommen i de sørlige forstedene, investerte ofte i hjem i fargede middelklasseområder. Disse menneskene sitter i dag med eiendommer som det er vanskelig å selge med profitt, fordi husene deres ikke ligger i ettertraktede områder (Besteman 2008: 53). I tillegg er disse eiendommene verdsatt mindre enn eiendommene i hvite nabolag, eller sagt på en annen måte; hvite nabolag er verdsatt høyere av både ulike økonomiske institusjoner, eiendomsmeglere og hvite boligkjøpere. Til gjengjeld verdsettes prisnivået i hvite områder lite av fargede, og hvite nabolag i ”endring” mister fort sin ”verdi” når mange nok ikke-hvite flytter inn.

I de sørlige bydelene er det i dag mulig å finne noen ikke-hvite familier som har klart å krysse

de geografiske grensene og blitt integrert i mer velstående områder, tidligere reservert hvite. Men dette tallet er likevel lavt, og går mye seinere en først antatt. Å eie eiendom i en av de hvite forstedene kan derfor sies å være et sentralt element i opprettholdelsen av hvite økonomiske fordeler, og er med på å illustrere det komplekse forholdet mellom eiendom og hvithet. Ikke bare fortsetter hvite å bo i de “bedre” delene av byen, men når svarte og fargede fortsetter å bo i “fattige” bydeler, opprettholder samtidig fattige hvite i forstedene sin overlegne status - også over utdannede, veltalende svarte. Segregasjonen gjør at det derfor konstrueres hvithet i flere dimensjoner. Segregering gjør det også mulig for mange hvite mennesker å leve et liv med relativt få interaksjoner med ikke-hvite mennesker, i det minste å leve liv uten spesielt nære eller vennskapelige relasjoner med folk av annen farge. På denne måten er også segregasjonen med på å opprettholde stereotypier som devaluerer “de andre” på bakgrunn av hvor, og hvordan de bor.

Innbilte grenser

Stereotypier og bilder av “de andre”

Kulturelle likheter og forskjeller innad og mellom grupper, blir ofte kommunisert gjennom stereotypier. I følge Eriksen (1993: 23) kan stereotypier defineres som standardiserte forestillinger om en gruppes kulturelle trekk eller egenskaper. Selv om stereotypiene ikke trenger å være sanne, eller gi en god beskrivelse, fungerer de likevel som redskaper for å skape orden i en kompleks verden. Blant mine informanter blir stereotypier aktivt brukt for å markere likheter og forskjeller. På denne måten bidrar de til å produsere og vedlikeholde forestillinger om likhet og ulikhet. De hvites stereotypier om de svarte omfatter gjerne egenskaper karakterisert som uansvarlighet, latskap og korrupsjon, og bildet av det svarte som noe potensielt farlig, er fortsatt svært utbredt. For eksempel er en gjerningsmann alltid ikke-hvit og man hører sjelden om hvite kriminelle.¹⁸ De aller fleste hvite har en forståelse av at kriminalitet skyldes fattigdom, men det stilles likevel sjelden dypere spørsmål rundt hvorfor ikke-hvite oppfattes som mer kriminelle. I mange av tilfellene hvor det ble snakket om innbrudd og kriminalitet, la jeg merke til at det vanligvis ikke ble tatt i bruk noen forklaringsmodeller. Som Nystøyl (2005: 48) skriver i sin studie av afrikanderen; det var nok å konstatere av vedkommende ikke var hvit. Selv beskriver mine informanter seg selv som svært ”ordentlige”, dannede og produktive, men også avslappende og inkluderende. I de

¹⁸ med unntak av slåsskamper, for eksempel under/etter sportsarrangementer.

fleste sammenhenger ser du at hvite skiller de svarte i to grupper; utdannede svarte (gjærne vokst opp i, eller rundt hvite nabolag) på den ene siden, og den stereotypiske svarte townshipmannen som er fattig og kriminell, på den andre siden. ”These are the people you don’t associate with. It goes both ways. I’m not judging on the colour of the skin, I judge on behavior”, sier en av mine informanter. Oppførsel blir på denne måten avgjørende for hvilken gruppe en person kan tilhøre. Oppførsel kan ha rot i virkeligheten, men for hvite mennesker som i hverdagen for eksempel møter få svarte på nært hold, kan oppførselen begrunnes utelukkende ut fra kulturelle og rasemessige stereotyper. Som når jeg spør Mic om hennes forhold til svarte mennesker.

Julia: ”It’s good. Sometimes I can get quite irritated though, because of the language barrier. And sometimes they are rude, or they’re not actually being rude, it’s just how they do things or how they communicate with people. That is a culture difference I think. And they speak so loud. But normally they never had cellphones, so they used to scream from one house to the other”.

Rachel: “Julia, I seriously can’t believe you just said that”.

Julia: “(Laughing), Seriously, have you not noticed? They talk soo loud!”

I sitatet over drar Julia konklusjoner ut i fra erfaringer og møter hun har hatt med en, eller flere svarte, samtidig som hun knytter dette sammen med en (om enn noe humoristisk) myte; at svarte snakker høgt fordi de ikke pleide å ha telefoner. Når Julia sier dette mener hun nødvendigvis ikke å si noe nedlatende eller rasistisk om svarte, men måten hun begynner med å si at hun har et godt forhold til svarte, og like etterpå innrømmer at det gjerne byr på kommunikasjonsproblemer, viser at hun heller ikke har et spesielt godt, eller nært, forhold til noen. En kan også se at Julia “retter” på seg selv hver gang hun sier noe negativt og prøver å finne naturlige forklaringer i det hun kaller kulturforskjeller. Vi ser hvordan den hvite kulturen her blir den rådende normen, og en nøytral markør for de andres forskjellighet. Det hvite representerer med andre ord det normale og fullendte, som de svarte bedømmes i forhold til;

”I live in Cape Town, but western people here don’t really know what African people are all about. A good weekend for me is a great party, but for them, it’s like killing a chicken and celebrate things with the whole family. It’s just so different, you know. I could never kill a

chicken. It's so weird. It's interesting. But I could never kill a chicken and eat it that night. I have a black friend at school, she's my friend, but this is when I realize how different our cultures are". (Rachel, 23)

Når mine informanter uttrykker stereotypier, skjer det som regel med et "glimt i øyet". Med det mener jeg at stereotypiene og fordommene ofte uttrykkes gjennom humor, og at det samtidig legges vekt på høy grad av "forståelse" og selvrefleksjon. Jeg opplevde likevel at mine informanter mer eller mindre støttet opp under rasekategoriseringen når de mente å stille seg positive til svarte. Selv når de argumenterer for at svarte egentlig er like bra mennesker som hvite, og at de fortjener en sjanse til å bevise det, repeterer de automatisk en raseforståelse som bekrefter tanken om at det gode liv forutsetter dominans av hvite verdier. Ved slike antydninger alene, markerer de en distanse mellom rasene. Hvis kulturforskjellene bare er til stede, spiller det heller ingen rolle hvor en har vokst opp – eller hvilken skole en har gått på. Tilsvarende bilder av svarte, og fortellinger fra svarte bydeler finnes det mange av. Fortellinger der ulike etniske grupperinger blir tillagt ulike moralske og intellektuelle karakteristikk, er ikke begrenset til Sør-Afrika, men i Sør-Afrika blir det spesielt tydelig at hudfarge og språk representerer noe mer enn bare farge og lyder. Berge (1991) peker på hvordan nasjonalistene gjerne hevdet at det var et uoverkommelig sprang mellom hvite og svarte, mens den gjengse liberaler framholdt at svarte representerer en "uførløst nærhet, en nærhet som vi hvite bør gi dem anledning til å realisere" (Berge: 54). "Under de svartes hud skjuler det seg en mer eller mindre foredlet hvithet, hvis kjerne er akkurat den samme som *vår*". Med denne holdingen, mener Berge, begir liberalerne seg ut på en paternalistisk argumentasjon om "hvorvidt allmektige hvite grensesettere lar andre få tilgang på det herrene egentlig kan kalle sitt eget: vår sivilisasjon, vårt utdannelsessystem, våre jobber, vårt demokratiske system, vår kultur, våre restauranter, osv. Noe som stiller alle Sør-Afrikas hvite i den misunnelsesverdige og allmektige posisjonen som ligger i at det nettopp er dem som har noe verdifullt å gi" (Berge : 54).

Som tidligere vist, finnes det også mellom engelskspråklige og afrikaansspråklige hvite, mange stereotypier. Mange vil for eksempel skille mellom engelskspråklige og afrikanderes egne oppfatninger av hva det vil si å være dannet og disiplinert. For eksempel vil viktigheten av tradisjonelle familieverdier, og det å være en god og aktiv kristen, blant mange afrikandere tillegges så stor vekt at de på dette området plasserer seg nærmere svarte afrikanere, enn de

”løsslupne, liberale og ukristelige engelskmennene”.

"I think English people are much more liberal. I can't keep up with my English friends drinking. They drink!"

" That's so true!"

" And saying that, that means a lot. Because Afrikaans people, we drink a lot too. And also, there's this idea that English girls are easy, or easier. Afrikaans girls are more conservative. To some extent I think that's true. But I'm not sure whether it's this idea, or if it's really true".

" I think that perception goes both ways. I don't like that generalisation. But I must agree. I come from an Afrikaans family, but they chose to send me and my two sisters to an English school from the beginning to varsity. In the high school especially, English people often think that Afrikaans people are backwards. I wanted to do matric in Afrikaans and I could feel the different mentality at the two different schools. There's definitely a different drinking culture between the two schools. The Afrikaans events are more showy, alcohol involved, but not as big as at the English school . Their big party events are more to see how drunk they could get".

I tillegg tror de afrikaanske ungdommene selv at de er mye mer høflige enn de engelskspråklige. ”I think Afrikaans people are thought to be more formal. I would never call my mother “you” or her name. And we call old people we have never met ”uncle” or ”tannie”. I would never call any of my friends mothers by their name". Disse forestillingene av forskjeller mellom engelskspråklige og afrikandere er veldig utbredt, og påpekes også av Sandile. ” Xhosa and Afrikaans people are actually very similar. The Xhosa culture is very respectful. I'm not saying English isn't. But in Xhosa we respect elders. That's very similar to Afrikaans. And it's quite funny! Englishspeakers are actually very racist. Racist, but they hide it. Afrikaans people are racist. But they show it. I like that better! Jeg spør ham hva han mener med “rasistisk”; “English white South Africans would be nice to you in your face, but behind your back, they would go “I don't like him”, you know. Being nice without liking you. But Afrikaans people can't hide it. You can feel it deep down when someone doesn't like you. You can feel the vibe. But of course, not all of them are racist, as a group”. Sandile er helt sikker på at stereotypiene har forankring i virkeligheten. ”There wouldn't be stereotypes about black people not swimming, if they did swim, white people not having rhythm, if they had rhythm. I think people are just falling into them, sticking to

them. Although sometimes they die of as people educate themselves”.

Frykt og ubevisst rasisme

Ved å ivareta stereotypiene, markerer de ulike gruppene en distanse mellom seg. I Sør-Afrika måtte jeg ofte minne meg selv på at også rasisme er et sosialt konstruert fenomen, som har ulike betydninger og effekter i ulike situasjoner, avhengig av hvordan de involverte posisjonerte personene tolker situasjonen. Definisjonen av hva som er rasistisk, vil derfor alltid avhenge av hvem som er involvert. Mine informanter var i all hovedsak positive til ikke-hvite andre. Likevel kan man gjennom uttalelser og kroppsspråk (rundt ikke-hvite), se at det også råder en del felles oppfatninger om ikke-hvite. Det var tydelig at mange av mine informanter handlet på grunnlag av faktautsagn basert på antagelser, mer enn på kunnskap. Jeg vil også påstå at det som Barbara Trepagnier (2006) kaller “silent racism” er et kulturelt fenomen som er svært utbredt også i Sør-Afrika. Med “silent racism” mener Trepagnier at rasismen er “stille” i den forstand at tankene og følelsene er ikke-uttalte, men samtidig fungerer som en drivkraft til hverdagsrasisme og andre rasistiske handlinger. Hvit overlegenhet bor, ifølge henne, i varierende grad i hodet på alle hvite mennesker (Trepagnier: 6). Trepagnier har forsket på paradokset i at rasisme fortsetter å være et vedvarende sosialt problem i USA, selv om få hvite amerikanere vil mene at de er “rasistiske”. Hennes fokus har vært på velmenende hvite mennesker som hevder å være “ikke-rasister”, men som likevel, ifølge Trepagnier, er involvert i handlinger av “hverdagsrasisme”. Dette inkluderer mennesker som snakker ekstra tydelig til svarte, blir imponert over at de har så “bra språk”, eller behersker eller oppnår en viktig posisjon i samfunnet. Joyce E. King (1997) refererer til denne type ubevisst hvit rasisme som “dysconscious racism”, som hun mener ikke skyldes mangel på bevissthet, men snarerer en svekket bevissthet (rundt sine hvite privilegier);

“...a form of racism that tacitly accepts dominant White norms and privileges. It is not the absence of consciousness but an impaired consciousness. Uncritical ways of thinking about racial inequity accept certain culturally sanctioned assumptions, myths, and beliefs that justify the social and economic advantages White people have as a result of subordinating others” (King: 128)

Heller enn hat, føler ofte hvite mennesker en form for frykt eller uro i selskap med svarte. Disse følelsene forsøker man å holde skjult, fordi erkjennelsen av slike følelser vil være i strid

med eget, egalitært selvbilde. Det er slike følelser jeg gjenkjenner blant mine engelskspråklige informanter.

"I'm aware of my whiteness, when I'm not with other white people. When there's only two white people around I get really aware of it. Feel really white. I don't feel scared... Sometimes I do actually, that's a lie. Sometimes I feel threatend. I'm really scared that some people have this idea that they hate all white people and want to take revenge. A lot of people have that approach. Not a majority, but many black people". (Michelle, 23)

Også Rob forteller meg at han kjenner frykt hvis han går aleine på gata og det går en svart mann bak ham eller foran ham. Da hender det at han krysser gata fordi han blir nervøs. Han husker at han tenkte på det sist han gjorde det, da det viste seg å være en hvit mann i hettegenser; - Det ville aldri falt meg inn å være redd en hvit mann, påpeker han.

"My relationship to black people is fine. Sometimes I'm more gently. I feel more sad for black people. I feel more pity. I feel like black people have had a history of slavery. They affect me more emotionally than if it was a white person. I feel like I need to acknowledge them. Like with the car guys. If I give them a tip, I get out of the car. It irritates me if people just hang out the window with a two rand. Why must he walk across to come to you? That's a respect thing. Sometimes I think I get over the top and make a point. But that's because I'm aware of it". (Sarah, 23)

Skolen som en arena i endring

I de neste avsnittene vil jeg se på hvordan skolen fortsatt er en viktig arena for videreføring av en såkalt vestlig og hvit kultur, samtidig som den også har fungert som en møteplass for hvite og ikke-hvite mennesker i postapartheid Sør-Afrika.

Flere av informantene trekker fram skolen som en viktig arena for skapelsen av identitet og for å få nødvendig ballast til senere i livet. Selv om skolen er en av de arenaene der det har skjedd konkrete endringer som følge av demokratiseringen, både ved endring i skoleplanen og innføring av blandete skoler, er skolene fortsatt arenaer for opprettholdelse og reproduksjon av både hvithet, stereotyper og grenser. Fordi de fleste hvite har råd til å betale en liten eller større sum skolepenger, står de også friere til å velge skole til barna sine, og fordi svarte, hvite

og fargede ofte bor i atskilte nabolag har det dessuten vært demografisk utfordrende å skulle fordele disse over flere skoler. Dette har ført til at enkelte skoler fortsatt er tilnærmet helt "hvite". "I only have one coloured friend", forteller en av mine informanter meg. "That's because I have grown up in a white community. I just haven't been exposed for them. At school we had to share them, because they weren't as many. They were coconuts. I wouldn't just go and hang out with them". Heller ikke Katie har svarte eller fargede venner, og forklarer det med at det ikke finnes noen naturlige møtesteder for å bli kjent med dem. "Maybe it's because I haven't gone to University. I haven't met any, to be honest".

Westerford High School

Mine informanter kjenner hverandre gjennom Westerford High School. Dette er en såkalt tidligere "hvit skole" med campus i Rondebosch, like ved universitetet. Etter apartheid har derimot flere og flere ikke-hvite vært elever ved skolen, og i dag regnes skolen for å være en blandet skole, selv om den ligger i en hvit bydel. Skolen er kjent for å være god akademisk sett, spesielt til å være offentlig, og har de siste årene blitt kåret til Sør-Afrikas beste statlige skole av avisa Sunday Times. Det er mye snakk om hva som er en god skole, og hvilke skoler som er populære og gode. Skoletilhørighet kan derfor også lett sette folk i bås i Cape Town. Folk som går på dyre, private skoler blir for eksempel gjerne sett på som snobbete av dem som ikke har råd til å gå på en slik skole. Julia mener at valg av skole bare handler om status og penger;

Julia: "It's all about status. It shouldn't be like that. Why should people have better opportunities, better fields? It shouldn't really matter. I can see the difference in people that I know that have gone to all-girls schools and mixed schools. It should be mixed all the time. And it should be all equal. Cause it's all these stigmas about the private schools get the better teachers. And why should some schools have better teachers"?

Me: "Do you think that will be possible in South Africa"?

Julia: "I don't think so. The reason for that is the difference between different classes. It's just so wide. Maybe one day if we're being very optimistic. It would be nice, but I don't think it's possible".

Selv om ungdommene alle har gått på offentlig, blandet skole, er både boardingskoler og jente- og gutteskoler fortsatt utbredt i Sør-Afrika. Rachel er derimot den eneste i gjengen som

har gått på privat jenteskole, Hersal, til grade 9, før hun bestemte seg for å bytte over til Westerford;

Rachel: "Private schools almost brainwashes you to think you're entitled to things that you're not really. Your parents are rich, so when you're older, that's exactly what you're gonna have. And people you hang around with have that mentality as well. I left because people were just horrible, it was an all-girls school and they felt entitled, and yeah, they were just horrible. It was not that kind of person I wanted to be, or my parents wanted me to be".

Eksemplene over viser hvordan elevene lett kan ses på som produkter av sin skole, og at skolene har stor betydning i forming av en elevs identitet. Mine informanter føler fortsatt sterk tilknytning til Westerford, og ettersom skolen bringer sammen barn, foreldre og lærere, har den også stått særlig sentral som en arena hvor en har hatt sosialt samvær med andre. Mye av ungdomstida har vært sentrert rundt aktiviteter som foregikk på skolen etter undervisningen, eller som var integrert i selve undervisningen, som ulike idretter. Westerford er kjent for å være en sportslig god skole og de fleste har spilt både rugby og cricket på skolelaget. Gjennom idrettsturneringer og kamper mellom de ulike skolene, opprettet elevene kontakt med jevnaldrede på andre skoler, men de fleste opprettet kun nære, vennskapelige bånd med andre ungdommer fra Westerford. Det at de måtte gå i uniform og konkurrerer for sin skole, har også vært med på å skape en enhetlig skoleidentitet, tror ungdommene. Elevene må alltid bære skolens unike skoleuniform, og skolens rykte avhenger mye av at disse er rene og ordentlige.

Skole og universitet som kulturelle møteplasser

En offentlig skole hvor elever og lærere har ulik og sosial bakgrunn, er i seg selv et konkret uttrykk for endring. Men selv om Westerford er et eksempel på en tidligere rasemessig segregert institusjon som nå er blitt et nytt og annerledes møtested for mange ungdommer, fortsetter mange skoler å produsere hvithet. Til tross for den sørafrikanske regjeringens mål om et ikke-rasistisk og ikke-diskriminerende skolesystem, og tapre forsøk på å fordele elever av forskjellige etniske grupper på skolene, regnes enkelte skoler fortsatt som "hvitere" enn andre. Ved å innføre skolepenger og regler, har den enkelte skole fortsatt relativt stor makt til å definere sitt ansikt utad, noe som gjør at man fortsatt kan skille mellom afrikaanske, engelske og "township-skoler" - og store forskjeller i kvaliteten på disse skolene. Fordi

"hvite" skoler kan bidra med gode fasiliteter, utstyr og velutdannede lærerkrefter, er det for mange svarte naturligvis et stort ønske å ta del i denne arenaen, som tidligere har vært forbeholdt hvite. Dette gjør at mange svarte (av de få som får muligheten) må velge om de vil skysses inn i hvite områder, hvor de kan få god undervisning på engelsk, eller om de vil ha "dårligere" undervisning i lokalområdet, på sitt eget morsmål.

UCT

Også universitetet i Cape Town har gått fra å være et tilnærmet helt hvitt universitet under apartheid, til å ta inn en stor andel ikke-hvite studenter i dag¹⁹. Men selv på flere skoler som Westerford, og UCT, hvor det i dag er en større andel ikke-hvite, har ungdommen fortsatt vist en tendens til å fortsette å gruppere seg;

"Ja, the different groups still tend to stick together. I don't have any good friends that are black but there's no reason for that. It's just that, it's not that I'm racist, I don't know. I mean, I talk to people in school, but we never become close friends. I do know other people that are good friends with black people but particularly me, I'm not. I do have some coloured friends, but not black". (Paul, 24)

Ungdommene kan alle huske å ha blitt fortalt at de måtte være snille med de fargede og svarte elevene ved skolen på ulike tidspunkt, og gjøre en innsats for å "integre dem bedre". Sarah husker at hun synes det var veldig unødvendig;

"No one took it seriously. You hang out with people you identify with. I think it was so ignorant. They were basically saying that we needed to go and make friends with black people and coloured people, instead of telling people to hang with people you identify with or make new friends. I think that was ridiculous. Westerford was great. I mean, people tend to stick together. I think that's normal".

Etter å ha tilbrakt store deler av dagene gjennom mitt feltarbeid på universitetet i Cape Town, observerte jeg raskt den samme trenden også på universitetet. På campus ser jeg stor grupper med hvite sammen, og store grupper afrikanske studenter sammen. Både i spisesalen og i

¹⁹ Selv om universitetet tar inn en stor andel ikke-hvite, er fortsatt de hvite i flertall på UCT, spesielt på de høyere studiene. I tillegg har ikke-hvite en tendens til å falle fort fra.

forelesningssalene var grensene synlige. I sitatene over gir ungdommen uttrykk for at etnisitet og gruppering for dem, likevel ikke var et betydningsfullt tema for samhandling på skolen. Jeremy mener at forholdene har forandret seg de siste årene, og forteller hvordan hvite fortsatt uttrykker avstand til svarte gjennom for eksempel å "gjøre narr" av dem, samtidig som han har en forståelse av dette er greit, fordi de nå er "venner".

"The cool thing about our age group is that we always joked about black people in school. And the black jokes with the white, we joke about each other. People would think we are really racist, but we are just joking with each other, we don't take it as serious as our parents would take it. You know. Because the only time our parents would get in contact with people of colour were if they worked for them, or saw them on the news or whatever. They didn't go to school with them and they didn't necessarily work with them unless the person was like a cleaner or something. But what's great now, is that we have teachers of colour, fellow students of colour, we have friends of colour. We are such a whole different group of people".

Lekende grensekryssing

"The Coconut"

Når folk i større grad opererer på tvers av grupper enn før, gjør det at nye identiteter oppstår i disse møtene. En av de svarte guttene jeg ble kjent med på UCT var en stor rugbyfan og tilhenger av Ikeys. Av sine venner ble han gjerne omtalt som mer hvit enn hvite selv. At han hadde så stor interesse for rugby, er noe av det de refererer til. I tillegg var gutten student ved UCT, jobbet i studentradioen og hang stort sett med hvite. En annen svart gutt jeg ble kjent med beskrev det slik; "I can swim, dogs don't hate me and I didn't vote for Jacob Zuma". Sandile, er svart og skuespiller. Han er et typisk eksempel på en svart gutt, som har vokst opp med hvite – og spilt rugby mot mine hvite informanter fra Westerford. Sandile flyttet fra townshopen til Pineland i 1995, er vokst opp i en hvit bydel, utdannet i det hvite skolesystemet, hatt hvite kjærester og som han selv sier - lytter til Josh Groban. Og han har valgt å gjøre underholdning av nettopp dette. Jeg så stykket, som han selv kaller en svart/hvit-komedie, på et teater i Cape Town. Om svarte som tenker som hvite, fortalt av en svart mann, som høres ut som en hvit. Noen av mine hvite venner, som kjenner Sandile godt fra idretten, var også med for å se showet, og jeg kunne se at de likte det de så. Sandile spilte på sine egne erfaringer, samfunnets etablerte fordommer og stereotyper, og ga publikum

anekdoter som alle i salen kunne relatere til. Han gjorde narr av svarte så vel som hvite, og fargede, og jeg kunne kjenne lettelsen blant publikum da de fikk lov til å le sammen av dette. "I really enjoy these comedy shows. You can laugh about the situation. You identify with it, it's really hilarious", sier Sarah og humrer. Hun sier det har kommet flere svarte komikere de siste årene, noe hun synes er kult. En av vitsene til Sandile handlet om ham selv som hadde gjort en audition for en svart rolle i filmen *Invictus*. Han hadde ikke fått rollen – fordi han hørtes for hvit ut. Det før et latterbrøl gjennom lokalet. Alle visste nøyaktig hva han mente. Sandile høres ikke ut som en svarting, og av og til tar han seg selv i å ikke bare snakke som en hvit – men å snakke til andre svarte på den måten "bare hvite sørafrikanere kan", når de kjører inn på bensinstasjonen, ruller ned vinduet og ber om "200 u-n-l-e-a-d-ed. A-n-d w-i-l-l y-o-u p-l-e-a-s-e c-h-e-c-k m-y o-i-l a-n-d-t-i-r-e-s, a-n-d w-a-s-h m-y f-r-o-n-t w-i-n-d-o-w-s, p-l-e-a-s-e?" Sarah kjenner seg godt igjen, og ler. "It's so true. Everyone laughs because it's dead right". Hun forteller meg hvordan moren hennes gjør det samme når hun snakker til hushjelpen; "My mom thinks all black people are deaf. I'm like, mom, she's not deaf! English might not be her first language, but she can understand, you don't have to shout!" Det følte som om Sandile minnet dem på at det er lov å le sammen, av hverandre – så lenge man fortsetter å opprettholde respekten for hverandre. Jeg gikk derfra med et smil om munnen og så at resten av publikum gjorde det samme. Dessverre var det ikke så mange svarte og fargede i salen. Sandile kan bekrefte at det stort sett er hvite som kommer for å se showet hans. "90% of them are white. They have the money, and like to watch theatre. But I have taken black people, and they still like it." Han legger til at han stort sett har fått positive tilbakemeldinger på showet. "If they have a problem with race, they don't like my show. But then they wouldn't come."

Marianne Lien mener at latter er noe som knytter mennesker sammen, og at latter derfor innehar et sterkt potensiale for sosial integrasjon. Hun viser til Mary Douglas, som har påpekt at en spontan spøk aldri kan forstås isolert, men at den springer ut ifra en kontekst (Lien 2001: 71). Det å skjønne humor og ironi er derfor viktig for å føle seg som en del av et fellesskap. Med andre ord handler det å kunne bryte ut i latter samtidig, å klare å fortelle en spøk som folk ler av, eller å skjønne den humoristiske undertonen i andre personers ironi, om å mestre viktige felles kulturelle koder. Derfor innehar humor også et sterkt potensiale for eksklusjon og hierarkisering (Lien: 70). Å kunne forstå de hvites humor og ironi, innebærer derfor at Sandile føler seg mer komfortabel i sosiale situasjoner sammen med de hvite.

Både Sandile og rygbyguten fra UCT blir situasjonelt omtalt som hvite, av hvite sørafrikanere. At hvithet tilegnes noen som kulturelle praksiser eller egenskaper, er altså ikke uvanlig. Ved å bo i hvite nabolag utenfor Cape Town, gå på skoler som regnes som hvite eller gjøre "hvite" aktiviteter, kan man tilegne seg en hvitere identitet. Derfor er det ikke uvanlig å høre om svarte som er "mer hvite enn hvite selv", at en "danser som en hvit", eller er "like dårlig til å svømme som en svart". "We call them coconuts", sier Sarah. De er svarte på utsiden og hvite på innsiden. "It's associated with wealth, access to education, socializing, living a western lifestyle, living in the city, going to shopping centres, how you talk". Sandile bare ler av betegnelsen til Sarah. Selvfølgelig har han hørt det før. Det gjør ham ikke noe å bli omtalt som coconut, selv om han synes det var litt dumt da han var yngre; "I'm universal. I don't give a damn really. The coconut term used to bother me more when I was younger. When I was trying to discover myself, build my identity. But not anymore". Sandile vet at mye av grunnen til at han ikke har store problemer med det, skyldes at han føler at han har hatt suksess. "I'm making too much money to worry about my identity. I'm making a career out of what people used to make fun of me when I was younger". Men han vet også at mange svarte ikke liker måten han har valgt å gjøre standup av dette. Og legger til at han selvfølgelig også skulle ønske at det ikke var nødvendig. "I don't like to classify myself. I call people white, white people call me black, even though I'm Xhosa - not black. Most of my friends are actually white. But I'm not a typical South African".

Selv om Sandile av mange hvite regnes for å være hvit, og har flere hvite venner enn svarte, så understreker han at kulturen hans fortsatt er veldig svart. "My culture is Xhosa. Pretty much like it was 100 years ago, we haven't changed anything. It's very enriching. We live in Pinelands, but we still took our culture with us from the township. Not much has changed culturewise". Sandile tror ikke at man kan snakke om en hvit kultur i Sør-Afrika i dag. "Hehe, I don't know. Whites in South Africa are all from different places. I don't really think there is a white culture. It depends on where you are from".

Finnes det en hvit kultur?

"When I think of white South Africans, for some reason I exclude white Afrikaans people from there, I don't know why. For some reason I think of white South Africans as English. And then you know, Afrikaaners, and black and coloured". (Michelle, 24)

I dette sitatet trekker Michelle paralleller mellom hvithet og engelsk språk. Som vi ser, regner ikke Michelle hvite afrikandere som en del av hvite sørafrikanere. Det at hun ikke tenker på afrikanderne som "hvite" på samme måte, kan ha flere grunner. For det første den historiske forklaringen at afrikanderne ser på seg selv som et folk av Afrika. At de tradisjonelt ikke har vært bundet til et annet "hjemland" på samme måte – gjør det naturlig å tenke at de av den grunn har blitt sett på, av de engelskspråklige, som mer afrikanske enn dem selv. For det andre, og kanskje mest interessant, indikerer utsagnet over den tydelige oppfattelsen av engelskspråklige som en motsetning til hvite afrikanderne, de svarte og fargede, og som representanter for en mer moderne form for hvithet. "It depends on how modernized and westernized you are". Sarah forklarer det slik; "When you hear someone say that someone is whiter than a white person, they don't mean white like an Afrikaaner. A white person is living in the city, living a western lifestyle, spending money. I would never say a white farmer, a boere, is a white person".

Me: "So what makes a person white"?

Rachel: "A big thing is the accent. You always expect an African person, a black person, to have an African accent".

Julia: "But an Afrikaans person has a different accent to an English person. But it's also South African".

Rachel: "But when you hear Anele on the radio, she sounds like a white person".

Julia: "Ja, and you automatically think that, you know, she must have been brought up in a good home, she must have had private schooling".

Lauren mener at svarte kan regnes som hvite, om de bare har riktig sosial klasse, og refererer til det de selv ser på som god, sørafrikansk middelklasse. Parallellen viser også at når man først regnes som hvit, så tillegges man så og si nesten automatisk alle de positive kvaliteter som er forbundet med de hvite. "I think the term white South African refer more to a middle class mentality. Most middle class people in South Africa are white. We go to good schools,

go to university”. Sandile synes det er rart at hvite alltid ser på seg selv som middelklasse. ”I have travelled a lot, and see myself as high class”. Sandile kaller det en typisk hvit middelklasse-mentalitet, og bruker Daniel som eksempel;

”Daniels mom was very big into apartheid. Amazing lady! But even Daniel. I mean, I really like him, I remember once he got really angry with this racist person. But like during apartheid, a lot of people just did nothing. Just sat there. For me, that’s just as wrong as those who were doing nothing. That’s the same mentality as middle class. They just wanna be under it. Live a chilled life, and want no one to notice”.

Hvithet som uttrykk for modernitet og status

At det hvite fremstår som et slags ideal er tydelig på mange nivå i det sørafrikanske samfunnet. Både i makro- og mikro sosioøkonomiske organisasjoner, men og i ulike sfærer hvor det foregår kulturell interaksjon. Fysisk utseende og standard for skjønnhet er ofte hvitt og vestlig. Hvilke klær man går i, hvilken musikk man spiller, spiller inn på dette idealet og kommer til uttrykk blant annet i reklamer, klesbutikker og filmer. Hvithet bli slik et symbol på modernitet, sosial progresjon og fysisk attraktivhet. Å være utenfor hvithet, er å være utenfor modernitet.

Disse observasjonene indikerer at hvithet i Sør-Afrika ikke bare assosieres med idealene og normene til den tidligere eliten, men med et mer moderne fenomen, nemlig forbruk. Hvithet blir slik en livsstil, symbolsk knyttet til gleden ved en forbrukeridentitet. Bonnett, som skriver om tilsvarende observasjoner i Peru (2000: 63), beskriver hvordan en “hvit kjøper” har utviklet seg til å bli en normativ modell i konstruksjonen av elitekvinne-roller i moderne storbykulturer. Ettersom forbrukerideologien og forbrukersamfunnet de siste årene blitt mer globalisert og sosialt omfattende, har dette aspektet av hvit identitet, ifølge Bonnette, blitt tilgjengelig for et mye bredere spekter av mennesker.

“One of the most important ways the idea of white superiority has been articulated and reproduced is through the assertion that whiteness is coveted by non-whites because it allows them entry into modernity, in other words, that people without European ancestry beg, borrow or steal the ways of whiteness in order to achieve, or rather disseminate, ‘developed’, ‘advanced’ social, political and aesthetic standards” (Bonnett: 46).

Frankenberg (1993) hevder at kultur er noe som er ubegrenset. Med det mener hun at vi ikke kan si at noen deltar i "hvite" eller "svarte" kulturelle praksiser utelukkende på grunnlag av hudfargen, og viser til forestillingen om grenseløse kulturelle praksiser. Jan Nederveen Pieterses "White Negros", antyder at forskjellen Frankenberg snakker om handler om status. Rase blir slik sett en markør for status som inkluderer eller ekskluderer en fra bredere sosiale konstruksjoner og aktiviteter, og som deaktiverer andre. Rase virker vanligvis gjennom raseindikatorer som brukes for å indikere hvilken rase man er og dermed hva slags status en har i samfunnet.

Språk som prinsipp for differensiering

Som uttrykt tidligere, er språk et kulturelt trekk som blir gjort relevant som en grensebyggende ulikhet mellom de ulike etniske gruppene. Som i alle andre samfunn, har måten en snakker på stor betydning for identitetsoppfattelse, og morsmål vil alltid være et sentralt kriterie for selvtilskrivning av sosial identitet. Det spesielle med mine informanter er kanskje at språket faktisk er det avgjørende for deres kollektive identitet. Ved å definere seg som "engelskspråklig", tar de samtidig avstand fra alle andre offisielle språk i landet. I denne prosessen tar aktørene i bruk språket og lar det stå som et viktig uttrykk for sin identitet. På denne måten kan man si at engelsk fungerer både som et kulturelt innhold for, og grensemarkerende i, konstruksjonen av identitet.

Innenfor samfunnsvitenskapen er det allment anerkjent at språk er en viktig identitetsfaktor i en gruppe, både med tanke på kommunikasjon innad i gruppen og utad mot verden rundt. Selv om de finnes elleve offisielle, likestilte språk i Sør-Afrika i dag, har engelsk helt siden 1800-tallet vært det administrative og offisielle språket både i statsapparatet og i næringslivet. Og selv om mine informanter alle har lært afrikaans, og enkelte xhosa på skolen, er denne språkbeherskelsen veldig begrenset og kan sammenlignes med norske elevers evne til å håndtere tysk eller fransk. "Our Afrikaans is very poor. Many people speak French or German better. Also the Afrikaans teachers suck. I think English in Afrikaans schools are better than Afrikaans in English schools". En av mine afrikaansspråklige informanter forteller at hun ble veldig sjokkert da hun begynte på engelsk skole, og for første gang skjønte hvor lite afrikaans de andre kunne;

” I was shocked that they couldn't speak Afrikaans at all. Even though I speak English and is a very outgoing person, I felt that i didn't fit in among them at all. I felt completely uncomfortable. But now, after three years of getting to know each other, we are good friends. I made an effort, and now they say I'm the only Afrikaans person that has made friends with them. You know, normally English girls make friends with English girls, Afrikaans girls with Afrikaans girls, and then coloured girls and black girls”.

I motsetning til afrikanderne som har utviklet sitt eget afrikanske språk, har engelskmennene opp igjennom årene tviholdt på sin engelske talemåte. Selv om det finnes dialektiske forskjeller på engelsken som snakkes i Cape Town og den i Durban eller Johannesburg, snakker alle engelskspråklige hvite en dialektform som grovt sett kan minne om den britiske Received Pronunciation. For mine informanter er engelsk ikke bare et bindeledd innad i gruppen, men også et verktøy som åpner for kontakt på tvers av gruppene. En rekke unike sørafrikanske ord og uttrykk kan lett avsløre en sørafrikaner i utlandet, og i dag uttrykk både cape malayene, afrikanderne og bantuspråkene infiltrert i det engelske språket. For eksempel er afrikaanske ord som braai, lekker, boerewors og ja, en helt naturlig del av ordforrådet, men også xhosa- og zuluord som shongololo, ubuntu og fundi er i bruk i hverdagstalen. Dette til tross, snakker fortsatt bare litt over 1/10 av den totale befolkningen i Sør-Afrika engelsk tilstrekkelig (Mongwe 2006). Ettersom store deler av den sørafrikanske befolkningen behersker engelsk dårlig, og det meste av offentlig informasjon idag fortsatt kun finnes på engelsk og afrikaans, gir det engelskspråklige hvite en enorm fordel både på skoler og i arbeidslivet.

Som de aller fleste av mine informanter påpekte, fremstår gjerne engelsk som mulighetenes språk, også for svarte og afrikanderne, da det er dette språket som er administrasjonsspråket i landet, men også internasjonalt. Slik kan man argumentere for at det i Sør-Afrika har utviklet seg en situasjon hvor en har valget mellom å akkumulere kulturell kapital ved å beherske engelsk framfor sitt morsmål, eller å opprettholde kjennskap til sitt opprinnelige språk, på bekostning av muligheten til å beherske engelsk fullt ut. Den første løsningen vil trolig føre til mer kommunikasjon på tvers av språklige og kulturelle barrierer, men vil gå på bekostning av den muligheten for artikulering og motstand mot hegemoniske krefter som ligger i de andre (minoritets-) språkene. Den andre løsningen vil gjøre det nødvendig å sette inn store ressurser på tverrkulturell og tverrspråklig kommunikasjon i utdanningsinstitusjoner og

media, men vil gjøre det mulig å jevne ut noen av de ulikhetene som apartheid har skapt (Helgesen: 2005).

Språk som identifikasjonsfaktor

Beherskelse av språk fungerer også som et kriterium for tilskrivning og konstruksjon av “de andres” identitet. En fredags kveld vi sitter ute i hagen og griller, dukker det opp en del folk som vanligvis ikke henger sammen med mine informanter. De er alle fargede, og selv om jeg har sett noen av ansiktene før, er ingen av dem spesielt nære venner av mine informanter. Guttene var alle i begynnelsen av 20-årene, de slo seg ned og åpnet sine medbrakte flasker med øl. Jeg merker umiddelbart at flere av mine venner, spesielt guttene, legger litt om på dialekten når de henvender seg til disse fargede guttene. Etterhvert som jeg ble sittende å prøve å henge med på samtalen, ble det stadig vanskeligere for meg å forstå hva som ble sagt. På samme måte som mine informanter la om på språket, merket jeg også at flere av de fargede, som i utgangspunktet snakket veldig forståelig engelsk, brukte flere og flere slangord. Dette eksemplifiserer hvordan ungdommene bruker språket sitt bevisst og situasjonelt. I sosiale situasjoner der mine informanter møtte fargede venner, la de gjerne på litt aksent, som for å demonstrere sosial aksept ved at de tar i bruk “deres” språkkoder. Dette innebar å bruke flere ord som “representerte” de andres identitet, enn de vanligvis brukte da de snakket seg i mellom. Man kan si at språket slik blir et identitetsverktøy. Gjellum (2010) gjorde i sin studie av innvandrerungdommer i Oslo tilsvarende erfaringer og viser til Mesthrie som hevder at språket har en funksjon når det kommer til sosial identifikasjon, for gjennom våre språkvalg forteller vi noe om hvilke grupperinger vi ønsker tilhørighet til og hvilke vi tar avstand fra (Mesthrie 2006: 61). Ved at de bruker etnisiteten situasjonelt, signaliserte guttene at dette er et aspekt ved deres identitet som kan lekes med og testes ut og ikke nødvendigvis er essensielt ved dem. Ungdommen bruker på mange måter de rekvisittene de har fått utdelt til å spille sosiale spill. (Gjellum: 85). Når jeg påpeker observasjonene mine overfor noen av mine informanter ved en senere anledning, ler Julia og sier; “Haha, You are right. Sometimes when the coloured people are around, then I start speaking like a gangster, like a coloured. I don’t know why I do it, but I like that”. Rob kjenner seg også igjen. Han ler og prøver å komme med en forklaring; “It’s just that, when we socialise with coloureds, black, whatever. It’s more like a mixed kind of culture. There’s a lot of different influences. I think that’s great”.

5 Black Rights - White Fears. Når identitet blir politikk

"For a black newly educated to get a job, a white must step aside"

På vei til biblioteket passerte jeg alltid oppslagstavla hvor studentene fikk henge opp plakater om up-coming events og aktiviteter. Jeg hadde for vane å stoppe opp ved tavla, for å se om det var noe spennende som skjedde de nærmeste dagene. Og en dag hang det en plakat av usedvanlig interesse. "Black rights, white fears : Living in the New South Africa" sto det på plakaten. Endelig, tenkte jeg, endelig tar noen initiativ til å prate om dette – og denne gangen er det ikke meg. Jeg møtte naturlig nok opp, vel uvitende om hva som ventet meg. Overraskende nok var det ganske mange oppmøtte, selv om gjennomsnittsalderen var lagt høyere enn studentenes. Med andre ord var det få studenter tilstedet, men enda flere ansatte og andre interesserte. Idéen om møtet oppstod hjemme hos en student, da mora spurte hvordan "situasjonen" egentlig var på UCT. Og denne samtalen mellom en mor, og ei 23 år gammel svart jente, skulle nå altså få betydning for lang flere enn dem selv. I dette rommet, helt øverst på Campus, tok de initiativ til å la folk – hvite og svarte – få snakke ut om tanker fra hjertet, og det var lett å kjenne at stemningen var spent. Slike samtaler foregår som regel i egne, små grupper – blant mennesker en kjenner og stoler på. Det har i det hele tatt vært lite fokus på samtale på tvers av grensene – en tendens de to kvinnene nå ønsket å gjøre noe med. Det er denne svarte jenta som starter, og hun innleder med hvordan politikk aldri vil kunne pleie alle sår. Det er tydelig å se at hun er nervøs når hun forteller hvordan politikerne vil tvinge henne til å tilgi, bare for at ikke hvite skal føle skam i det nye Sør-Afrika. Den første hvite gutten som tar ordet har palestinskjerf rundt halsen og fremstår som en radikal ungdom. Han innrømmer tidlig at han har kjent på frykten. "For a black newly educated to get a job, a white must step aside", sier han. "That's why a lot of people choose to emigrate". Så langt sitter gruppen av mennesker rolig og lytter. Det er enda en litt smånervøs stemning i rommet, men dette er saker de alle har hørt før. Så skjer det noe. Den hvite gutten innrømmer at han ikke tror på 100% integrering. Høgt kommer han med en metafor som skal få hele salen til å gispe, og en av de svarte i rommet til å tenke at han vil drepe; "you don't see lions and giraffes naturally chilling together". Han vil så sårt bli

forstått, men i stedet blir han møtt av buing og latter – han er tross alt omringet at tilsynelatende liberale mennesker. Han får hånda til kjæresten når han setter seg ned. Jeg spør gutten etterpå hva som fikk han til å si det, og han svarer; - Jeg har vokst opp i det nye Sør-Afrika, jeg har lært å være tolerant. Det er jeg takknemlig for. Jeg visste lite om apartheid da jeg var liten, og er glad foreldrene mine aldri fortalte meg om det. Da jeg lærte hva apartheid var, syntes jeg det var latterlig. Etterhvert ble jeg mer oppmerksom på landet mitt. Moren min mistet jobben, de ville ha en svart person i stillingen. Hun var mange måneder uten jobb, selv om hun var kvalifisert. Hun søkte på flere jobber og fikk jobb til slutt. For faren min var det annerledes. Han jobbet i et selskap hvor det ble gjort tydelig at han ikke var velkommen. Det var et stort finansielt problem for hele familien og tøft for alle. Vi frykter virkelig for jobbene, og det er en ganske dyp, personlig frykt. Hva vil skje hvis jeg ikke kan brødfø barna mine? Jeg forsår ikke helt konseptet med “black rights”?, hvorfor heter det ikke heller “human rights”? Jeg tror ikke det er så lett som folk vil ha det til. Jeg liker å tenke på meg selv som radikal, men når jeg tenker meg om, så er det ikke sant at jeg ikke er bekymret. Jeg er det.”

Rase og hudfargens betydning for muligheter og begrensninger, var sentrale elementer i samtalen denne ettermiddag. Temaene som denne gruppen tok til orde for, er temaer som preger alle ungdommers skjebne i Sør-Afrika, og er derfor et viktig bidrag i denne avhandlingen. Gruppen som møttes på UCT denne sene ettermiddagen fortsatte å arrangere møter i det private rom for folk som ønsket å prate sammen – på tvers av hudfarge. Mye av mitt datamateriale har derfor utgangspunkt i disse møtene og diskursene. I dette kapittelet har jeg valgt å samle de hvites frykt, uttrykt i dette forumet (men også under egne intervjuer og andre samtaler), under tre hovedpunkter; Affirmative action, Julius Malema og kriminalitet. Dette er trussler som mine informanter deler, og som derfor kan fremstå som både samlende og forsterkende for de engelskspråklige hvite, som skaper en felles identitet rundt det å føle seg truet. Temaene jeg skisserer opp i kapittel kan også ses på som overordnede temaer i det sørafrikanske samfunnet, og viser til måten disse ble forstått av mine informanter.

Affirmative action

I et forsøk på å jevne ut ulikhetene mellom svarte og hvite, rike og fattige, har regjeringen innført affirmative action og Employment Equity Act - programfestede tiltak som skal hjelpe tidligere undertrykte inn i arbeids- og utdanningsinstitusjoner. Tiltaket er en del av et program som søker å jobbe eksplisitt mot ulikheter mellom rase, kjønn og andre variabler, og kvoteringsystemets hensikt er å hindre overrepresentasjon av tidligere privilegerte i høge posisjoner. Affirmative action har vært i bruk i det offentlige siden 1999, samtidig som regjeringen har lagt press på det private næringslivet for å følge opp programmet. I praksis betyr kvoteringen at det vil være vanskeligere for en hvit å få seg jobb, eller å komme inn på et "vanskelig studieprogram", noe som har ført til at praksisen er et omdebattert og for mange sårt tema. Er det rettferdig at svarte går foran hvite i køen, og hvor lenge skal man egentlig kvotere? Har ikke svarte og hvite i dag lik rett til utdanning og dermed samme utgangspunkt? Det har blant annet blitt hevdet at kvoteringen kommer ikke-hvite (eller kvinner) som allerede innehar en middelklasseposisjon til gode, istedenfor å fremme de aller fattigste som trenger det mest;

"My sister is 19. She desperately wants to study medicine, but didn't get accepted. She was head girl of the school, played high level hockey, top student as well. But because of the quotas they have to take so and so many coloured and black people. That's fine. What annoys me, and what's wrong, is if a black guy gets in - and he's really not disadvantaged. He could live in a more expensive house, parents got more money, but because he's black he gets in and he gets the advantage. If you really are disadvantaged, and live in a shack in the township and you really want to study, then I'm all for it. Then that's fair, because there has been disadvantage by apartheid. But you shouldn't get that advantage just for the colour, if you really aren't disadvantaged". (Paul, 24)

Paul får støtte av Rachel;

"Our generation now has had the same education since 1994, everyone is included in the same education program. Some people have less resources, ja, but it's been like that forever. And there's a language barrier, I understand that, but to say that a white person, for instance, needs 95 to 100% to get into medicine, and a black person needs 65-70% - that's a huge difference". (Rachel, 23)

"It feels like apartheid for us"

Det faktum at affirmative action stort sett oppfattes som et raseintegreringsprogram, og ikke som et klasseutjevningsprogram, har mange implikasjoner. Mange hvite mennesker i Sør-Afrika mener at programmene har mislykkes, eller ikke lenger er nødvendige, og stiller seg derfor skeptisk til kvoteringssystemet slik det fungerer i dag. Også mange fargede har gitt uttrykk for at de under apartheid ikke var "hvite nok" og nå ikke er "svarte nok". I stedet for å sikre lik behandling, forbindes systemet i dag alt for ofte med offer og overgriper, enn dikotomien privilegert versus underprivilegert. Flere av mine informanter anklager ANC for "omvendt rasisme", som går ut over hvite og fargede. "It feels like apartheid for us", sier Julia, og får støtte av Paul. Han mener at Sandile for eksempel er en svart person som ikke burde kvoteres inn. "Sandile is a black person who isn't really disadvantaged. He lived down the road for me in Pineland, went to a good school. I think his parents got decent jobs, he never had to think about committing crime. So he's a black who doesn't deserve the whole affirmative action thing, you know". Som sitatene gir uttrykk for, føler mange at systemet føler til ytterligere diskriminering, av dem som tidligere dro nytte av privilegier. Disse hevder at Sør-Afrika i stedet bør gå mot en fremtid som er fri fra de rasistiske kategoriseringene opprettet under apartheid, og heller bruker andre målinger for hvem som fortjener fortrinn, heller enn å bruke rase og kjønn. Men selv om ungdommen mener at politikken har mislykkes, synes de likevel at den er nødvendig. Min oppfatning er at de aller fleste hvite innser nødvendigheten av å rette opp skjev fordeling av skole- og arbeidsplasser, etter mange år med hvit dominans;

"We need to empower them. We need to get some black doctors, we need to get them up there. Some people in the rural townships, and the squatter camps, they don't have the best schools. We need to also take them into a consideration, and I understand that. But it's also unfair towards us. Because if I'm working my ass off, and I get 98% or a 100% in my matric year, and I so badly wanna be a doctor, and then a black person gets in over me with 65 - then I'm gonna be bloody pissed off". (Julia ,23)

De fleste av mine informanter har en følelse av at politikken belønner middelmådighet, mens den samtidig står i fare for å kvele karrieren til talentfulle, unge, hvite individer. Rachel

forklarer meg hvordan det var først på universitetet at hun begynte irriterte seg over kvoteringen, som hun mener er veldig ødeleggende for mange hvite; "Before varsity I never used to be upset about BEE or anything like that, but there are people in my class that really do not deserve to be there (...) I'm not angry at them, I'm angry at the system. Because now I'm like helping someone, when I should be basically focusing on my studies". Rob tror affirmative action bare har ført til at hvite ungdommer føler at de må jobbe enda hardere enn ikke-hvite. "A lot of (non white) people now are just cruising through school". Han tror at det at hvite må jobbe hardere på skolen, kan bli et problem når de senere skal møtes i arbeidslivet. Han mener at det også er nedverdiggende og flaut for svarte mennesker, eller kvinner, å finne ut at de er gitt en posisjon kun på bakgrunn av affirmative action, og ikke fordi de faktisk fortjener å være der;

"It's not right to put people in positions of power, because of their colour, when they actually aren't able to do that. I work a lot in my community with Neighborhood Watch, so I work a lot with the police in my area. A lot of the white policemen who are really dedicated policemen, they struggle to get promoted because of their colour. You get people of colour, black and coloured, in higher positions, when they actually aren't qualified enough to do the job. But they are there because of their colour. And a white person who is doing a much better job and is much more passionate about his job, can't get that. Then the white policeman gets demotivated and actually doesn't wanna do it. And he ends up actually quitting the police and go do private security work in Iraq, or who knows what. That's a sad thing about Affirmative Action". (Paul, 24)

"I was never a racist"

"The university has to pass a certain amount of races per year, so some people just end up being pushed through. Except for the white people. And it's really unfair for people that have never experienced apartheid. I don't understand why I'm getting punished. Even though I know the history, I was never a racist. I'm getting punished for something I've never been a part of. But at the same time I understand why it's necessary". (Rachel, 23)

Mens ungdommene prøver å forstå hvorfor affirmative action er nødvendig, demonstrerer de i samtalene over samtidig en avstand til apartheid, og gir uttrykk for at de mener landet snart

må bevege seg videre. Mine informanter startet alle på skolen i årene da de store endringene i landet begynte, og føler at de på mange måter har blitt offer for noe de selv ikke har skyld i. Det er ikke uvanlig i det liberale engelskspråklige miljøet å høre folk si at de aldri har "utnyttet" eller "fornærmet" en svart person, at "mine foreldre kom hit fra Italia for 30 år siden", eller "mine foreldre var ikke for apartheid" og så videre. Uavhengig av sannheten i slike utsagn, kan slike formuleringer fungere som strategier for å distansere seg, slik at hvite mennesker ikke trenger å ta stilling til hvilke måter de er delaktige i et rasistisk system. Audrey Thompson (1998), som har forsket på hvithet, er en av mange som påpeker at det er problematisk at hvite mennesker tenker at de på en eller annen måte kan stå *utenfor* alle mulige rasistiske tilfeller, og hevder at "There is no such thing as racial innocence; there is only racial responsibility or irresponsibility" (Thompson: 542). Steyn oppsummerer slike meninger i det hun kaller "this shouldn't be happening to a white", og sier at disse menneskene opplever en omvendt apartheid og føler seg som offer som den nye staten er "ute etter å ta". Mange afrikandere føler ifølge Steyn at de ikke er velkomne i deres eget land (Steyn 2001: 153-155) og at disse som hadde tillit til "sin" regjering før 1994, nå er i en situasjon hvor de ikke kan stole på den nye regjeringen i det hele tatt.

" It's all about upbringing "

En av mine informanter som har et annet syn på affirmative action er Daniel. Daniel er kjæresten til Julia, og mens jeg sitter og prater med jentene kommer Daniel innom for å si hei. Han overhører jentene fortelle meg at de føler seg urettferdig behandlet av affirmative action. "I was born when apartheid ended. I literally had nothing to do with it", sier Rachel. Daniel klarer ikke la være å blande seg, og det er tydelig at han har mange meninger om temaet; "Rac, you went to school at Westerford and Hersal! People the same age as you walk to the toilet for twenty minutes, they study under candle light! Even though their marks maybe ain't as good as yours, the fact that they got through matric and didn't do drugs, and didn't fuck up, means that they are so much stronger, they have so much more character than you will ever have". Daniel er rasende og skriker til jentene, før han vender seg mot meg og sier; "You know, white liberals, especially English white people, if blacks aren't at their door begging, life is fine. If they're at the door begging, fucking life is shit - crime at our doorstep - they live in oblivion! Why? Because they feel that they weren't part of apartheid. They didn't actively provote apartheid, but they didn't necessarily go against apartheid". Daniel mener at

særbehandling av de svarte er en rettsmessig kompensasjon for det de har blitt usatt for tidligere, og at kvotering er strengt nødvendig for å rette opp urettferdighetene fra apartheidtida. Daniel forklarer meg på et annet tidspunkt at han blir utrolig oppgitt når han hører folk si at de var barn under apartheid, at de aldri støttet apartheid og ikke skjønner hvorfor de skal "straffes" gjennom affirmative action. Jentene forsøker å si at de har lov til å ha egne meninger, og at ikke alle trenger å mene det samme som ham. Daniel på sin side prøver å fortelle meg at jeg snakker med feil personer – at jeg snakker med jenter som ikke har peiling på politikk.

Av alle mine informanter er Daniel den eneste som mener at affirmative action er riktig måte å sikre kompetanseutvikling hos tidligere underprivilegerte grupper, og at det ikke er en åpenlys diskriminering av en gruppe mennesker. Til gjengjeld er det vanskelig å skille mellom hva som er Daniels ord, og hva som er hans mors. Daniels mor var aktiv apartheidmotstander, hun kjempet for demokratiet og satt i fengsel for sitt engasjement. Daniel har vokst opp sammen med moren og hans tvillingsøster i et enkelt hjem i Kenilworth, og jeg merket tidlig at hadde har en innsikt – en forståelse omkring det unge demokratiet som ingen andre av mine informanter hadde. Jeg fikk tidlig vite at Daniels mor var tidligere ANC-aktivist, men i løpet av det halve året jeg tilbrakte sammen med Daniel hørte jeg ham likevel aldri snakke om politikk sammen med noen, bortsett fra denne kvelden. Jeg fikk i ettertid høre at krangelen hadde fortsatt hele natta, og at Daniel hadde endt opp med å sove på sofaen. Det var tydelig at de to, som hadde vært kjærester i over to år, aldri hadde diskutert politikk. Jeg påpekte dette for ham under et intervju senere og lurer på hvorfor et så politisk talent som ham, velger å holde munn. "I don't talk about politics", svarte han da, helt uten å nøle. "It's all about upbringing. I know this, because of my mom". - Selv om mine venner ikke har denne forståelsen, er de fortsatt veldig bra folk. Men de er vokst opp med foreldre som har lært dem annet. Han sa at han sånn sett kanskje er en av de verste i Sør-Afrika i dag, fordi han forstår – men ikke gjør noe med det. Det mange hvite ikke skjønner, ifølge Daniel, er at forandring må tvinges fram. At svarte må se håp. Daniel mener mange hvite ikke forstår viktigheten av oppvekstvilkår og oppdragelse. Derfor er affirmative action nødvendig, helt til utdanningssystemet jevner det hele ut;

"Of course you can say affirmative action is unfair. But life is unfair. I'm benefited in a sense, because white people have connections. Black people don't have the connections. They

dont have that ability. You gotta accept that it's necessary. People just don't like rejections. They get rejected twice and they leave for England. After four years of study, two rejections are nothing. And they go to England to work in a bar".

Selv om Daniel synes at affirmative action er absolutt nødvendig, mener han også at det bør settes et tidsperspektiv på kvoteringsystemet. Så lenge affirmative action finnes, vil Sør-Afrika alltid være delt av rase, og hvite mennesker vil alltid tro at svarte får jobben foran dem på grunn av kvotering, mener han. Flere svarte mennesker jeg snakket med kunne bekrefte disse følelsene. En av mine svarte venner, som studerte til å bli advokat, uttrykte det slik; "I know I will be undermined for the next 50 years till I retire. If I make a mistake, I am black, and female. If I get a job, it's because of the government. People are suffering because of affirmative action."

Julius Malema

Det var påskeferie og jeg var ute på tur da det tikket inn en melding på mobiltelefonen min. Eugène Terre'Blanche var drept, på sin egen gård utenfor Johannesburg. Terre'Blanche var en boer-afrikander, bonde og høyrextremist, kjent for å være leder, og en av grunnleggerne til organisasjonen Afrikaner Weerstandsbeweging (AWB), som kjempet for en egen Afrikanderstat separat fra Sør-Afrika. Bakgrunnen for drapet, skal ha vært en krangel om lønn, med to svarte arbeidere. Terre'Blanche var ikke spesielt godt likt, ettersom han hadde gjort det meste for å ødelegge demokratiseringsprosessen i landet på begynnelsen av 1990-tallet. I tillegg ble Terre'Blanche i 2001 dømt til fem års fengsel for mordforsøk på en svart sikkerhetsvakt i 1996. Drapet på ham vekke derfor sterke følelser over hele landet, ikke minst fordi en intens og kontroversiell diskusjon allerede hadde foregått i sørafrikanske medier; lederen for ANC Youth League, Julius Malema, hadde nemlig skapt stor debatt nylig ved å synge den gamle apartheidlåta "Kill the Boere", som kan oversettes til "skyt bonden", eller "skyt afrikanderen". Domstolen slo raskt fast at Malemas synging var hets mot folkegruppen, og Terre'Blanches partikamerater i AWB la umiddelbart skylden for drapet på den unge og kontroversielle lederen. Jeg husker dette som en av de første hendelsene der mine informanter ga uttrykk for usikkerhet. Tidligere hadde de ikke snakket noe særlig om verken nyhetsbildet eller de mange drapene begått på hvite afrikaanske bønder i landet. Heller ikke i dette tilfellet snakket de noe særlig om det som hadde skjedd, og da jeg spurte dem, kunne de lett feie det bort med en unnskyldning om at Terre'Blanche uansett var

ekstremist, og at det ikke fantes mange som ham igjen. Likevel merket jeg at overskriftene utløste usikkerhet hos flere av mine informanter. "It's a big feeling among everyone that it can go either way. We can either become a perfect democracy, or we can become Zimbabwe". I dette utsagnet, fra Rob, ligger det mye usikkerhet. Mye håp, men også mye frykt.

"As a white South African you constantly worry"

Selv om ungdommene alltid pøste på med fine ord og hele tiden fortalte meg hvor høgt de elsket byen sin, merket jeg at jeg ofte fikk mer usikre svar når det gjaldt framtiden i landet, under intervjuene mine. Jeg spurte tre av mine informanter, en dag vi satt hjemme og slappet av med et glass vin, om hvordan de ser fremtida i Sør-Afrika. "Very bad. Death", sier Nicky. Hun ser på meg og smiler. De andre to ler, det er tydelig at hun sier det mest på spøk, og litt på alvor. "Let me put it this way; I'm finishing my degree and getting out of here. If the government doesn't change, I won't stay. I'd like to stay, but the way that it's going, I don't want to. I mean, I'd be sad to leave, but for me the big thing is safety. Crime is my biggest fear. Nicky får støtte av Chris; "I'd probably go overseas because my paper is european based (...) I'd love to start my own thing here, but not the way it's going here. Many people say the minute Mandela dies, the white South Africa will be killed. It's not getting better with the government we have now". "I don't think so. I think we will be fine...", kommer det litt tenkende fra Katie. Mine data viser at begge disse tankene er veldig typiske svar på spørsmål om Sør-Afrikas framtid. Denne usikkerheten, den skremmende faktoren at landets største samlende symbol Nelson Mandela snart ikke vil være der lenger og uvissheten om hva som da kommer til å skje, er i alles tanker;

"My biggest fear is that Julius Malema gets his way. That all white people get kicked out of the country, like in Zimbabwe. I can't imagine it happening, but as a white South African you constantly worry. I wasn't part of apartheid. I was born in 1987, had nothing to do with it. But because I'm a white South African I have to bear it. There's affirmative action for me not to get an opportunity". (Nicky, 23)

Heller ikke Chris har særlig mye til overs for Malema; "I really have a problem with how he speaks. His swearing. He speaks as if he represents all black people. Why don't people just

tell him to shut up"? Selv om Katie understreker at hun ser positivt på framtida, er hun også enig med de to vennene sine;

"I'm very positive, it's my country and I wouldn't like to live anywhere else. But it's scary. Julius Malema is scary. He's 28 years or whatever, and he's so stupid. And the black youth of this country are all listening to him and believes everything he says is right. When he kicked that BBC journalist out of the press conferance, I was so embarrassed²⁰. You know, a journalist can ask any question he wants, we have freedom of speech. It's not apartheid again. Malema would like a reversed apartheid. He would like to control all the whites and tell us what to do. He would love apartheid again".

"That's my biggest fear. That apartheid will reverse itself. That we get a lead group of people that can't get over it, hate white people and influence the mindset of their followers against white people. And you get what has happened in other African countries. And you get people starving. It's just a nightmare". (Julia, 23)

De aller fleste av mine informanter uttrykker en enorm mistillit til regjeringen. Rob mener at regjeringen i det siste har vist tendenser til å bli mer ekstrem, og når det oppstår problemer, skyldes det på svarte - og på korrupsjon, mener han. Korrupsjon blant regjeringsmedlemmer og andre i viktige og høge posisjoner, er en type kriminalitet som har fått mye medieoppmerksomhet. I årene etter apartheid har det flere ganger blitt avslørt maktmisbruk og bestikkelser av personer i høge stillinger. Spesielt opptatt er ungdommen av statsledernes mange biler, pengebruk og materielle goder. Jeg merker meg at denne type korrupsjonen av de hvite alltid blir sett i sammenheng med afrikaniseringen av Sør-Afrika, og at det blir gjerne trukket paralleller til andre afrikanske land med stor korrupsjon. Rob innrømmer at han ikke følger så mye med på politikk, men at han likevel er skeptisk;

"I'm not thrilled with the situation. I don't watch politics a lot, but I feel nervous about it. I can't really justify my arguments, but you hear things, you know, on the radio, in the papers. I think Western Cape is fine, but other provinces looks like they are poorly run. I just question it. Like, how can you have a president that's got a court case against him, accused for rape? You know, that's really bizarre to me. But then he seems pretty standard, he's a

regular person - his family and Zuma. They have their issues and problems and get through it. I feel a lot more comfortable about Zuma, than I ever did with Mbeki. But I worry about it a lot. But I still think things are becoming more fair. There are more wealthy black families, middle class families. And still white people have access to work. So I'm optimistic about it. I don't think there will be any civil war between any racial groups, culture groups and ethnic groups or whatever. I think it's really important to keep a democratic system, that's the only way we can make it work". (Rob, 24)

"There will always be reasons for white people to wanna leave"

Mange av mine informanter sier at de forstår at folk forlater landet, selv om de aldri kunne tenke seg å reise selv. "There will always be reasons for white people to wanna leave", påpeker Rob. Men selv elsker han Sør-Afrika og kunne ikke tenke seg å bo noe annet sted.

"You know, so many people have left, emigrated to Australia, England, The States. It's got much to do with them not relying on the government, not feeling safe, not wanting to raise their kids in this environment. Government is corrupt and divided, and I think people will always remind sceptical. I am sceptical, but to a less degree. I don't wanna emigrate. South Africa is awesome. We have everything everyone else have in the world. But sometimes I feel that things are going backwards, thats when people start worrying".

Rob vet at også foreldrene hans liker å bo i Sør-Afrika, og heller ikke ønsker å forlate landet. Han legger til at det kan hende at det også er fordi de føler seg for gamle til å flytte. Han vet at foreldrene er ærlige når de sier de ikke visste hva som foregikk under apartheid. "They are just not politically involved at all". - Det kan hende at de inni hodet sitt tenker at de er bedre og flinkere enn de svarte, på en måte, men det er bare fordi det er hva de har lært. It's all about uprising, understreker han. Men selv om Rob synes at Sør-Afrika er det beste landet i verden, er det mye han skulle ønske var bedre. Det største problemet, mener han er kriminaliteten. Når det kommer til andre sosiale forhold så er det allerede under forandring, mener han; "Educated, black, dedicated people with own ideas, give hope to the future". Men å oppnå full rettferdighet tror han vil bli vanskelig - hvite mennesker er tross alt mer utdannet. Han legger til at en likevel kan se positive forskjeller på skoler som Westerford. Da han gikk der var skolen stort sett full av hvite elever, og en og annen farget. I

dag er det flere og flere fargede og svarte - som får akkurat den samme utdanningen som de hvite, påpeker han.

Kriminalitet

Et tema det altså snakkes mye om, både i privat og offentlig sfære, og som kan ses i sammenheng med den store mistilliten til regjeringen, er den høge kriminaliteten i landet. Kriminaliteten i Sør-Afrika har lenge vært kjent for å være spesielt høy, og mange av mine informanter mener at den bare blir verre.

"We like in a fucked up country, but it's an awesome fucked up country"

Vi sitter i hagen og griller, når noen plutselig begynner å snakke om kriminalitet. Plutselig har alle en fortelling, en erfaring, en lignende historie. "The police is sooo shit!" kommer det fra noen, andre prøver å si at politiet faktisk prøver, og at noen av dem faktisk er ganske flinke; "But it's true. I know a poor family, they got stabbed and robbed twice in two years. They just packed up and went straight to Australia. They'd had enough of it". Paul snur seg mot meg for å forklare; "That's a major problem we have in this country. People being in poverty, not having houses, not having jobs - they need to survive, and they turn into crime. That's sad. I think crime is the biggest problem of this country, without a doubt. We constantly live in the fear of crime". Den voldelige kriminaliteten er absolutt noe som opptar mine informanter, og ungdommene er flinke til å ta vare på hverandre som følge av den. Ungdommene er flinke til å plukke opp venner på vei til sosiale sammenkomster, og det ses på som helt naturlig å kjøre omveier for å sørge for at alle kommer seg trygt hjem når kvelden er over. Alle "vet" at det ikke er forsvarlig å være ute alene etter at det har blitt mørkt, og sover gjerne over hos hverandre hvis noen er hjemme alene. Jeg fikk hele tiden beskjed om at dersom noe skulle skje meg etter at det var blitt mørk, og jeg var alene, så måtte jeg ringe – så skulle noen komme å hente meg. Men jeg skulle helst unngå å kjøre bil alene etter at sola var gått ned. Jeg fikk ørene fulle av historier om innbrudd og overfall.

Mine informanter legger ikke skjul på at det er stor misnøye med regjeringens tiltak for å bekjempe kriminaliteten.

Likevel mener Daniel at det ikke er så ille som mange hvite vil ha det til, og han legger ikke skjul på at han ikke har noe til overs for dem som velger å reise fra landet. "Yes, there is crime. I hate it when people say there it's so much crime they want to leave. Leave! There is crime everywhere. Rob went to Amsterdam and got robbed on the first night there. It happens. Yes, and it happens more here. But that's life". Daniel synes i grunnen at det er flott å bo i land med konflikter. Han forstår at det høres merkelig ut, men han er glad for at han slipper å bo i et land hvor man våkner opp til nyheter om hvor mange egg noen har spist, eller at folk har tatt livet sitt – fordi livet er for perfekt; "We live in a fucked up country, but it's an awesome fucked up country." "We have friendly people, amazing scenery. There is a strong sense of community. We come from a fucked up past. There is crime, poverty, but at the same time, it's a beautiful country with dynamics. I appreciate living in this awesome house, because people are living in the shacks". Daniel mener at det ikke er kriminaliteten som er Sør-Afrikas største utfordring, men ulikhetene; "If there wasn't inequality, there wouldn't be any crime". Han vet at dette er en utfordring som det ikke er lett å forandre, og at det kommer til å ta generasjoner; "We are a new democracy. We are going through that stage where government is a bit corrupt, people that didn't have that kind of power suddenly searched into it and don't know what to do with it. Once all that nonsense is figured out, it all comes from education as a main thing, I see it only changing in 50 to 100 years". Daniel tror mange hvite ikke tenker over hvor intellektuelle mange svarte er. Når folk hører svarte snakke på radioen, med en afrikansk aksent, så tenker de ikke over at dette faktisk ikke er deres morsmål – men kanskje deres tredje, eller fjerde språk. Daniel forteller at moren hans blir like sint som andre hvite når det avsløres korrupsjon; "She is very passionate about it". - Hun har kjempet for dette demokratiet, sittet i fengsel. Jeg er bare lat, lever et luksuriøst liv, uten å gjøre så mye. Han understreker likevel at hvite mennesker spiller en stor rolle i landet. "White people play a huge part, either they like it or not. Because we are a capitalist country. White people run the economy. I hate people that leave." Han forstår likevel at noen ønsker å reise hvis de ønsker seg et bedre liv.

6 Avslutning

Denne oppgaven har hatt til hensikt å rette oppmerksomhet rundt hvithet og identitet i Sør-Afrika. Jeg har forsøkt å redegjøre for dette enorme, komplekse systemet av krefter, som har jobbet sammen for å skape "hvite" mennesker og deretter skille dem fra ikke-hvite mennesker. Mine data viser at den sosiale konstruksjonen av hvithet ikke reproduseres i en spesiell retning eller er enhetlig. Istedet kommer hvithet til uttrykk og er i stadig endring, gjennom ulike sosiale, kulturell, økonomiske og politiske arena. Av disse har jeg kun berørt noen få arenaer der hvithet konstrueres og rekonstrueres i dag.

I kapittel 4 argumenterer jeg for at både fysiske grener, språk og aktiviteter som oppfattes som "hvite", så vel som stereotypier og bilder av "de andre", er med på å opprettholde grenser mellom de engelskspråklige hvite - og andre grupper i Sør-Afrika. Ved en vedvarende tilgang til god utdanning og symbolske "goder" som reiser og hushjelper, opprettholder de hvite ungdommene sin distanse til ikke-hvite. Mine data viser hvordan ungdommenes stereotype forestillinger om hverandre fortsatt er sterkt preget av hvordan sørafrikanere ble kategorisert og klassifisert under apartheid. I Sør-Afrika har det å være "tjener" historisk sett vært regnet for å være et typisk trekk ved svarte, og til tross for de siste tiårenes transformasjoner, forbinder mange i Sør-Afrika fortsatt hvite med funksjonen som herre, eller mer hverdagslig; sjef. Flere av mine informanter påpeker for eksempel hvordan hvite spiller en viktig økonomisk rolle i landet. En annen holdt på å få hakeslep da han for første gang landet i Europa og oppdaget at det var hvite mennesker som vasket toalettene på flyplassen. For de fleste sørafrikanere er slike arbeidsoppgaver fortsatt forbundet med ikke-hvithet, og for mange hvite er dovasking - også privat - en utenkelig arbeidsoppgave, som aller helst er forbeholdt hushjelpen. Berge (1991) beskriver hvordan "baaskap" representerer noe karakteristisk ved hvitheten og hvordan ingen hvite ville nedverdige seg selv til å ta en jobb som tjener. (Men også omvendt, hvordan hvitheten danner et sentralt element i herregjeringen). Men der Berge beskriver et flertall hvor det nærmest er utenkelig med en likestilling der både hvite og svarte tjener for herrskap av begge raser, har mine data vist en betydelig forskjell. Ettersom Sør-Afrika i dag har flere mektige svarte ledere, ser ungdommene ikke for seg en framtid uten dem. Så lenge svarte gjør en "god jobb", oppfører seg "riktig" og sivilisert i hvit målestokk, og ikke fratar de hvite sine egne sjefsposisjoner.

Derimot viser mine data at det fortsatt er uaktuelt for de fleste hvite å ta på seg "tjenerposisjoner" og at mange fram til i dag har foretrukket å emigrere til land hvor deres arbeidskarriere ikke møter utfordringer i form av for eksempel affirmative action.

Tilskrivning og selvtilskrivning av identitet

Som vi har sett er sosial identitet en kontinuerlig spill mellom mennesket og "de andre". Som sosiale personer i vi også nødt til å forholde oss til hvordan folk kategoriserer oss. Det er i dynamikken mellom disse tilskrivings- og selvtilskrivingsprosessene at sosiale identiteter oppstår. Mens hvithet, som viktigste identitetsmarkør, tidligere var utilgjengelig for andre, er den nå på mange måter tilgjengelig for flere. Ved å belyse hvordan hvithet også kan tilskrives ikke-hvite, som i eksempelet med Sandile (the coconut), ønsket jeg å illustrere hvordan hvithet skaper en verden der ikke-hvite ser to valg; enten å "bli hvit" og oppnå sosiale og økonomiske fordeler, eller å forbli ikke-helt-hvit, med den samme sosiale posisjon som tidligere, og de dystre økonomiske utsiktene det innebærer. Fordi de som "krysser grensene" og går på "hvite" skoler i forstedene har lett for å tilpasse seg det "hvite systemet", har de lett for å samtidig miste sin "township-identitet" eller "svarthet". Mange svarte ungdommer jeg snakket med på UCT kunne for eksempel fortelle at det var blitt vanskeligere å reise tilbake til familien i townshipsen, ettersom deres væremåte og språk hadde en tendens til å knytte seg til hvite normer og verdier.

I stedet for å finne en gruppe med klar etnisk bevissthet og en distinkt kultur, møtte jeg mennesker som var like forvirret som meg selv over hva deres identitet var for noe. En grunnleggende oppfatning, blant menneskene jeg møtte i Cape Town, var at "de" ofte var annerledes enn "dem". Gjennom observasjoner og samtaler ga mine informanter gjentatte ganger uttrykk for distanse både overfor majoriteten av ikke-hvite, men også til staten som noen som ikke representerte "dem". Der mange har påpekt at afrikanderne gjennomgår en eksistensiell identitetskrise i post-apartheid sammenheng, har jeg gjennom denne oppgaven forsøkt å vise at de engelskspråklige står overfor en slags post-kolonial identitetskrise. Mange som tidligere har lagt vekt på europeiske opphav, kanskje hatt to statsborgerskap, står i en posisjon hvor de ikke lenger har et andre hjemland å vende "hjem" til.

På grunn av en vag oppfattelse av hva det innebar å være hvit, engelskspråklig sørafrikaner, brukte mine informanter å understreke samhold blant annet gjennom å vektlegge tilhørigheten

til Sør-Afrika. I kapittel 3 beskriver de hvite ungdommene hvordan de føler at den hvite hudfargen ofte overskygger deres ønske om å bli forstått som en fullferdig afrikaner. I et forsøk på å heve seg over rasistiske identiteter og dra fokuset bort fra hvite privilegier, forsøker mine informanter å vektlegge sin kjærlighet for landet i sin sørafrikanske identitet. Istedenfor å vektlegge "hvit" eller "engelskspråklig", drømmer de om en identitet hvor det å være "sørafrikansk" overgår etniske og rasistiske grupperinger.

” I often am embarrassed and shy away from the fact that my father is British in the hope that I can prove that I am really African. I will say to people that I was born in South Africa, that my mother was born in South Africa and that my grandmother was born in South Africa. I will try and argue that I feel no affiliation towards a continent that I have barely touched, which is the truth, yet many people will simply not accept that my roots are African and that I am an African, purely because of the colour of my skin.”

I dette sitatet tar den ene informanten min et oppgjør med mennesker som prøver å forstå identiteten hennes mer enn henne selv. Hun legger ikke skjul på at hun lengter etter en nasjonal identitet og et samfunn der mennesker overskrider sine rasemessige eller religiøse overbevisninger, for å finne noe felles i noe. Og noe, er det hun anser for å være Sør-Afrika.

Er en felles identitet mulig?

Kanskje mer enn tidligere, ser vi at det finnes flere kriterier for gruppering og rang i det sørafrikanske samfunnet, og at etnisk, eller "rasemessig" gruppetilhørighet bare er ett av dem. Som i de fleste andre byer, er ikke samfunnsklasse nødvendigvis sammenfallende med etnisk tilhørighet eller hudfarge. Det finnes både fattige hvite og velstående svarte. Til tross for dette, har flere forskere påpekt utfordringer i forsøket på å begrunne en felles nasjonal identitet i Sør-Afrika, ettersom den ikke kan bygges på oppfatningen om felles opphavsmyster eller kulturarv. De ulike gruppene i Cape Town har svært varierende opprinnelse, og mange hvite har frem til nå vektlagt forbindelser med fjerne forfedre. Ivor Chipkin (2006) er en av dem som stiller spørsmål ved om det i det hele tatt er mulig å snakke om en sørafrikaner? Chipkin peker på hvordan ANC siden 1994 har fremmet en stat hvor det afrikanske nasjonalistiske prosjektet har vært viktigere. Kun den som kunne assosieres til det afrikanske "idealet"; afrikansk av afrikansk opprinnelse, ble assosiert med "ekte borgere" eller "ekte" afrikanere (Chipkin: 16-17). Forestillingen om at tidligere undertrykte grupper gjeninnfører

identiteter som har vært undertrykt av koloniherrerne er kjent som en nødvendighet, derimot kan det være problematisk når de tidligere koloniherrerne ikke har noen tidligere identitet å returnere til. I post-apartheid sammenheng har de hvite derfor blitt fanget mellom en rekke ulike identiteter og mye usikkerhet. Det er, ifølge Chipkin, denne usikkerheten som er kjernen til problemet, uavhengig av den politiske og juridiske statusen som sørafrikansk. Ettersom mine informanter ikke kan vise til en afrikansk blodslinje gjennom generasjoner, og mange heller ikke krever tilhørighet til det afrikanske, gis definisjonen av "African" en mening som igjen påvirker "South African" og derfor og hvithet. Anthea Garman (2011) mener at man ved å sette "hvit" og "afrikansk" i samme setning, tilfører spenning til den ujevne posisjonen og trekker oppmerksomheten både til det uunngåelige privilegiet "å være hvit", og det å være født i Afrika. For å oppnå afrikanskhet som hvit, mener Mbembe at hvite aktivt må engasjere seg i en identitet som undergraver konseptet som rase er bygget på (Mbembe 2001: 10). Steyn mener derimot at det er forpliktelse og tilhørighet til *landet* som vil sikre en stabil afrikansk identitet for hvite (Steyn 2001: 147), noe denne oppgaven har vist at mine informanter støtter opp under.

Det gjenstår altså å se, om en yngre generasjon sørafrikanere klarer å samles under en felles nasjonal identitet, bygget på positive visjoner om framtiden, og ikke på myter og nostalgi om fortiden. I et essay som Eriksen refererer til, argumenterer Sidney Mitz (1974) at innbyggerne i et land slett ikke trenger å ha "felles kultur" for å føle lojalitet til staten. Eriksen (1992) har selv vist at en felles nasjonal identitet ikke nødvendigvis står i konflikt til etnisk mangfold; men at den naturligvis *kan* gjøre det. "Problemen oppstår i første rekke når nasjonalismen blir et etnisk prosjekt og staten kommer til å bli identifisert med én etnisk (eller "rasemessig") gruppe" (Eriksen 1992: 14). Som han konkluderer, med hva angår de karibiske statene, må nok også Sør-Afrika vektlegge sivile rettigheter - snarere enn felles kultur, i sin nasjonsbygging, om konflikter mellom etniske eller "rasemessige" grupper skal unngås, og befolkningen samles om en "felles" identitet. I Sør-Afrikas tilfelle må en vektlegging av sivile rettigheter derimot også involvere en dekonstruksjon av hvite privilegium og en bevissthet rundt sin identitet som sørafrikansk. Oppgaven tydeliggjør at for å bryte ned rasisme, må fokuset ikke bare være på å bedre forholdene for svarte og deres rettigheter, men heller å bryte ned, og gjøre hvite bevisste på sine hvite privilegier.

En dekonstruksjon av hvithet i Sør-Afrika, om ikke absolutt, kan føre nasjonen - og folket - i mange ulike retninger. Hvithet kan opprettholdes ved aktivt vedlikehold av vestlige sentre og institusjoner, men dette er bare en mulig retning for fremtidig hvithet. En annen er, som vi har vært inne på, krav om hvit inkludering; å bli et folk av Afrika.

7 Epilog

Innledningsvis beskrev jeg hvordan mine informanter gledet seg til fotball-VM, fordi de skulle stå samlet som en nasjon og være stolte av sin identitet som Sør-Afrikaner. De fleste som fulgte mesterskapet med dette for øyet, kan være enige i at nasjonen glitret. I alle fall om øynene som så, var hvite. Men spørsmålene forblir fortsatt ubesvarte; hvor mye betydde disse klemmene på tvers av etniske grenser, utvekslet i ekstase? Disse fotografiene av tusenvis av svarte og hvite, kledde i Bafana Bafana-farger og med sørafrikanske flagg i ansiktet? Svarene er umulig å forutsi. Det som kan se ut som små naturlige detaljer for utenforstående, kan ha stor betydning sett fra et sørafrikansk ståpunkt. Mine data viser en enorm optimisme for det demokratiske Sør-Afrika, men bak optimismen ligger også en skremmende pessimisme og trykker. I mens står Sør-Afrika igjen med en kamp der svarte fortsatt kjemper mot det hvite.

Mitt inntrykk er at hvite sørafrikanere venter på at noe helt avgjørende skal skje - uten helt å vita hva. Det avgjørende spørsmålet blir hvor lenge disse kan vente, med å ta det egentlige oppgjøret med fortida og sine hvite privilegier. For sannheten, slik jeg ser den, er at transformasjonen så vidt har begynt, og den vil ikke være over før rase slutter å ha betydning i det sørafrikanske samfunnet. Før rase blir meningsløst. Før svarte mennesker ikke lenger har behov for å minne hvite på deres gitte privilegier, og før hvite ikke lenger har behov for å forsvare sin overlegne posisjon, fordi den ikke finnes. Kanskje er det nettopp dette som er utfordringen? Kanskje må sørafrikanere slutte å tenke på transformasjonen som noe som skal ta slutt? For hva skjer med et samfunn, den dagen folk slutter å belyse skjevheter? Eller den dagen mennesker slutter å føle tilhørighet?

8 Litteraturliste

Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism.* New York : Verso

Barth, Fredrik (red.) 1969. *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference.* Bergen - Oslo : Universitetsforlaget

Barth, Fredrik. 1990. "Assessing Anthropology: Past Perspectives, Future Directions" i *Assessing Developments in Anthropology.* R. Boroiisky (red.) Cambridge University Press

Barth, Fredrik. 1994. *Manifestasjon og Prosess.* Oslo : Universitetsforlaget

Berge, Trond. 1991. *Svart i hvitt. "Forkrampete" grenser mellom hvite og svarte i Sør-Afrika.* Oslo occasional papers in social anthropology, no.23. Oslo : Universitetet i Oslo

Besteman, Catherine Lowe. 2008. *Transforming Cape Town.* University of California Press Berkeley

Bonnett, Alastair. 2000. *White Identities. Historical and International Perspectives.* Essex : Pearson Education Limited

Bourdieu, Pierre og Wacquant, Luïc J.D. 1993. *Den kritiske ettertanke. Grunnlag for samfunnsanalyse.* Oslo : Det Norske Samlaget

Chipkin, Ivor. 2007. *Do South Africans Exist? Nationalism, Democracy and the Identity of 'The People'.* Johannesburg : Wits University Press

Clifford, James. 1994. "Diasporas" s. 302-338 i *Cultural Anthropology, Vol.9, No.3, Further Inflections: Toward Ethnographies of the Future.* August 1994

Crapanzano, Vincent. 1985. *Waiting : The Whites of South Africa.* London : Granada Publishing

Douglas, M. 1978. *Cultural Bias.* Royal Anthropological Institute Of Great Britain And Ireland. Occasional Paper no.35 : London

Eriksen, Thomas Hylland. 1993. *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives.* London : Pluto Press

Eriksen, Thomas Hylland. 1994. *Kulturterrorismen. Et oppgjør med tanken om kulturell renhet.* Oslo : Spartacus Forlag A/S

Eriksen, Thomas Hylland. 2003. *Hva er sosialantropologi?* Oslo : Universitetsforlaget

- Frankenberg, Ruth.** 1997. *Displacing Whiteness : Essays in Social and Cultural Criticism.* North Carolina : Duke University Press
- Frankenberg, Ruth.** 1993. *White Woman, Race Matters : the Social Construction of Whiteness.* Minnesota : University of Minnesota Press
- Fredriksen, Margrete.** 2001. *Hvithetens semiosis – et antropologisk studie av hvithet som medium.* Hovedfagsoppgave ved Institutt for sosialantropologi, Universitetet i Bergen
- Frøystad, Kathinka.** 2003. "Forestillingen om det "ordentlige" feltarbeidet og dets umuligheter i *Nære steder, nye rom. Utfordringer i antropologiske studier i Norge.* Marianne Rugkåsa og Kari Trædal Thorsen (red.) Oslo : Gyldendal Norsk Forlag
- Garman, Anthea.** 2011. "Troubling White Englishness in South Africa" fra 1st. Global Conference, Images of Whiteness. Exploring Critical Issues 12/07 – 14/07 2011. Oxford, United Kingdom
- Geertz, Clifford.** 1973. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays.* New York: Basic
- Giddens, Anthony.** 1991. *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age.* Stanford University Press
- Gjellum, Trond.** 2010. "Skulle bare skremme'n" *Etniske minoritetsungdommers bruk av den etniske majoritetens stereotypier i strategier for sosial identifikasjon.* Masteroppgave ved Sosialantropologisk institutt, Oslo
- Goodwin, June.** 1995. *Heart of Whiteness : Afrikaners Face Black Rule in the New South Africa.* New York . Scribner
- Gullestad, Marianne.** 1978. "Lokalsamfunnsbegrepet og dets anvendelse i studiet av bysamfunn" i *Lokale samfunn og offentlig planlegging.* T. Thuen og C. Wadel (red.) Tromsø-Oslo-Bergen : Universitetsforlaget
- Gullestad, Marianne.** 1989. *Kultur og hverdagsliv.* Oslo : Universitetsforlaget
- Hall, Stuart.** 1993. *Cultural Identity and Diaspora*
- Helgesen, Espen.** 2005. *Identitet, makt og motstand: språkets og historiens rolle i dagens Sør-Afrika*
- Jansen, Jonathan D.** 2009. *Knowledge in the Blood. Confronting Race and the Apartheid Past*
- Jenkins, Richard.** 2008. *Social Identity.* London & New York : Routledge (94/96)
- Johnson, Allan G.** 2001. *Privilege, Power and Difference.* Boston, Mass : McGraw-Hill
- Kenny, K.** 2003. "Diaspora and Comparison : The Gobal Irish as a Case Study" i *The Journal of American History*, 90. s.134 - 162.

- King, Joyce K.** 1997. "Dysconscious Racism : Ideology, Identity and Miseducation of Teachers" s. 128 – 132 i *Critical White Studies : Looking Behind the Mirror*. Richard Delgado, Jean Stefancic (red.) Philadelphia : Temple University Press.
- Kokot, Waltraud. Tölölyan, Khachig. Alfonson, Carolin.** 2004. *Diaspora, Identity, and Religion: New Directions in Theory and Research*. Routledge
- Kristiansen, Tømm.** 1996. *Mandelas land. En fortelling om frihet*. Oslo : J.W. Cappelen Forlag
- Kumar, Krishan.** 2003. *The Making of English National Identity*. Cambridge : Cambridge University Press
- Kårstad, Haldis.** 1996. *Når grensene faller. Identitet og endring blant afrikaanstalende hvite i Sør-Afrika*. Hovedoppgave, Institutt og Museum for Antropologi, Universitetet i Oslo
- Lien, Marianne E.** 2001. "Latter og troverdighet. Om antropologi i hjemlige egne" i *Norsk Antropologisk tidsskrift, (1-2) 1.årgang*. Oslo : Universitetsforlaget
- López, Alfred J.** 2005. *Postcolonial Whiteness : a Critical Reader on Race and Empire*. State University of New York Press
- MacClancy, Jeremy.** 1993. "At Play with Identity in the Basque Language Arena" s. 84-97 i *Inside European Identities : Ethnography in Western Europe*. Sharon, MacDonald (red.), Providence RI : Berg
- MacDonald, Michael.** 2006. *Why Race Matters in South Africa*. London : Harvard University Press
- Martin, J., Nakayama, Th.** 2003. *Intercultural Communication in Contexts*. 3.utgave. New York : McGraw-Hill
- Mbembe, A.** 2001. "Ways of Seeing: Beyond the New Nativism" s.1-14 i *African Studies Review*, 44, (2).
- Mead, George Herbert.** 1934. *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago : University of Chicago Press
- Mesthrie, Rajend m.fl.** 2000. *Introducing sociolinguistics*. Edinburgh : University Press
- Mongwe, Robert.** 2006. "The importance of language identities to black residents of Cape Town and Johannesburg" s.171 i *Reflections on Identity in four African cities*. Simon Bekker, Anne Leildé (Red.)
- Mumby, D.K.** 1993. *Narrative and Social Control: Critical Perspectives*. Newbury Park : Sage

- Nystøyl, Toralf.** 2005. *Die mystic Boer : diskursiv endring av afrikanderidentitet.* Masteroppgave i sosialantropologi. Universitetet i Oslo
- Rex, John.** 1986. *Race and Ethnicity.* Milton Keynes : Open University Press
- Rosaldo, Renato.** 1989. *Culture & Truth: The Remaking of Social Analysis.* Boston, Mass. : Beacon Press
- Sahlins, Marshall D.** 1985. *Islands of History.* University of Chicago Press
- Salisbury, Tess. Foster, Don.** 2004. "Rewriting WESSA identity" s. 93-109 i *Under Construction.* N. Distiller. & M. Steyn (red.) Sandton: Heinmann
- Steyn, Melissa.** 2001. "*Whiteness Just Isn't What It Used To Be*". *White Identity in a Changing South Africa.* Albany, New York : State University of New York Press
- Steyn, Melissa.** 2003. *White Talk : White South Africans and the strategic management of diasporic Whiteness.* Cape Town : University of Cape Town
- Thompson, Audrey.** 1998. "Not the Color Purple: Black Feminist Lessons for Educational Caring" i *Harvard Educational Review* 68, nummer 4.
- Trepagnier, Barbara.** 2006. *Silent Racism : How Well-Meaning White People Perpetuate the Racial Divide.* Paradigm Publishers
- Waters, Mary C.** 1990. *Ethnic Options: Choosing Identities in America.* Berkeley : University of California Press
- Wikan, Unni.** 1996. *Tomorrow, God Willing: Self-Made Destinies in Cairo.* University of Chicago Press
- Young, Robert.** 2008. *The Idea of English Ethnicity.* Malden, MA : Blackwell Publishing
- Århus, Idun.** 1999. *Fra elite til minoritet - Hvite afrikaanstalendes håndtering av identitet i post-apartheid Sør-Afrika.* Hovedoppgave fra Institutt for Sosialantropologi, Universitetet i Bergen.

INTERNETT

Eyewitness News : "Britons living in SA to enjoy royal wedding" 28/4/2011

<http://digitaljournal.com/article/267776>